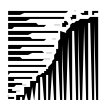

De Kaderrichtlijn Water en de Visserij

Hoe we voorkomen dat we achter het net vissen

Vincent van der Meij
Frank Roozen
Anja Hagendoorn
Wim Wiersinga
Chantal van Dam
Mariken Fellingier

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

© 2004 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rapport EC-LNV nr. 2004/346
Ede, 2004

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2004/346 en het aantal exemplaren.

De kosten per exemplaar bedragen € 5,-. Een factuur wordt meegestuurd bij de bestelling.

Oplage 75 exemplaren

Samenstelling V. van der Meij, F. Roozen, A. Hagendoorn, W. Wiersinga, C. van Dam & M. Fellingner

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 822500
Fax : 0318 822550
E-mail : Balie@minlnv.nl

Voorwoord

Voor u ligt het rapport “De Kaderrichtlijn Water en de Visserij” dat in opdracht van Directie Visserij door het Expertisecentrum LNV is geschreven. Aanleiding tot dit project is de nationale implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), wat net als voor het platteland, de landbouw en de natuur, ook voor de visserijsector zal leiden tot zowel kansen als bedreigingen.

In het dynamische proces van implementatie komt Directie Visserij voor keuzes te staan. Het doel van dit project is het inzichtelijk maken van de consequenties van de implementatie en uitvoering van de KRW voor de kust- en binnenvisserij en hoe Directie Visserij hierop kan anticiperen. Hierbij wordt gekeken naar zowel de beroepsmatige als de recreatieve visserij. Het rapport geeft Directie Visserij handvatten voor het maken van de keuzes. Ook geeft het aan welke beïnvloedingsmogelijkheden Directie Visserij heeft en waar Directie Visserij hiervoor moet zijn. Tot slot geeft het rapport aan welke acties ondernomen kunnen worden om kansen te benutten en bedreigingen af te wenden. Dit alles maakt dat de inzet van Directie Visserij in het implementatie- en uitvoeringsproces van de KRW zo effectief mogelijk kan zijn.

De benodigde kennis voor de inschatting van de consequenties van de KRW voor de kust- en binnenvisserij is mede bijeengebracht door dhr. J. de Leeuw (vis) en dhr. J. Craeymeersch (schelpdieren) van het Nederlands Instituut voor Visserij Onderzoek (RIVO) BV. Hartelijk dank aan hen en alle betrokkenen vanuit ons eigen ministerie.

Ir. H. de Wilde
Waarnemend Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

Samenvatting	9
1 Project KRW en Visserij	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Probleem en doelstelling	15
1.2.1 Probleem	15
1.2.2 Doelstelling	15
1.3 Beoogd effect van het project	16
1.4 Leeswijzer	16
2 De Europese Kaderrichtlijn Water (Richtlijn 2000/60/EG)	17
2.1 De inhoud	17
2.1.1 De doelstelling	17
2.1.2 De uitgangspunten	17
2.1.3 Inspannings- of resultaatsverplichting?	17
2.1.4 Indeling in (deel)stroomgebieden	18
2.2 Het tijdpad en de acties	18
2.2.1 Indeling in waterlichamen en watertypen	18
2.2.2 Referenties en maatlatten	19
2.2.3 Karakterisering (deel)stroomgebied en Register Beschermde Gebieden	20
2.2.4 Monitoringprogramma's	21
2.2.5 Maatregelenprogramma's	21
2.2.6 Intercalibratie	21
2.2.7 Stroomgebiedbeheersplannen	21
2.2.8 Bereiken doelstelling	22
2.3 Opheffen bestaande richtlijnen	22
2.3.1 De Viswater- en Schelpdierwaterrichtlijn	22
2.4 Organisatiestructuur voor implementatie KRW	23
2.4.1 Coördinatie op Europees niveau	23
2.4.2 Organisatie per stroomgebieddistrict	24
2.4.3 Coördinatie op nationaal niveau	25
2.4.4 Coördinatie op regionaal niveau: regionale kolom	27
2.4.5 LNV-vertegenwoordiging in de landelijke organisatiestructuur	28
2.5 Economie in de Kaderrichtlijn Water	28
2.5.1 Beschrijving verplichtingen en rapportages	29
2.5.2 Stand van zaken economische analyse in Nederland	30
2.5.3 De economische karakterisering stroomgebieden	32

2.5.4	Kostenterugwinning van waterdiensten	32
2.6	Effecten van menselijke belasting	33
2.6.1	Analyse van menselijk handelen en effecten: waarvoor en wat	33
2.6.2	Uitvoering van de analyse: hoe en wanneer	35
3	Ander relevant EU-beleid: Vogel- en Habitatrichtlijn	37
3.1	De Vogelrichtlijn (Richtlijn 79/409/EEG)	37
3.2	De Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/409/EEG)	37
3.3	Organisatiestructuur voor implementatie VHR	39
3.4	Tijdspad voor implementatie VHR	39
4	KRW, VHR en vis(serij)	41
4.1	De KRW en vis	41
4.1.1	Raakvlakken KRW en vis	41
4.1.2	Vis in referenties en maatlatten	41
4.1.3	Vis in de economische analyses	42
4.2	De VHR en vis	43
4.2.1	Raakvlakken VHR en vis	43
4.2.2	De VHR en visserij	44
5	Kansen en bedreigingen	47
5.1	Kansen en bedreigingen: inhoudelijk	47
5.1.1	Visserij	48
5.1.2	Invloed visserij op visstand	48
5.1.3	Visserij en de Kaderrichtlijn Water	49
5.2	Kansen en bedreigingen: procesmatig	52
5.2.1	Bedreigingen	52
5.2.2	Kansen	55
6	Beïnvloeding	57
6.1	De positie van Directie Visserij	57
6.2	'Zorgen voor én zorgen dat'	58
6.2.1	Sturen	58
6.2.2	Steunen	59
6.3	Instrumenten	59
6.3.1	Sturen	59
6.3.2	Steunen	60
6.4	Waar beïnvloeden?	61
6.4.1	Departementaal	61
6.4.2	Landelijk	62
6.4.3	Regionaal niveau	62
7	Aanbevolen acties	65
7.1	Kansen benutten	65

7.2	Bedreigingen afwenden	67
7.3	Communicatie naar de stakeholders	69
	Afkortingen- en woordenlijst	71
	Bronnen	75
	Bijlage 1: Acties voor KRW 2002 – 2009	77
	Bijlage 2: Elementen stroomgebiedbeheers- plan	79
	Bijlage 3: LNV-vertegenwoordiging in KRW- organisatiestructuur	83
	Bijlage 4: Vis en schelpdieren in KRW	85
	Bijlage 5: Vis in referenties en maatlatten; metrieken	89

Samenvatting

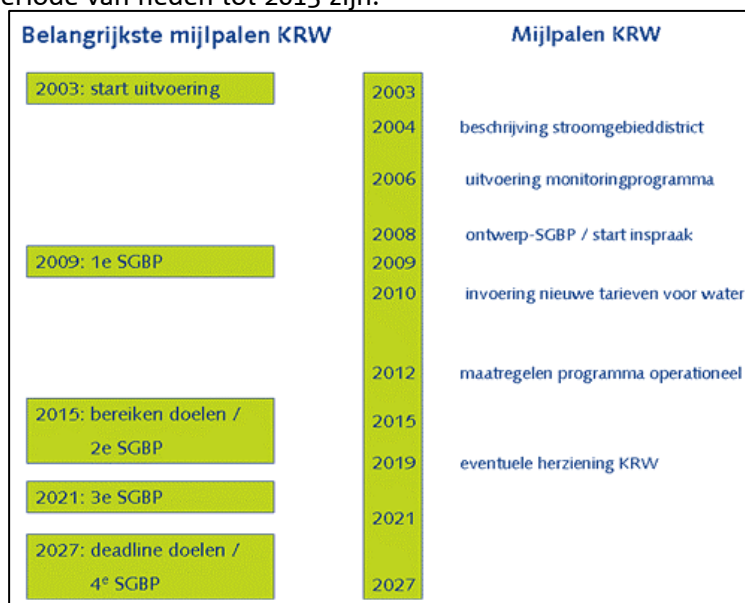
De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft als doel het duurzaam gebruik van aquatische ecosystemen te bevorderen en de kwaliteit ervan te beschermen en eventueel te verbeteren. Het duurzaam gebruik richt zich hierbij op de bescherming van de beschikbare waterbronnen voor de lange termijn, waarmee de KRW een enorme impuls geeft aan de plek van de economie binnen het waterbeheer. Alle doelstellingen van de KRW moeten in principe eind 2015 zijn gerealiseerd (resultaatverplichting). Vanuit de KRW zijn alle lidstaten verplicht om één of meerdere registers van beschermde gebieden op te stellen. Binnen dit register zijn vooralsnog drie andere relevante Europese richtlijnen opgenomen, te weten: de Vogelrichtlijn, de Habitatrichtlijn en de Schelpdierwaterrichtlijn. De implementatie van de Kaderrichtlijn Water (met alle onderhangende richtlijnen) heeft, net als voor het platteland, de landbouw en de natuur, gevolgen voor de visserij. Het proces rondom de implementatie van de KRW is momenteel volop in beweging.

Voor Directie Visserij is dit proces van groot belang, omdat de KRW zal leiden tot zowel kansen als ook bedreigingen voor de visserijsector. In dit dynamische proces zal Directie Visserij keuzes moeten maken. Het doel van dit project is het inzichtelijk maken van de consequenties van de implementatie en uitvoering van de KRW voor de kust- en binnenvisserij en hoe Directie Visserij hierop kan anticiperen; wanneer moeten welke keuzes gemaakt worden en welke acties moeten worden uitgevoerd? Het resultaat van dit rapport is dat de inzet van Directie Visserij zo effectief mogelijk kan zijn.

Tijdspad

De implementatie van de KRW omvat een vastgesteld tijdspad met diverse mijlpalen zoals schematisch is weergegeven in figuur i. Om tot de verschillende mijlpalen te komen dienen diverse acties te worden uitgevoerd. De belangrijkste acties welke dienen te worden voltooid in de periode van heden tot 2015 zijn:

- Opstellen van referenties en maatlatten (2003-2004).
- Karakterisering van de (deel)stroomgebieden (inclusief een economische analyse) en opstellen van het Register Beschermde Gebieden (2004).
- Opstellen van monitoring-programma's (2004-2006).
- Opstellen van maatregelen-programma's (uiterlijk 2009).
- Intercalibratie (2005-2006).
- Opstellen van de stroomgebiedbeheersplannen (2005-2009)
- Bereiken doelstelling (uiterlijk 2015)

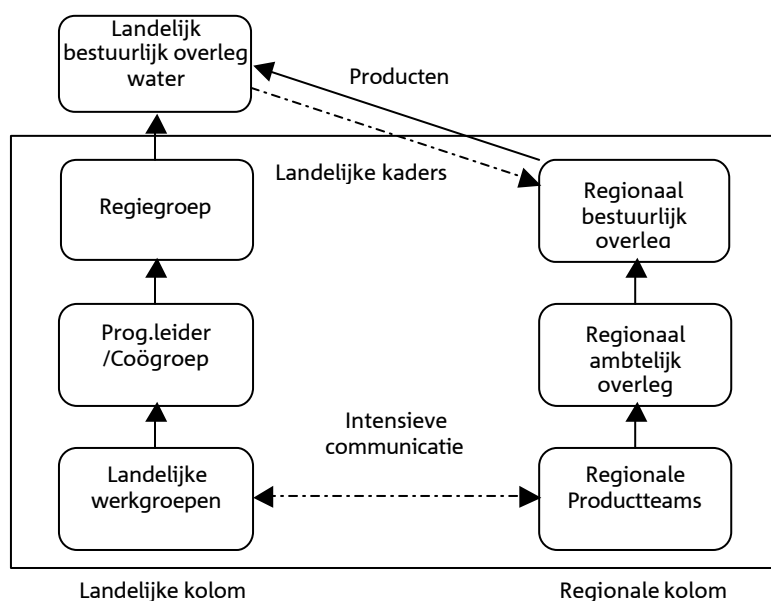
Figuur i. Tijdbalk en mijlpalen voor de KRW. SGBP staat voor stroomgebiedbeheersplan. Bron: Handboek Kaderrichtlijn Water (www.kaderrichtlijnwater.nl)

Organisatie

De organisatiestructuur van de KRW is verdeeld over vier niveaus: de Europese Unie ('Brussel'), de internationale stroomgebieden het nationale en het regionale niveau.

Op Europees niveau hebben de Europese waterdirecteuren een centrale rol bij de implementatie van de KRW. In samenwerking met de Europese Commissie hebben zij een plan van aanpak aangenomen, waarin een gezamenlijke strategie voor de implementatie is vormgegeven. De Nederlandse wateren behoren tot vier internationale stroomgebieden: die van de Rijn, Maas, Schelde en Eems. De internationale riviercommissies spelen een centrale rol bij de uitvoering van de KRW. Zij geven invulling aan de gemeenschappelijke onderwerpen uit de KRW die coördinatie behoeven. Het Nederlandse deel van de stroomgebieden van de Rijn en Eems zijn vervolgens opgesplitst in respectievelijk 4 en 2 deelgebieden. Onder leiding van stroomgebiedcoördinatoren wordt in elk van deze (deel)stroomgebieden (regionaal niveau) door waterschappen, provincies, gemeenten en de regionale directie van Rijkswaterstaat gewerkt aan de uitvoering van de KRW. De waterbeheerders blijven verantwoordelijk voor de inhoudelijke en beleidsmatige keuzes.

De coördinatie van de KRW op nationaal niveau is weergegeven in figuur ii. De minister van Verkeer en Waterstaat is, tezamen met de ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), als de coördinerende bevoegde autoriteit aangewezen. Voor zover het hun taken in de waterhuishouding binnen de stroomgebiedsdistricten betreft, zijn de bestuursorganen van provincies, waterschappen en gemeenten eveneens bevoegde autoriteiten in de zin van de richtlijn.

Figuur ii. Gegeneraliseerde landelijke en regionale organisatiestructuur voor de implementatie van de KRW. In het grijze kader bevinden zich de overlegstructuren waarbinnen LNV in meer of mindere mate een rol speelt.

Binnen LNV is voor de afstemming over de implementatie van de KRW de Taskforce KRW in het leven geroepen. In deze Taskforce zijn directie Platteland (voorzitter en secretaris), directie Natuur, directie Landbouw, directie Visserij, directie Regionale Zaken en directie Juridische Zaken vertegenwoordigd. De aandacht van de Taskforce is vooral gericht op de ontwikkelingen op EU-, nationaal en regionaal niveau en dan met name op de voor LNV meest relevante onderwerpen. Binnen de Taskforce vindt afstemming plaats over de LNV-inzet / -strategie op de drie niveaus.

Kansen en bedreigingen

Eventuele gevolgen van de KRW voor de Directie Visserij zijn het gevolg van de verschillen en/of overeenkomsten tussen de missie en belangen van de Directie en de doelstellingen van de richtlijn. Globaal gezien komen de doelstellingen van de KRW en de missie van de Directie Visserij in grote mate met elkaar overeen; beide streven naar een duurzaam aquatisch ecosysteem van waaruit medegebruik duurzaam mogelijk is. Dit betekent dat de houding van Directie Visserij ten opzichte van de KRW positief kan zijn. In feite biedt de KRW de mogelijkheid voor Directie Visserij om haar missie te realiseren, kansen dus. Echter dit betekent niet dat er ook geen bedreigingen bestaan voor de sector.

De kansen en bedreigingen van de KRW voor de Directie Visserij die worden benoemd, zijn gebaseerd op de missie van de directie en de daaruit voortkomende belangen bij de implementatie van de KRW. Deze missie luidt: "De directie Visserij staat voor een duurzame exploitatie van aquatische ecosystemen". In het jaarplan voor 2004 staat deze missie uitgewerkt als het stellen van kaders aan en het stimuleren van een visserij, die:

- zich richt op een evenwichtig beheer van commerciële visbestanden;
- selectiever vist;
- er voor zorgt dat de gevolgen van haar activiteiten in overeenstemming zijn met de draagkracht van het ecosysteem;
- zorg draagt voor visproducten die voldoen aan de eisen van voedselveiligheid;
- rekening houdt met andere maatschappelijke waarden, zoals het welzijn van vis, milieu, etc.

INHOUDELIJK

bedreigingen	kansen
<i>Economische gevolgen</i>	<i>Duurzaamheid sector</i>
<ul style="list-style-type: none">• Minder bulkbenutting door verminderde productie bij schoner water• Verschuiving visstand naar economisch minder interessante soorten• Overstappen op duurzamere vismethoden	<ul style="list-style-type: none">• Herstel van (commerciële) bestanden• Schonere en gezondere producten• Schonere imago• Natuurlijkere en stabielere visstand / grotere variatie
<i>Bedrijfsmatige gevolgen</i>	<i>Sectorale gevolgen</i>
<ul style="list-style-type: none">• Visserij onder striktere randvoorwaarden (strengere regels) en gedragscode• Slechtere toegankelijkheid viswater	<ul style="list-style-type: none">• Duurzamere sector• Diversificatie

PROCESMATIG

bedreigingen	kansen
<ul style="list-style-type: none">• Bepaalde speelruimte in tijd en doelen• Logge organisatie / lange lijnen• Inbreng op verkeerde plaats• Verschillende eisenpakketten• Positie visrechtgebende onzeker	<ul style="list-style-type: none">• Helderheid over ruimte voor duurzame benutting van visbestanden• Afstemming KRW met Visstandbeheer (VBC)• Monitoring als nevenactiviteit

Beïnvloeding

De implementatie van de KRW is in Nederland vanaf 2000 in gang gezet. Er zijn ondertussen al de nodige inhoudelijke bouwstenen (in concept) klaar. Dit betekent dat de speelruimte formeel en informeel al behoorlijk is ingeperkt. Tevens zijn de Directie Visserij en ook haar directe partners zoals visserijorganisaties en natuurbeschermers, nauwelijks betrokken geweest in het beleidsproces (Directie Visserij is alleen op departementaal niveau lid van de Taskforce KRW) maar ook het aspect 'vis' in al zijn breedte is nauwelijks onderdeel van de inhoud van de

implementatie. Omdat 'vis' nauwelijks eigen, aanvullende en noodzakelijke instrumenten biedt en ook geen grote hindermacht lijkt te vormen, is de strategie voor Directie Visserij om alsnog invloed te krijgen op het beleidsproces gelegen in een inhoudelijke benadering.

Als rijksoverheid is er een trend ingezet die gaat van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'. De beïnvloedingsmanieren die Directie Visserij kan gebruiken om haar belangen ingebracht te zien in het uitwerkingstraject van de KRW liggen op beide vlakken: 'zorgen voor' (= sturen) èn 'zorgen dat' (= steunen). Sturen is het invloed uitoefenen op de betreffende besluitvormingsmomenten op de voor vis en visserij relevante aspecten. Tevens kan sturen ook plaatsvinden met de beïnvloeding van de beleidsvorming. Hiermee kan Directie Visserij de grootste bedreigingen voor de visserij afwenden. Een indirecte beïnvloeding (steunen) van de diverse actoren (provincies, waterschappen en de sectororganisaties in de visserij), welke bij de implementatie van de KRW een grotere rol spelen dan LNV of Directie Visserij zelf, moet ook zeker een belangrijke plaats hebben in de aanpak van de Directie.

ZORGEN VOOR ÈN ZORGEN DAT

Sturen = verantwoordelijkheid bij dViss	Steunen = verantwoordelijkheid bij sector
<ul style="list-style-type: none"> • invloed op besluitvormingsmomenten: vismaatlaten, economische analyses, stroomgebiedbeheersplannen; • bedreiging afwenden: kwaliteitsnormen integraal vastleggen • kans benutten: gebruiken als stok achter de deur voor de sector om duurzaam te gaan produceren 	<ul style="list-style-type: none"> • communiceren, adviseren, activeren • deelnemen aan klankbordgroep: inspraak op stroomgebiedbeheersplannen

Om de genoemde twee vormen van beïnvloeding van enerzijds het beleid en anderzijds het gedrag van betrokkenen doorwerking te kunnen geven, kan Directie Visserij bepaalde instrumenten/ middelen inzetten. Gegeven de nog inhoudelijk te ontwikkelen visie en het nog enkele jaren durende proces van implementatie is hier alleen een lijstje van potentiële instrumenten te benoemen en zal een specifieke uitwerking gaandeweg pas mogelijk zijn.

INSTRUMENTEN

Sturen = verantwoordelijkheid bij dViss	Steunen = verantwoordelijkheid bij sector
<ul style="list-style-type: none"> • Geld: <i>subsidies (zijn er niet) en 'heffingen'</i> • Afstemming: <i>Taskforce KRW</i> • Regels: <i>KRW de regel; regels 'viswater' verdwijnen</i> • Herstelplannen: <i>Aal, Zalm</i> • Visrechten: <i>herverdeling Aal / schubvis</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie en communicatie: <i>congres, website (extern)</i> • Visstandbeheersplannen: <i>KRW-proof, indeling</i> • Onderzoek: <i>mate van benutting</i>

Gegeven de complexe structuur van de organisatie kan Direct Visserij op veel verschillende plekken haar invloed uitoefenen en/of instrumenten inzetten. Een belangrijk onderscheid is daarbij te maken tussen het landelijke, regionaal en departementale niveau.

WAAR BEÏNVLOEDEN

landelijk	regionaal	departementaal
<ul style="list-style-type: none"> • Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW) • Diverse werkgroepen (ook internationaal) • Eu voorzitterschap (2004 én 2005) 	<ul style="list-style-type: none"> • RBO/ROA/PT's • Visserijkundige ambtenaren • VBC's • Stakeholders (sectororganisaties) 	<ul style="list-style-type: none"> • LNV Taskforce

Aanbevolen acties

Om de kansen die zich met de implementatie van de KRW voordoen te benutten en bedreigingen af te wenden wordt een aantal acties aanbevolen. Onderstaande tabel geeft deze aanbevolen acties weer.

AANBEVOLEN ACTIES

kansen benutten	bedreigingen afwenden
<ul style="list-style-type: none">• Actieve deelname aan Taskforce KRW• Nagaan hoe de visserijsector verduurzaamd kan worden op een manier die KRW-proof is• Visserijsector stimuleren via VBC's mee te werken aan uitvoering KRW• Voortvarend oppakken van sanering visserij op IJsselmeer• Stimuleren van de ontwikkeling naar schaalvergroting van de binnenvisserij• Zelf aanwezig zijn bij KRW-congressen en –symposia, ook visserijsector hiertoe stimuleren• Afspraken maken met DN en RWS over monitoring van de visfauna in kader van VHR en KRW• Sector stimuleren een rol te nemen in actief biologisch beheer om de KRW-doelstelling voor visfauna te helpen realiseren• Onderzoek uitzetten naar mogelijke negatieve effecten van de sportvisserij• Nagaan in hoeverre regelingen voor financiële compensatie kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van een visserij die KRW- en VHR-proof is	<ul style="list-style-type: none">• Vooruitdenken, meedenken en meewerken aan de uitwerking van de KRW• Vinger aan de pols houden bij opstellen van maatlaten voor sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen• Internationaal oriënteren: hoe gaan visserijdirecteuren van andere EU-lidstaten om met de KRW• Herzien van het huidige visrechtensysteem in het licht van de KRW• Onderzoek uitzetten naar werkelijke effecten van verbeterde ecologische en fysisch-chemische toestand van de oppervlaktewateren op productiviteit en diversiteit• Actief inzetten op herstelplannen, primair op Aalherstelplan• Nagaan of de ambities ten aanzien van visserij in LNV-positionpaper en Rijks-ambitienotitie kunnen worden herzien• Visserijsector informeren over de mogelijke consequenties van de VHR, NB-wet en Ff-wet voor visserij-activiteiten

Communicatie naar de stakeholders is een belangrijk onderdeel van de aanbevolen acties. Mogelijke invulling hieraan kan gegeven worden in de vorm van een congres of een regelmatig terugkomende "Visserij-nieuwsbrief", waarin de positie van de directie ten aanzien van de KRW wordt toegelicht en een actualisatie wordt gegeven van de laatste relevante ontwikkelingen op het raakvlak van KRW, VHR en visserij.

1 Project KRW en Visserij

1.1 Aanleiding

Het implementeren van de Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft, net als voor het platteland, de landbouw en de natuur, gevolgen voor de visserij. In 2004 moet elke Lidstaat een eerste rapportage naar 'Brussel' (de Europese Commissie) sturen. Hierin moeten onder meer de voorlopige aanwijzing van waterlichamen, hun categorie (meren, rivieren, kustwateren of overgangswateren), hun status (Natuurlijk, Sterk Veranderd of Kunstmatig) en watertype zijn opgenomen. Voor de natuurlijke watertypen zijn recentelijk de zogenoemde maatlatten opgesteld voor de vijf kwaliteitselementen waaraan de ecologische kwaliteit beoordeeld zal worden. Deze maatlatten kunnen vergeleken worden met doelstellingen. Tot die maatlatten behoren ook vismaatlatten. Ook zijn referenties voor natuurlijke watertypen opgesteld.

Het proces rondom de implementatie van de KRW is dus volop in beweging. Voor directie Visserij is dit traject ook van groot belang, omdat de KRW zal leiden tot zowel kansen als ook bedreigingen voor de visserijsector. In dit dynamische proces zal directie Visserij keuzes moeten maken. Maar wanneer moeten welke keuzes gemaakt worden?

Kortom, de trein van de KRW is inmiddels op volle vaart. Voor directie Visserij aanleiding om zichzelf de vraag te stellen waar, wanneer en hoe zij op deze trein moeten stappen. En wanneer zij in de trein stappen, welke richting brengt die trein haar dan? Maar ook, hoe kan zij invloed uitoefenen op de richting van de trein?

1.2 Probleem en doelstelling

1.2.1 Probleem

Voor de implementatie van de KRW is door de Europese Commissie (EC) een tijdspad opgesteld. Op elk van de 'tussenstops' naar 2015 moet Nederland iets leveren aan de EC.

Voor Directie Visserij is de hoofdvraag hoe zij zo efficiënt mogelijk haar rol als beleidsverantwoordelijke voor de visserijsector kan vervullen.

Hiertoe vraagt directie Visserij het Expertisecentrum LNV om:

- een beeld te schetsen van de inhoud van de Kaderrichtlijn Water en het tijdspad daarvan (*cruciale momenten*);
- te analyseren wat de gevolgen van de KRW zouden kunnen zijn voor directie Visserij en de visserijsector (*kansen en bedreigingen*);
- aan te geven hoe directie Visserij om kan gaan met deze gevolgen (*beïnvloeding en aanbevolen acties*).

1.2.2 Doelstelling

Het doel van dit project is het inzichtelijk maken van de consequenties van de implementatie en uitvoering van de KRW voor de kust- en binnenvisserij en hoe directie Visserij hierop kan anticiperen. Gevolg is dat de inzet van directie Visserij zo effectief mogelijk kan zijn.

1.3 Beoogd effect van het project

Het resultaat draagt bij aan de koers- en strategiebepaling van directie Visserij ten aanzien van de KRW. De mogelijke beleidsconsequenties voor Directie Visserij zullen zo helder mogelijk aangegeven worden.

Daarnaast draagt het resultaat bij aan de LNV-inzet in de KRW-regio's waarin medewerkers van Directie Regionale Zaken vertegenwoordigd zijn.

Ook kan het product door Directie Visserij gebruikt worden bij de afstemming van visserij-, natuur- (voor zover het de gevolgen van Vogel- en Habitatrichtlijn betreft) en plattelandsbeleid (voor zover het de KRW betreft).

De afstemming tussen Directie Visserij en de Directie(s) Regionale Zaken en/of Natuur zal plaatsvinden in de LNV-brede Taskforce KRW. Dit kan door middel van agendering door de betrokken directies. Doel van de Taskforce en de afstemming tussen de daarin vertegenwoordigde directies is de effectieve en eenduidige LNV-brede inzet in het KRW-proces. Zodoende zal de inzet van de betrokken directies zo efficiënt mogelijk zijn.

1.4 Leeswijzer

Allereerst beschrijft hoofdstuk 2 de *ins* en *outs* van de KRW. Dit hoofdstuk beantwoordt vragen als: Wat heeft de KRW tot doel? Hoe is implementatie van de KRW georganiseerd? Wat is het tijdspad van de implementatie? Wie heeft verantwoordelijkheden en ten aanzien waarvan? Hoofdstuk 3 beschrijft kort twee andere relevante Europese richtlijnen, te weten de Vogelrichtlijn (VRL) en de Habitatrichtlijn. Voor de KRW en de VHR wordt in hoofdstuk 4 stilgestaan bij de raakvlakken die de richtlijnen hebben met vis(serij).

Vervolgens zijn in hoofdstuk 5 de kansen en bedreigingen die voortkomen uit de KRW (en de andere Europese richtlijnen) beschreven. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen inhoudelijke en procesmatige kansen en bedreigingen.

Welke mogelijkheden heeft Directie Visserij om het proces en de gevolgen van de implementatie van de KRW te beïnvloeden? Dit staat beschreven in hoofdstuk 6 van dit rapport.

Hoofdstuk 7, tenslotte, geeft een beknopt overzicht van aanbevolen acties die voortkomen uit de voorafgaande hoofdstukken. Het hoofdstuk beantwoordt vragen als: Welke acties kunnen we als Directie Visserij ondernemen om kansen die zich aandienen te benutten? En welke acties zouden we als Directie Visserij ondernemen om bedreigingen, die op ons en de visserijsector afkomen, af te wenden?

2 De Europese Kaderrichtlijn Water (Richtlijn 2000/60/EG)

Belangrijke ingangen voor informatie over de Europese Kaderrichtlijn Water zijn:

- http://europa.eu.int/comm/environment/water/water-framework/index_en.html
- <http://www.kaderrichtlijnwater.nl/>
- <http://www.stowa.nl/>

Veel van de informatie die in dit hoofdstuk staat, is terug te vinden op deze websites of via koppelingen die op de sites zijn aangegeven.

2.1 De inhoud

2.1.1 De doelstelling

De Europese Kaderrichtlijn Water, kortweg KRW, heeft tot doel (artikel 1) “het vaststellen van een kader voor de bescherming van landoppervlaktewater, overgangswater, kustwateren, grondwater”. Doelstelling is het op 22 december 2015 bereiken van een Goede Ecologische Toestand (Natuurlijke Wateren) dan wel een Goed Ecologisch Potentieel (Sterk Veranderde Waterlichamen en Kunstmatige Wateren).

Meer uitgewerkt heeft de KRW tot doel:

- het behouden voor achteruitgang, de bescherming en het verbeteren van aquatische ecosystemen, terrestrische ecosystemen (voor wat betreft de waterbehoeften) en waterrijke gebieden die rechtstreeks afhankelijk zijn van aquatische ecosystemen;
- duurzaam gebruik van water;
- verhoogde bescherming en verbetering van het aquatische milieu;
- progressieve vermindering en verdere voorkoming van verontreiniging van grondwater;
- bijdragen aan afzwakking van de gevolgen van overstromingen en van perioden van droogte.

2.1.2 De uitgangspunten

Belangrijke uitgangspunten van de KRW zijn de stroomgebiedbenadering, het integraal beheer van grond- en oppervlaktewater, de ecologische gerichte doelstellingen, uitfasering van gevaarlijke stoffen (onder andere bestrijdingsmiddelen) en kostenterugwinning van waterdiensten. In Nederland worden vier stroomgebieden onderscheiden (Rijn, Maas, Schelde en Eems), waarvoor in 2009 de deelstroomgebiedsvisionen gereed moeten zijn (figuur 1a en b).

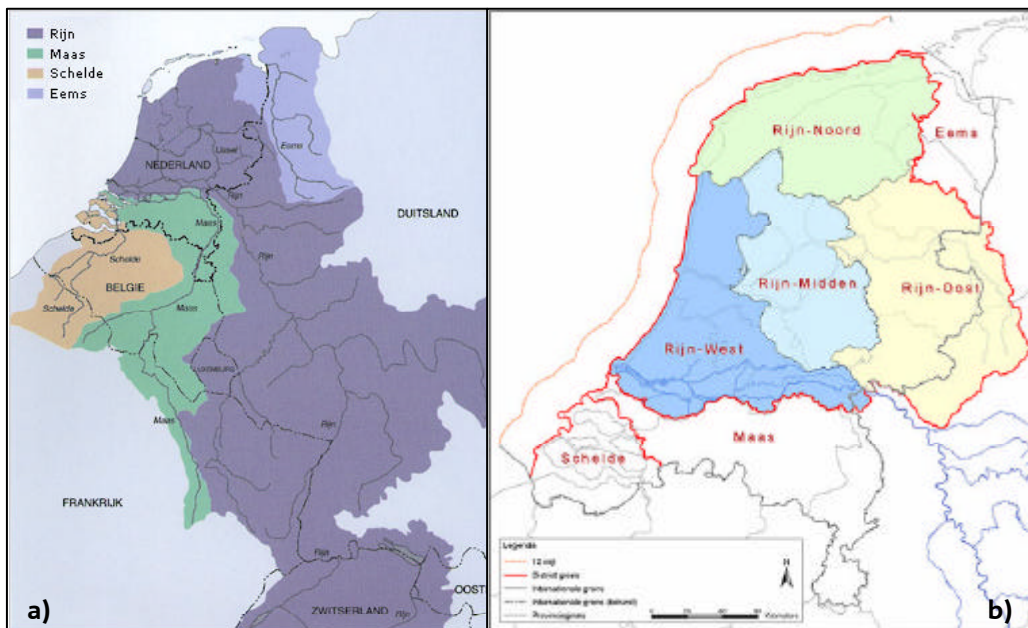
2.1.3 Inspannings- of resultaatsverplichting?

Telkens komt de discussie weer naar boven of de KRW een inspannings- of een resultaatsverplichting is. Essentieel voor de implementatie is dat er een goed en gedeeld beeld bestaat over de wijze waarop er in de beleidspraktijk met de verplichting moet worden omgegaan. Pas als er uitvoerige jurisprudentie van het Europese Hof beschikbaar is, zal duidelijk worden of er sprake is van een inspannings- of een resultaatsverplichting (zoals Nederland die kent).

Het gaat bij de KRW om het realiseren van doelen zoals vastgelegd in de stroomgebiedbeheersplannen 2009. Daarvoor geldt een resultaatsverplichting. Feitelijk is er dus sprake van een directe resultaatsverplichting op het niveau van maatregelen. Voor de doelen is er op termijn sprake van een resultaatsverplichting. Daarom is het van het allergeenotste belang om haalbare maatregelen en doelen te formuleren in de stroomgebiedbeheersplannen. Het is onder de vigeur van de KRW *niet* mogelijk maatregelen te versoepelen of doelen te verlagen na vaststelling of het gewoonweg gedogen van een formeel niet acceptabele situatie omdat de doelen niet haalbaar bleken. In 2015 moeten de doelen gehaald zijn, tenminste voor de Beschernde gebieden (zie paragraaf 2.2.3). Voor de overige wateren is uitstel van maximaal twee maal zes jaar mogelijk.

2.1.4 Indeling in (deel)stroomgebieden

Iedere Lidstaat bepaalt de afzonderlijke stroomgebieden op haar nationale grondgebied en wijst die stroomgebieden voor de doeleinden van de KRW aan afzonderlijke stroomgebieddistricten toe. Stroomgebieden die nationale grenzen overschrijden worden door de betreffende Lidstaten toegewezen aan een internationaal stroomgebieddistrict. Voor Nederland betreft het de stroomgebieden van Eems, Schelde, Rijn en Maas (figuur 1a). Deze stroomgebieden zijn door Nederland verder verdeeld naar zeven deelstroomgebieden: Eems (in werkverband opgesplitst naar Nedereems en Eems-Dollard), Schelde, Rijn-Noord, Rijn-West, Rijn-Midden, Rijn-Oost en Maas (figuur 1b).

Figuur 1. Overzichtskaart van a) plaatsing van de nationale stroomgebieden in de internationale stroomgebieden en b) de nationale deelstroomgebieden.

2.2 Het tijdspad en de acties

Figuur 2 geeft een overzicht van het tijdspad en de mijlpalen van de KRW. In bijlage 1 is deze tijdsbalk meer gedetailleerd uitgewerkt in concrete acties voor de jaren 2002 – 2009.

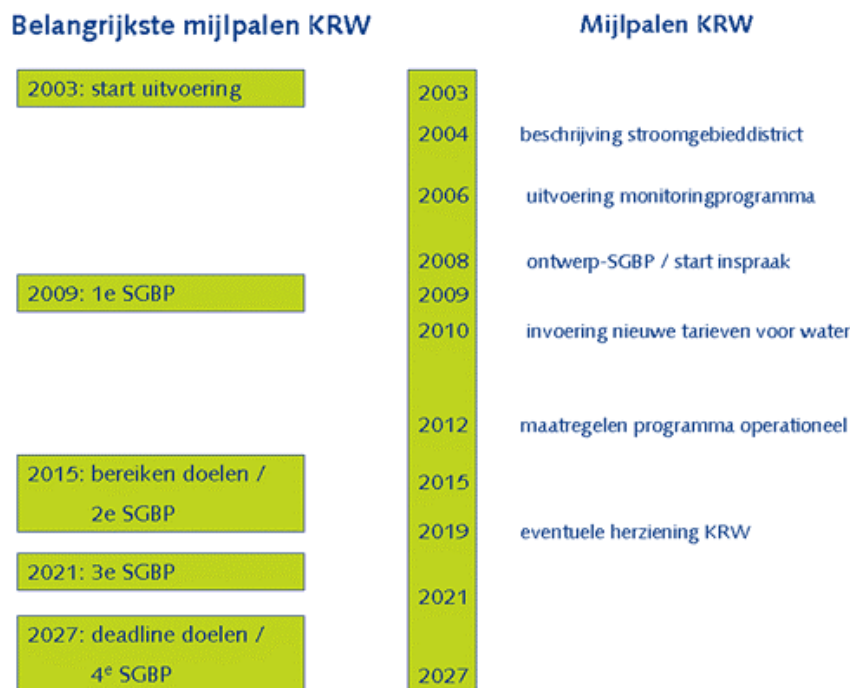
2.2.1 Indeling in waterlichamen en watertypen

Iedere Lidstaat afzonderlijk brengt de oppervlaktewateren onder in één van de categorieën (rivieren: R, meren: M, overgangswateren: O, kustwateren: K). Eind 2003

moesten de Lidstaten alle waterlichamen hebben onderverdeeld naar een op nationaal niveau vastgestelde typologie. Dit verloopt in 3 stappen:

1. begrenzen van waterlichamen op basis van hydromorfologische kenmerken;
2. toedelen aan een categorie;
3. toekennen van watertypen (verschillende R-, M-, O- en K-typen) aan elk waterlichaam.

De Nederlandse watertypologie onderscheidt 55 watertypen. De typologie is in opdracht van LNV, STOWA, RIZA, RIVM en RIKZ opgesteld. (Elbersen *et al.*, 2003).

Figuur 2. Tijdbalk en mijlpalen voor de KRW. Bron: Handboek Kaderrichtlijn Water (www.kaderrichtlijnwater.nl)

2.2.2 Referenties en maatlatten

Expertgroepen zijn vanaf april 2003 bezig met het uitwerken van referenties en maatlatten voor fytoplankton, angiospermen, macrofyten en fyto-benthos, macrofauna en visfauna voor alle natuurlijke watertypen. Bij deze beschrijvingen is onderscheid gemaakt tussen de categorieën meren, rivieren en overgangs- en kustwateren. Daarnaast is ook gewerkt aan beschrijvingen van de referentiewaarden van de hydromorfologische kwaliteitselementen en van de algemeen fysisch-chemische kwaliteitselementen bij de natuurlijke watertypen. Deze vijf rapportages zijn augustus 2004 in concept gereed gekomen (zie ook www.stowa.nl).

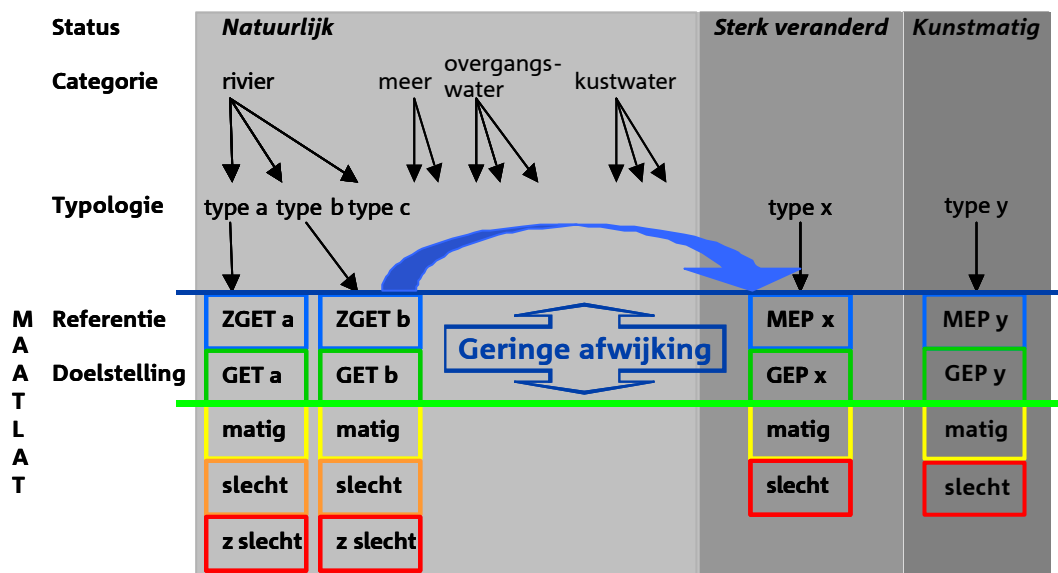
Voor *natuurlijke wateren* is de referentiesituatie (de onverstoorde staat) de zeer goede ecologische toestand (ZGET), waarvan als doelstelling voor 2015 de goede ecologische toestand (GET) wordt afgeleid. De KRW stelt dat de GET slechts in *geringe mate* mag afwijken van de ZGET. Deze afwijking van de ZGET is het gevolg van antropogeen handelen (waaronder visserij).

Analoog hieraan is voor *kunstmatige* en *sterk veranderde wateren* de referentie het maximaal ecologisch potentieel (MEP). Het MEP is afgeleid van de ZGET; het is de maximaal haalbare ecologische situatie, gegeven de hydromorfologische beperkingen. De doelstelling voor de kunstmatige en sterk veranderde wateren is het goed ecologisch potentieel (GEP). Zoals de GET afgeleid is van de ZGET rekening houdend met menselijke activiteiten, zo is ook de GEP afgeleid van de MEP. Net als de GET, moet ook de GEP in 2015 bereikt zijn.

Figuur 3 geeft een en ander nog eens schematisch en in samenhang weer.

Voor de natuurlijke wateren worden per type (i.e. niet geografisch bepaald) de referentie en de doelstelling bepaald. De doelstelling en referentie van kunstmatige en sterk veranderde wateren daarentegen mag per waterlichaam (i.e. geografisch bepaald) bepaald worden. De vaststelling van de doelstelling per waterlichaam gebeurt in de regionale stroomgebiedcommissies.

Hoe groot de *geringe afwijking* van de GET ten opzichte van de ZGET en de GEP ten opzichte van de MEP mag zijn, is nog niet op Europees niveau (intercalibratie) vastgesteld. Bij de eerste vaststelling van de doelstellingen GET en GEP, mag de afwijking slechts *gering* zijn. Pas in 2015 mogen de doelstellingen GET en GEP verder verlaagd worden en dan alleen onder strikte voorwaarden. Een voorbeeld van zo'n strikte voorwaarde kan zijn de extreem hoge maatschappelijke kosten om de vastgestelde doelstelling te bereiken. In opdracht van DGW is een landelijke projectgroep Derogatie ingesteld, geleid door Niels Vlaanderen (RIZA), die tot doel heeft een concrete beschrijving te geven en een analyse te maken van de mogelijkheden van fasering en verlaging van doelstellingen binnen de KRW. Bij de analyse wordt verkend hoe de verschillende mogelijkheden zich onderling verhouden en welke inspanningen (economisch, maatschappelijk) gemoeid zijn met elk argument. De Coördinatiegroep waarin LNV vertegenwoordigd is, treedt op als stuurgroep.

Figuur 3. Schematische weergave van de opbouw van ecologische maatlatten en de samenhang tussen referentie en doelstelling en Zeer Goede Ecologische Toestand (ZGET) en Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP).

2.2.3 Karakterisering (deel)stroomgebied en Register Beschermd Gebieden

Uiterlijk 22 december 2004 moeten de kenmerken van het (deel)stroomgebied, de beoordeling van de milieueffecten van menselijke activiteiten en economische analyse van het watergebruik voltooid zijn. Tevens dienen de Lidstaten in 2004 één of meerdere registers van beschermde gebieden te hebben voltooid. Deze moeten voor elk deelstroomgebied voortdurend worden gevolgd en bijgewerkt. In het Register Beschermd Gebieden worden gebieden opgenomen die zijn aangewezen “als bijzondere bescherming behoevend” in het kader van communautaire wetgeving om hun oppervlakte- en grondwater te beschermen of voor het behoud van habitattypen en rechtstreeks van water afhankelijke soorten. In dit register worden voornamelijk opgenomen:

- Gebieden die overeenkomstig KRW-artikel 7 zijn aangewezen voor de onttrekking van voor menselijke consumptie bestemd water. Dat wil zeggen: alle waterlichamen die bestemd zijn voor onttrekking van voor menselijk consumptie gebruikt water waaruit meer dan 10 m³ per dag wordt onttrokken. Ook voor toekomstig gebruik bestemde waterlichamen vallen daaronder. Lidstaten kunnen

voor die waterlichamen beschermingszones vaststellen. Het gaat dus zowel om oppervlaktewaterlichamen (75/440/EEG) als grondwaterlichamen (80/778/EEG).

- Gebieden met economisch waardevolle waterflora en -fauna. In Nederland betreft dit gebieden die zijn aangewezen voor schelpdierwater (79/923/EEG).
- Gebieden die zijn aangewezen als zwemwaterlocaties (76/160/EEG).
- Gebieden die zijn aangewezen volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn (79/409/EEG en 92/43/EEG). De bescherming van deze gebieden is in belangrijke mate afhankelijk van het behoud of verbetering van de watertoestand.

Naast de gebieden die op basis van bovenstaande richtlijnen worden opgenomen, overweegt Nederland om ook de NB-wet gebieden, voor zover niet overlappend met VHR-gebieden, op te nemen in het Register van Beschermd Gebieden.

In officiële brieven heeft het Kabinet aan de Europese Commissie toegezegd om op het gehele Nederlandse grondgebied de maatregelen te treffen die op grond van de nitraatrichtlijn (91/676/EEG) en stedelijk afvalwaterrichtlijn (91/271/EEG) voor kwetsbare gebieden zijn vereist. Met het oog op de uitvoering van genoemde EU-richtlijnen is Nederland daarmee ontheven van de verplichting tot het aanwijzen van deze kwetsbare gebieden. Voor deze richtlijnen heeft Nederland dan ook niet apart beschermde gebieden aangewezen.

2.2.4 Monitoringprogramma's

Teneinde een samenhangend beeld te krijgen van de watertoestand binnen elk stroomgebiedsdistrict dienen uiterlijk in 2006 monitoringprogramma's voor de oppervlakte- en grondwatertoestand als ook voor beschermde gebieden operationeel te zijn. Aan het opstellen van deze monitoringprogramma's wordt in de periode 2004 – 2006 gewerkt.

2.2.5 Maatregelenprogramma's

Iedere Lidstaat draagt er zorg voor dat er voor elk (deel)stroomgebied (of het op zijn grond gelegen deel van een internationaal deelstroomgebied) een maatregelenprogramma is opgesteld vóór 2009 en uiterlijk 2012 geoperationaliseerd wordt. Het betreft maatregelen die door de Lidstaat genomen moeten worden om de gestelde doelen in 2015 te realiseren. In het maatregelenprogramma moet rekening gehouden worden met de resultaten van de voorgeschreven analyses (artikel 5), waaronder die voor de milieueffecten van menselijk handelen en die voor de economische analyse van het watergebruik.

2.2.6 Intercalibratie

Zoals eerder genoemd is de belangrijkste doelstelling van KRW het bereiken van de goede ecologische toestand van de natuurlijke oppervlaktewaterlichamen.

Vaststelling van de grenzen (normen en doelstellingen) voor de goede ecologische toestand is daarvoor van cruciaal belang en is onderdeel van een Europa-brede afstemming.

De Europese Commissie coördineert daartoe een soort benchmark-onderzoek, de zogeheten intercalibratie. De intercalibratie zelf (vergelijking klassengrenzen tussen lidstaten en op basis daarvan afleiden van geharmoniseerde klassengrenzen) vindt in 2005-2006 plaats (gereed 1 juni 2006), het aanleveren van de sites vindt plaats in 2004. Publicatie van de resultaten van de intercalibratie door de Commissie dient uiterlijk eind 2006 plaats te vinden.

Naar de letter van de KRW dient intercalibratie alleen plaats te vinden voor natuurlijke oppervlaktewaterlichamen. Nederland wil echter daarnaast ook sterk veranderde en kunstmatige wateren aanleveren. Dit om twee redenen: Nederland heeft maar weinig natuurlijke wateren en om te laten zien dat ook sterk veranderde en kunstmatige wateren hoge ecologische waarden kunnen hebben.

2.2.7 Stroomgebiedbeheersplannen

Voor zowel de nationale als internationale stroomgebiedsdistricten dienen stroomgebiedbeheersplannen opgesteld te worden, die uiterlijk in 2009 inwerking treden. Binnen drie maanden na eerste publicatie dienen de Lidstaten een

afschrift van de stroomgebiedbeheersplannen te doen toekomen aan de Commissie en eventueel andere betrokken Lidstaten, net als alle latere bijgestelde versies daarvan. Binnen drie jaar na publicatie van de beheersplannen behoren de Lidstaten verslag te doen over de vooruitgang in de uitvoering van het geplande maatregelenprogramma. De stroomgebiedbeheersplannen worden opgesteld in de periode 2005 – 2009. Bijlage 2 geeft een overzicht van de vereiste elementen van een stroomgebiedbeheersplan zoals deze in KRW-bijlage VII zijn opgenomen.

2.2.8 Bereiken doelstelling

Uiterlijk 22 december 2015 moeten de waterlichamen minimaal de ondergrens van de Goede Ecologische Toestand (Natuurlijk Water) dan wel Goed Ecologisch Potentieel (Sterk Veranderd en Kunstmatig Water) behaald hebben. Het gaat hierbij om het bereiken van zowel een goede ecologische als fysisch-chemische toestand. De Lidstaten bepalen afzonderlijk welke normen en doelstellingen zij hiervoor hanteren.

2.3 Opheffen bestaande richtlijnen

De KRW is ook een kader voor een reeks bestaande richtlijnen. Na inwerkingtreding van de KRW wordt een aantal daarvan ingetrokken (artikel 22). Zeven jaar na inwerkingtreding van de KRW worden ingetrokken:

- Richtlijn 75/440/EEG¹ betreffende de kwaliteit van oppervlaktewater bestemd voor de productie van drinkwater;
- Beschikking 77/795/EEG² tot instelling van gemeenschappelijke procedure voor uitwisseling van informatie over de kwaliteit van zoet oppervlaktewater in de Gemeenschap;
- Richtlijn 79/869/EEG³ betreffende meetmethodes en frequentie van bemonstering en analyse van het oppervlaktewater bestemd voor de productie van drinkwater.

Dertien jaar na inwerkingtreding van de KRW worden ingetrokken:

- Richtlijn 76/464/EEG⁴ ter bescherming van het aquatisch milieu, met uitzondering van artikel 6 die met de inwerkingtreding van de KRW wordt ingetrokken. Tevens zijn overgangsbepalingen opgenomen;
- Richtlijn 80/68/EEG⁵ ter bescherming van het grondwater;
- Richtlijn betreffende de kwaliteit van zoet water voor vissen (78/659/EEG)⁶;
- Richtlijn betreffende de kwaliteit van schelpdierwater (79/923/EEG)⁷

2.3.1 De Viswater- en Schelpdierwaterrichtlijn

Zowel de Viswaterrichtlijn (VWR) als de Schelpdierwaterrichtlijn (SWR) zullen dertien jaar na inwerkingtreding van de KRW (dus in 2013) door de KRW worden opgeheven (zie hierboven). Indien er van kan worden uitgegaan dat de basiswaterkwaliteit die de KRW vereist voldoende is voor het vervullen van de economische activiteiten in het water is een extra beschermingsniveau niet noodzakelijk. Op dit moment is echter

¹ Richtlijn 75/440/EEG van de Raad van 16 juni 1975 betreffende de vereiste kwaliteit van het oppervlaktewater dat is bestemd voor productie van drinkwater in de lidstaten

² Beschikking 77/795/EEG² tot instelling van een gemeenschappelijke procedure voor de uitwisseling van informatie over de kwaliteit van zoet oppervlaktewater in de Gemeenschap

³ Richtlijn 79/869/EEG betreffende de meetmethodes en de frequentie van de bemonstering en de analyse van het oppervlaktewater dat is bestemd voor de productie van drinkwater in de lidstaten

⁴ Richtlijn 76/464/EEG van de Raad van 4 mei 1976 betreffende de verontreiniging veroorzaakt door bepaalde gevaarlijke stoffen die in het aquatisch milieu van de Gemeenschap worden geloosd

⁵ Richtlijn 80/68/EEG van de Raad van 17 december 1979 betreffende de bescherming van het grondwater tegen verontreiniging veroorzaakt door de lozing van bepaalde gevaarlijke stoffen

⁶ Richtlijn 78/659/EEG van de Raad van 18 juli 1978 betreffende de kwaliteit van zoet water dat bescherming of verbetering behoeft ten einde geschikt te zijn voor het leven van vissen

⁷ Richtlijn 79/923/EEG van de Raad van 30 oktober 1979 inzake de vereiste kwaliteit van schelpdierwater

nog niet duidelijk welke KRW-doelstellingen op viswateren en –gronden komen te liggen. Om deze reden wordt hier in ieder geval de inhoudelijke beschrijving van beide richtlijnen opgenomen.

De Viswaterrichtlijn (Richtlijn 78/659/EEG)

Het doel van de Viswaterrichtlijn (VWR) is de kwaliteit te beschermen of te verbeteren van stromend of stilstaand zoet water waarin vissen leven of, indien de verontreiniging zou worden verminderd of weggenomen, zouden kunnen leven, die behoren tot in natuurlijke verscheidenheid voorkomende inheemse soorten of soorten waarvan de aanwezigheid door de bevoegde instanties van de Lidstaten wenselijk wordt geacht voor het waterbeheer.

In de VWR wordt onderscheid gemaakt tussen water voor zalmachtigen en water voor karperachtigen. Voor de aangewezen wateren (in 1980) stellen de Lidstaten waarden vast voor een aantal fysisch-chemische parameters. De wateren moeten binnen vijf jaar aan de waarden voldoen (in 1985). In de richtlijn is ook de verplichting opgenomen het water te bemonsteren en wanneer het resultaat niet voldoende is, moeten de Lidstaten maatregelen treffen om dit alsnog te realiseren.

Toepassing van de VWR mag er in geen geval toe leiden dat er meer verontreiniging ontstaat. De gekozen waarden van de parameters mogen altijd strenger zijn dan die van de richtlijn. Bij grensoverschrijdende wateren worden gezamenlijke kwaliteitsdoelen gesteld. De richtlijn wordt door de jaren heen aangepast aan de technische en wetenschappelijke vooruitgang. Eventuele aanpassingen in de nationale wetgeving moeten in 1980 gerealiseerd zijn.

Een gedetailleerde rapportage naar de commissie vindt eens in de vijf jaar plaats, te beginnen in 1985.

De Schelpdierwaterrichtlijn (Richtlijn 79/923/EEG)

De Schelpdierwaterrichtlijn (SWR) is van toepassing op een aantal (in 1981) aangewezen kustwateren en brakke wateren. Het doel van de richtlijn is het beschermen en verbeteren van de kwaliteit van de wateren zodat deze geschikt zijn voor het leven en de groei van schelpdieren en daarmee bij te dragen aan een goede kwaliteit van de schelpdierproducten die bestemd zijn voor rechtstreekse menselijke productie.

Net als bij de VWR stellen de lidstaten waarden vast voor een aantal parameters, die strenger mogen zijn dan die in de richtlijn. Aan deze waarden moet in 1985 zijn voldaan.

Voor een aantal gevaarlijke stoffen gelden naast de eisen uit de SWR nog aanvullende maatregelen uit reeds bestaande richtlijnen. Ook in de SWR zijn bepalingen met betrekking tot bemonstering opgenomen. De eventueel bestaande vervuiling mag in ieder geval niet toenemen. Bij grensoverschrijdende wateren worden gezamenlijke kwaliteitsdoelen gesteld. Eventuele aanpassingen in de nationale wetgeving moeten in 1981 gerealiseerd zijn.

Een gedetailleerde rapportage naar de commissie vindt “op gezette tijden” plaats, te beginnen in 1985.

2.4 Organisatiestructuur voor implementatie KRW

De organisatiestructuur van de KRW is verdeeld over vier niveaus, te weten de Europese Unie ('Brussel'), de internationale stroomgebieden en daarnaast het nationale en regionale niveau. In deze paragraaf wordt kort op deze vier niveaus ingegaan.

2.4.1 Coördinatie op Europees niveau

Op Europees niveau hebben de Europese waterdirecteuren een centrale rol bij de implementatie van de KRW. In samenwerking met de Europese Commissie hebben zij een plan van aanpak aangenomen, waarin een gezamenlijke strategie voor de implementatie is vormgegeven. Deze kan als volgt worden samengevat:

- Voor verschillende onderwerpen zijn door dertien technische Europese werkgroepen zogenoemde *guidance documents* opgesteld. Het doel van deze

documenten is een gezamenlijke interpretatie van de KRW. Een voorbeeld hiervan is de invulling van “significantie”. De guidance documents zijn vastgesteld door de waterdirecteuren en zijn richtinggevend voor de nationale implementatie (zij kennen geen harde juridische plicht tot omzetting). De belangrijkste conclusies uit de documenten zijn verwerkt in het Handboek Kaderrichtlijn Water. Voor de guidance documents en het Handboek KRW wordt verwezen naar de officiële Nederlandse website van de KRW (www.kaderrichtlijnwater.nl).

- De activiteiten van drie Expert Advisory Fora (EAF), welke worden getrokken door de Europese Commissie, kunnen leiden tot wettelijk bindende richtlijnen. Er is een EAF voor grondwater, voor prioritaire stoffen en voor rapportages.
- NGO's, belangengroeperingen en expert kandidaat lidstaten kunnen worden betrokken bij de implementatie van de KRW, zowel bij het directeurenoverleg, als bij de strategische coördinatie als bij de werkgroepen.
- De internationale rivierencommissies verkennen welke coördinatie nodig is bij de opstelling van het stroomgebiedbeheersplan.

Vanaf 2003 is er een nieuwe structuur met vier groepen, waarin Nederland ook vertegenwoordigd wordt:

- Werkgroep 2A Ecological status (ECOSTAT)
Nederlandse vertegenwoordigers: Sjoerd van Dijk (RWS DG-W) en Paul Latour (RIZA). Het doel van deze werkgroep is lidstaten voorzien van richtsnoeren ('guidance documents') over intercalibratie van de ecologische maatlatten en het toekennen van een status aan de wateren.
- Werkgroep 2B Integrated River Basin Management
Nederlandse vertegenwoordiging: Gerard Broseliske, Marc de Rooy (RWS DGW). Het doel van deze werkgroep is driedig:
 - het identificeren van gaten tussen en het borgen van consistentie van richtsnoeren ('guidance documents');
 - het definiëren van mogelijke sets van methodieken om de ontwikkeling van stroomgebiedbeheersplannen (SGBP) en maatregelprogramma's (MP);
 - het uitwisselen van ervaringen en bundelen van kennis.
- Werkgroep 2C Groundwater⁸. Nederlandse vertegenwoordiging: Kramer (VROM);
- Werkgroep 2D EAF Reporting (Expert Advisory Forum). Leiding: Europese Commissie. Nederlandse vertegenwoordiging: Sandra Mol (RIZA). Het doel van deze werkgroep is het vaststellen van informatie en gegevens die overgedragen moet worden en het voorbereiden van richtsnoeren over de verspreiding en verwerking van informatie die in het kader van de KRW is verzameld.

Daarnaast is er nog de:

- Commission EAF Priority substances
Nederlandse vertegenwoordiging: Harm Oterdoom (DGW), Gerrit Niebeek (RIZA).

2.4.2 Organisatie per stroomgebieddistrict

Internationaal

De Nederlandse wateren behoren tot vier internationale stroomgebieden, te weten die van de Rijn, Maas, Schelde en Eems. De bijbehorende internationale riviercommissies spelen een centrale rol bij de uitvoering van de KRW. Zij geven invulling aan de gemeenschappelijke onderwerpen uit de KRW die coördinatie behoeven. Een voorbeeld van een dergelijk onderwerp zijn de stoffenlijsten.

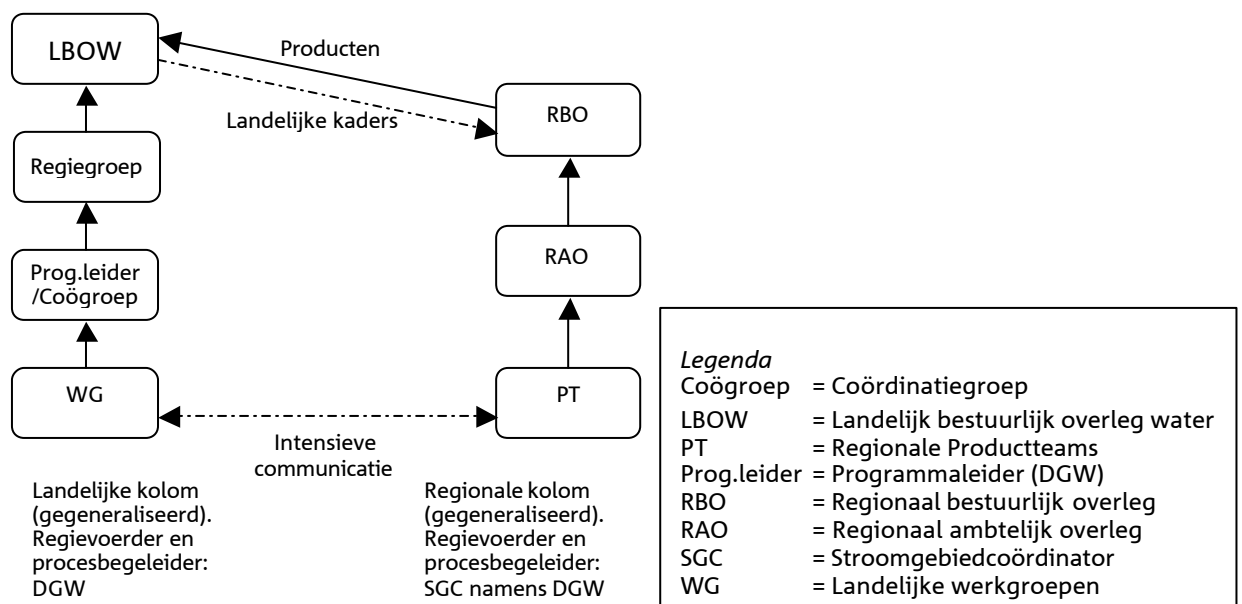
Op het niveau van een internationaal stroomgebieddistrict wordt het internationale stroomgebiedbeheerplan (iSGBP) opgesteld. Indien dit niet haalbaar is, dienen de afzonderlijke landen een stroomgebiedbeheerplan (SGBP) op te stellen voor het nationale deel van het internationale stroomgebieddistrict. Dit SGBP moet vervolgens afgestemd worden met de andere landen binnen het internationale stroomgebieddistrict.

⁸ Bij het ter perse gaan van dit rapport is informatie over het doel van deze werkgroep niet voorhanden. Informatie over deze werkgroep is te verkrijgen bij Remco van Ek (RIZA-Lelystad).

De internationale afstemming over de rapportage over de stroomgebieden vindt plaats op Europees niveau. Het Nederlandse standpunt wordt voorafgaand aan het internationale overleg bepaald en afgestemd met alle betrokken partijen (IPO, UvW, VNG, ministeries) door middel van een vooroverleg. De door de Staatssecretaris V&W aangestelde programmaleider agendeert in het LBOW (zie paragraaf 2.4.3) de relevante internationale aangeleden en de afgestemde Nederlandse standpunten. De stroomgebiedcoördinator informeert het RBO hierover (zie hieronder).

2.4.3 Coördinatie op nationaal niveau

Voor de implementatie van de KRW in Nederland is een heuse kerstboom opgetuigd. Figuur 4 geeft de plaatsing van de regionale organisatiestructuur binnen de nationale organisatiestructuur weer. De minister van Verkeer en Waterstaat is, tezamen met de ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), als de coördinerende bevoegde autoriteit aangewezen. Voor zover het hun taken in de waterhuishouding binnen de stroomgebieddistricten betreft, zijn de bestuursorganen van provincies, waterschappen en gemeenten eveneens bevoegde autoriteiten in de zin van de richtlijn. Hun huidige rol, taken en verantwoordelijkheden met betrekking tot de waterhuishouding blijven in grote lijnen onveranderd. Dit geldt ook voor de rol, taak en verantwoordelijkheid van Rijkswaterstaat als beheerder van het hoofdwatersysteem. De provincies hebben naast een verantwoordelijkheid voor het grondwaterbeheer, ook een coördinerende rol naar de waterschappen toe. LNV is verantwoordelijk voor de gebieden, die zijn beschermd in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Als ministerie is LNV ook in diverse overlegstructuren vertegenwoordigd. Dit staat in paragraaf 2.4.5 uitgewerkt.

Figuur 4. Gegeneraliseerde landelijke en regionale organisatiestructuur voor de implementatie van de KRW.

Regiekolom Water: taken en verantwoordelijkheden

Voor de coördinatie op landelijk niveau is de zogeheten Regiekolom Water ingericht: het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW), de Regiegroep Water, de Coördinatiegroep Water en onderliggende landelijke werkgroepen.

Het LBOW bestaat uit de voorzitters van de Regionale Bestuurlijke Overleggen (RBO's, paragraaf 2.4.4), het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW). Het LBOW staat onder leiding van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat als coördinerend

bewindspersoon voor de implementatie van de Kaderrichtlijn Water en vertegenwoordiger van het Rijk. Het LBOW coördineert de voortgang van de maatregelen uit het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW), waaronder ook de uitvoering van de KRW valt. Verder neemt het LBOW besluiten over methodieken, formats en andere uitgangspunten die regionaal en landelijk worden toegepast. Tenslotte zal het LBOW ook de rapportages vaststellen voordat die naar Brussel worden gestuurd.

De Regiegroep Water bestaat uit vertegenwoordigers van V&W, LNV, VROM, UvW, IPO en VNG. De Regiegroep bereidt het LBOW ambtelijk voor.

Door de Staatssecretaris V&W is een programmaleider aangesteld om inhoudelijk invulling te geven aan de regierol: de procesmatige en inhoudelijke afstemming tussen landelijke werkgroepen, de Coördinatiegroep en de Regiegroep. Hij bepaalt tevens of de stukken uit de werkgroepen via de Coördinatiegroep voldoende zijn voorbereid voor de Regiegroep.

De Coördinatiegroep, waarin dezelfde partijen als in de Regiegroep zitting hebben, heeft het overzicht over de activiteiten van de landelijke werkgroepen en ondersteunt en adviseert de programmaleider. De Coördinatiegroep Water richt zich zowel op coördinatie en ondersteuning van de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water, als de activiteiten voortkomend uit het Nationaal Bestuursakkoord Water, dat op 2 juli 2003 is gesloten. De Coördinatiegroep is voorbereidend aan de Regiegroep Water.

De landelijke werkgroepen werken operationele kaders voor implementatie van de KRW (methodieken) uit en voeren enkele onderdelen van de verplichtingen van de KRW uit. Er zijn acht landelijke werkgroepen, te weten:

- **Werkgroep Doelstellingen Oppervlaktewater**
Het doel van de werkgroep is een uitwerking geven van de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water voor de Nederlandse oppervlaktewateren, alsmede de uitwerking van instrumenten waarmee de toestand van het oppervlaktewater beoordeeld kan worden.
- **Werkgroep Grondwater**
Het doel van de werkgroep is de coördinatie van de implementatie van de grondwateraspecten in de KRW.
- **Werkgroep Menselijke belasting en effecten⁹**
Het doel van de werkgroep is het ondersteunen van de analyse door de waterbeheerders en het bijdragen aan de voorbereiding van maatregelenprogramma's. De analyse maakt onderdeel uit van de beschrijving van de vier Nederlandse stroomgebieden die eind 2004 gereed dienen te zijn.
- **Werkgroep Economie en financiering**
Het doel van de werkgroep is het uitvoeren van de economische analyse. De analyse maakt onderdeel uit van de stroomgebiedbeschrijvingen die eind 2004 gereed moeten zijn. De werkgroep economie is, in tegenstelling tot de meeste andere werkgroepen, verantwoordelijk voor de uitwerking van de 2004 verplichtingen van de vier Nederlandse stroomgebieden.
- **Werkgroep Monitoring – informatievoorziening - rapportage (MIR)**
Het doel van de werkgroep is de coördinatie van de implementatie van de monitoring, informatievoorziening (inclusief GIS) en rapportage aspecten van de Kaderrichtlijn Water. Verder wordt in samenwerking met CRM¹⁰ een rapportageformat opgesteld en worden noodzakelijke technische randvoorwaarden van de informatiehuishouding ontwikkeld.
- **Werkgroep Wetgeving**
Het doel van de werkgroep is het verzorgen van de wettelijke implementatie en het bijbehorend advies aan de projectgroep 2003/2004.
- **Werkgroep Communicatie**
Het doel van de werkgroep is het informeren van de doelgroep (in eerste instantie de direct betrokken partijen, later ook 'het publiek') over procesmatige en inhoudelijke ontwikkelingen over de Kaderrichtlijn Water; het faciliteren van informatie-uitwisseling op nationaal en stroomgebieddistrict niveau.

⁹ Op dit moment (november 2004) is een discussie gaande om werkgroep Menselijke belasting en effecten samen te voegen met werkgroep Economie en financiering.

¹⁰ CRM: Coördinatiebureau Rijn en Maas

- **Werkgroep Register Beschermd Gebieden**
Het doel van de werkgroep is het opstellen van een register waarin alle onder communautaire wetgeving aangewezen gebieden zijn opgenomen.

De landelijke werkgroepen ontwikkelen de methodieken over de manier waarop de Nederlandse wateren in de regionale producten beschreven moeten worden. In de Regiekolom Water worden de methodieken goedgekeurd. In de regionale kolom worden de methodieken getoetst op hun werkbaarheid (wat eventueel kan leiden tot aanpassing van de methodieken) en worden ze uiteindelijk toegepast. De methodieken komen dus tot stand door iteratieve processen. Voorbeelden van dergelijke methodieken zijn de typologie van de waterlichamen en de methode van aanwijzen van waterlichamen.

Kader 1 Ontwikkelingen in de landelijke Regiekolom Water

Op nationaal niveau zijn de trajecten van Kaderrichtlijn Water en WB21 in de loop van 2003 samengevoegd, wat leidde tot de opstelling van het Nationaal Bestuursakkoord Water. Daarmee wordt het integraal zijn van het waterbeleid onderstreept. Om het samengaan van beide beleidslijnen ook organisatorisch te ondersteunen, is gewerkt aan een nieuwe landelijke organisatiestructuur. Bovenstaande organisatiestructuur voor de implementatie van de KRW worden hierbij geïntegreerd met die voor de uitwerking van het WB21-beleid. De hierboven gemaakte Regiekolom Water wordt aangevuld met clusters, die gepositioneerd zijn tussen Coördinatiegroep Water en de Werkgroepen. Een Cluster heeft onder meer tot taak de opdrachten van de Regiegroep Water te vertalen naar productomschrijvingen en de uitvoering van de opdrachten te organiseren. Ook toetst het Cluster het product inhoudelijk aan de gestelde eisen en rapporteert het halfjaarlijks over de uitvoering aan de Regiegroep. Daarnaast stelt het Cluster advies op aan de Coördinatiegroep, doet het voorstellen voor bestuurlijke oplegnotities en maakt het jaarlijks een programma voor de Regiegroep. De onder het Cluster opererende werkgroepen zijn tijdelijk van karakter, ze worden per opdracht ingesteld en opgeheven. Er is voorzien in de volgende clusters (concept november 2004):

- Water en de stad;
- Monitoring, Rapportage en Evaluatie;
- Institutionele zaken;
- Ruimte;
- Milieu;
- Communicatie (Nederland Leeft met Water).

Volgens eerdere teksten zou de indeling per september 2004 operatief zijn. Echter, wat de stand van zaken omtrent deze clusterindeling is, is op dit moment niet helder.

2.4.4 Coördinatie op regionaal niveau: regionale kolom

Voor elk van de vier stroomgebiedsdistricten waartoe de Nederlandse wateren behoren is een regionale organisatiestructuur. Het stroomgebied van de Rijn is verder opgesplitst naar vier deelstroomgebieden: Rijn-Noord, Rijn-Midden, Rijn-Oost en Rijn-West. Het stroomgebied van de Eems is in twee deelstroomgebieden opgesplitst: Nedereems en Eems-Dollard (gezamenlijk met Duitsland).

De regionale organisatiestructuur is opgezet door de stroomgebiedcoördinatoren¹¹. Onder leiding van stroomgebiedcoördinatoren wordt in elk van deze (deel)stroomgebieden door waterschappen, provincies, gemeenten en Rijkswaterstaat gewerkt aan de uitvoering van de KRW. De partijen in de regionale organisatiestructuur zoals hiervoor benoemd hebben hun eigen verantwoordelijkheden voor de inhoudelijke en beleidsmatige keuzes en bevoegdheden in het waterbeheer. De partijen stellen in hun eigen besturen de werkgebiedrapportages vast, voor zover die betrekking hebben op hun beheersgebied en –verantwoordelijkheid. De uitvoering vindt plaats in regionale werkgroepen, de zogenoemde productteams. Zes productteams van elk

¹¹ De stroomgebiedcoördinator is door de Staatssecretaris V&W aangesteld en coördineert en stimuleert de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water. De stroomgebiedcoördinator Schelde coördineert bovendien de Nederlandse bijdrage aan het internationale proefproject Scaldit.

(deel)stroomgebied werken inhoudelijke thema's uit en leveren daarmee de inhoudelijke bijdragen aan de rapportages. Deze productteams zijn in het algemeen¹²:

- PT 1 Kenmerken oppervlaktewaterlichamen (1a)/ grondwaterlichamen (1b);
- PT 2 Beoordelen effecten menselijk handelen;
- PT 3 Economische analyse watergebruik;
- PT 4 Monitoring;
- PT 5 Cartografie en gegevensuitwisseling;
- PT 6 Communicatie en publieke participatie.

De voorzitters van de productteams maken tijdens landelijke bijeenkomsten gezamenlijke afspraken over een consistente aanpak. De regionale productteams worden aangestuurd door het Regionaal Ambtelijk Overleg (RAO), die op haar beurt het Regionaal Bestuurlijk Overleg (RBO) voorbereiden. In totaal zijn er acht RAO's en RBO's. In de RBO's vindt de bestuurlijke afstemming en het bepalen van een gemeenschappelijk standpunt (bijvoorbeeld ten aanzien van een ontwerprapportage voor de werkgebiedrapportage) op regionaal niveau plaats

Afstemming nationaal en regionaal

Tussen de regionale en landelijke kolom vindt voortdurend afstemming en uitwisseling plaats. De programmaleider en de stroomgebiedcoördinator begeleiden en coördineren dit vanuit V&W. Zij zijn elkaars aanspreekpunt voor afstemming tussen het landelijke en regionale niveau. De programmaleider houdt de Regiegroep op de hoogte van de regionale ambtelijke voorbereidingen.

Bij het maken van rapportages wordt uitgegaan van het consensusmodel: het RBO en het LBOW stellen de rapportages alleen vast indien er consensus over bestaat. Wordt geen consensus bereikt dan wordt teruggevallen op de eigen verantwoordelijkheden van de partijen voor hun beheersgebied, zoals beschreven in de Wet op de Waterhuishouding en de Wet Milieubeheer. Voor een gedetailleerde uitwerking van de afspraken en organisatie voor besluitvorming wordt verwezen naar het landelijke document "Routes naar besluitvorming over rapportages KRW 2004/2005" (2004).

2.4.5 LNV-vertegenwoordiging in de landelijke organisatiestructuur

Binnen LNV is voor de afstemming over de implementatie van de KRW de Taskforce KRW in het leven geroepen. In deze Taskforce zijn Directie Platteland (voorzitter en secretaris), Directie Natuur, Directie Landbouw, Directie Visserij, Directie Regionale Zaken en Directie Juridische Zaken vertegenwoordigd. De aandacht van de Taskforce is vooral gericht op de ontwikkelingen op EU-, nationaal en regionaal niveau en dan met name op de voor LNV meest relevante onderwerpen. Binnen de Taskforce vindt afstemming plaats over de LNV-inzet/ -strategie op de drie niveaus.

Vanuit LNV zijn diverse mensen betrokken bij de implementatie van de KRW. Bijlage 3 geeft weer wie waar werkzaam is.

2.5 Economie in de Kaderrichtlijn Water

Zoals in paragraaf 2.1.1 gezegd, is duurzaam gebruik van het water een van de doelen van de KRW. Zodra gesproken wordt over duurzaam, dan wordt in een adem gesproken over *people, planet* en *profit*, of – in Nederlandse termen – sociaal-cultureel, ecologie en economie. Dit is de reden waarom de KRW de lidstaten voorschrijft om een economische paragraaf op te nemen in de beschrijving van de (deel)stroomgebieden. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de positie van economie in de KRW.

¹² Hier wordt een gegeneraliseerd beeld geschetst. In werkelijkheid ziet de organisatiestructuur er in elk (deel)stroomgebied iets anders uit en zijn de benamingen ook anders. Voor de precieze situatie per (deel)stroomgebied wordt verwezen naar www.kaderrichtlijnwater.nl.

2.5.1 Beschrijving verplichtingen en rapportages

In de Kaderrichtlijn Water is er naast de ecologische doelstelling (goede ecologische en chemische toestand van de wateren in 2015) ook expliciet aandacht voor de economische aspecten. De Kaderrichtlijn geeft een enorme impuls aan de plek van de economie binnen het waterbeheer. Een belangrijke doelstelling van de Kaderrichtlijn is de bevordering van duurzaam watergebruik, gebaseerd op bescherming van de beschikbare waterbronnen op de lange termijn (artikel 1, lid b). De Kaderrichtlijn Water wil alle gebruikers van het water – landbouw, industrie en huishoudens – aan deze doelstelling laten bijdragen door hen een redelijke bijdrage laten betalen aan de kosten die dit gebruik veroorzaken (inclusief de milieukosten). Dit vanuit het principe dat de vervuiler betaalt. Zo wordt het besef bevorderd dat het belangrijk is duurzaam met water om te gaan (www.kaderrichtlijnwater.nl).

Eén van de onderdelen van het stroomgebiedbeheersplan is het maken van een beschrijving van het stroomgebied, waaronder een economische beschrijving in de vorm van een economische analyse. Naast een beschrijving van de effecten van menselijk handelen op de waterkwaliteit en morfologie, wordt in de economische analyse de drijvende krachten in beeld gebracht die achter dit menselijke handelen zitten. De analyses voor stroomgebieden houden dus zowel een beschrijving en analyse van de fysische en ecologische processen in als een economische beschrijving van het stroomgebied, inclusief de analyse van de economische processen. Door beide goed te beschrijven, wordt de relatie tussen economische en ecologische processen zichtbaar en kunnen de effecten van voorgestelde maatregelen op economie en ecologie beter worden ingeschat (www.kaderrichtlijnwater.nl).

De economische analyse is onder meer van belang bij het in latere fases kunnen bepalen hoe groot de economische effecten zijn van bepaalde maatregelen op de verschillende activiteiten in de stroomgebieden. Wanneer deze maatregelen niet in verhouding staan tot wat het oplevert, kan derogatie aangevraagd worden met betrekking tot het karakteriseren van water als sterk veranderd, de hoogte van de doelen of verlenging in de tijd.

Figuur 5 laat zien hoe de verschillende elementen van de economische analyses die binnen de KRW uitgevoerd moeten worden, zich tot elkaar verhouden:

Stap 1 Bestaand watergebruik, impact en druk

- Analyse van bestaand watergebruik (benoemen van gebruikers, dienstverleners en waterdiensten).
- Huidig niveau van kostenterugwinning van waterdiensten.
- Toekomstscenario voor vraag en aanbod van water.

Stap 2 Identificatie van potentiële maatregelen

- Bepalen van de kosten-effectiviteit van maatregelen (welke maatregelen zijn het meest effectief bij de laagste kosten).

Stap 3 Verantwoorden van eventuele derogatieverzoeken, verantwoorden typering als “sterk veranderd water”

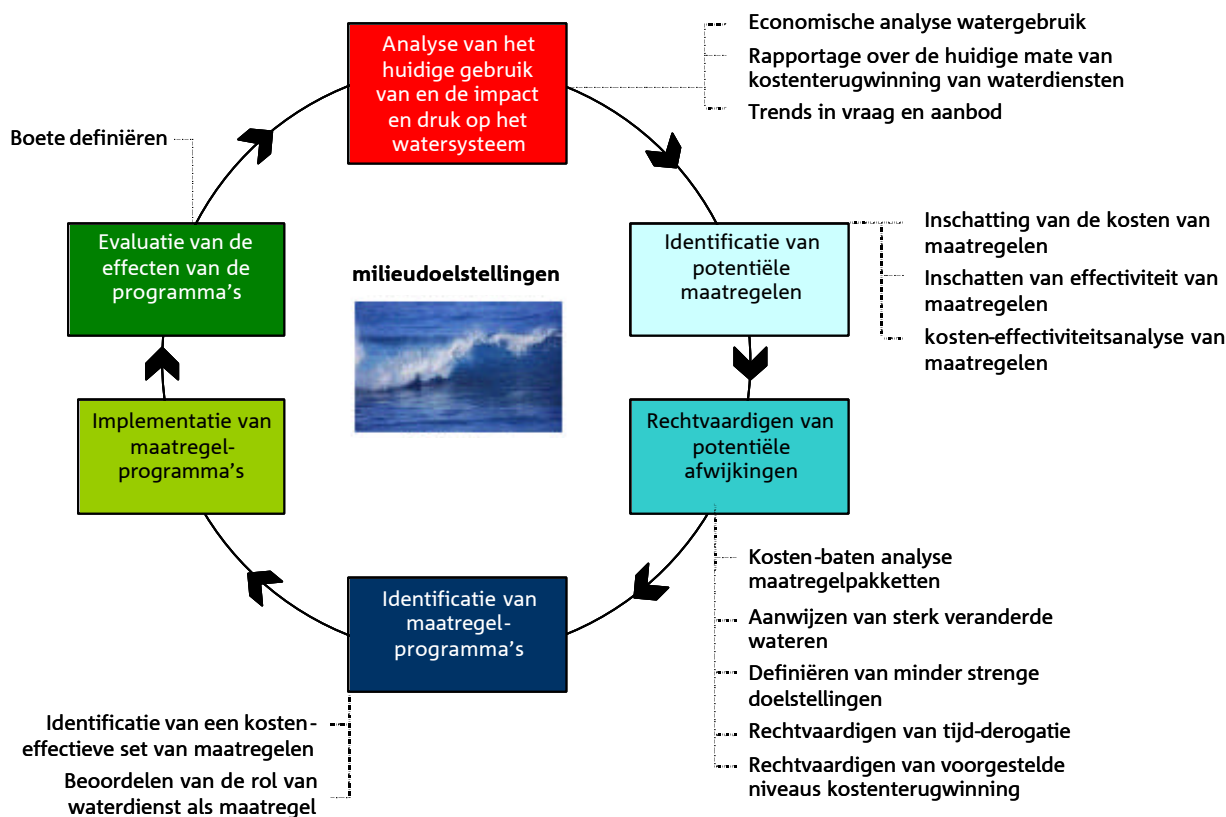
- Bepalen van kosten en baten van maatregelenpakketten.
- Definitie van minder stringente doelen.
- Verantwoorden van voorgestelde kostenterugwinningsniveaus.

Stap 4 Vaststellen van de definitieve maatregelenpakketten

- Identificatie van een set kosteneffectieve maatregelen.
- Bezien van de mogelijkheden van beprijzen als maatregel¹³.

In paragraaf 2.5.2 worden de eerste stappen en de huidige stand van zaken toegelicht voor de Nederlandse situatie.

¹³ Dit wordt in Nederland op dit moment al ruim toegepast via onder andere waterschapsbelasting.

Figuur 5. Schematische weergave van de koppeling tussen verschillende elementen van de economische analyse. Bron: Naar EU – DG Milieu (2004)

2.5.2 Stand van zaken economische analyse in Nederland

In Nederland wordt volop gewerkt aan de economische analyse. De nationale Werkgroep Economie en Financiering Kaderrichtlijn Water heeft op nationaal niveau de regie, in de regionale productteams worden specificaties gemaakt voor de verschillende deelstroomgebieden.

Bij de analyse van het huidige watergebruik wordt bepaald welke waterdiensten we onderscheiden en wat het huidige niveau van kostenterugwinning is (vervuiler/gebruiker betaalt). Ook wordt een analyse uitgevoerd van de te verwachten (autonome) economische ontwikkelingen, de zogenaamde *business-as-usual*-scenario's. Dit moet in 2004 gereed zijn. Door een vergelijking van de gewenste situatie met de te verwachten situatie bij de *business-as-usual*-scenario's wordt duidelijk of extra maatregelen moeten worden getroffen. De scenario's worden gebruikt voor het beschrijven en analyseren van de toekomstige ontwikkelingen in de sociaal-economische drijvende krachten. Het rapport geeft een beeld van de meest waarschijnlijke ontwikkelingen in de diverse deelstroomgebieden voor 2015. In de komende jaren zullen deze scenario's verder worden verfijnd.

De volgende stap is het vaststellen van de maatregelen. Een van de activiteiten daarbij is de kosten-effectiviteitsanalyse: in deze analyse worden de maatregelen gerangschikt naar de meest gunstige verhouding tussen kosten en effectiviteit. Overigens wordt hierbij nog steeds alleen gekeken naar de kosten. De baten blijven buiten beschouwing. Op dit moment (juli 2004) wordt de planning gemaakt voor de kosteneffectiviteitsanalyse in 2005, deze is nog niet gereed.

Om te komen tot afweging van maatregelen die nodig zijn om de doelstellingen tegen de laagste maatschappelijke kosten te bereiken, kunnen kosteneffectiviteitanalyses worden uitgevoerd. Echter, zelfs het meest goedkope pakket maatregelen kan zoveel geld kosten dat het grote gevolgen heeft voor de economische sectoren. Besloten moet worden of dergelijke kosten in verhouding staan tot de gewenste positieve resultaten voor het milieu. Indien sprake is van disproportionele kosten dan biedt de KRW de mogelijkheid af te wijken van het behalen van de doelstellingen op het neergelegde tijdstip (www.kaderrichtlijnwater.nl).

De maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) komt aan de orde wanneer derogaties worden aangevraagd. De MKBA wordt gebruikt om derogatieverzoeken te verantwoorden. Dat wil zeggen, de MKBA wordt gebruikt om aan te tonen dat bij een bepaald maatregelenpakket de maatschappelijke kosten zoveel hoger zijn dan de maatschappelijke baten dat het niet meer verantwoord is het maatregelenpakket uit te voeren en dat om die reden aanpassingen nodig zijn. Die aanpassingen kunnen aanpassingen zijn in: aanwijzing van sterk veranderd water (in plaats van natuurlijk water), bijstellen van de doelen, het tijdstip of de kosten-terugwinningpercentages.

Ook prijsprikkels vormen op termijn een onderdeel van de economische analyse. Met prijsprikkels kan het gedrag van mensen worden beïnvloed. Met heffingen op waterverontreinigende activiteiten of subsidie voor waterbesparende maatregelen, kan het gedrag van consumenten én bedrijven worden gestuurd. De mate waarin dergelijke instrumenten worden ingezet, is een politieke keuze.

Naast prijsprikkels wordt eveneens voorgeschreven dat een redelijke mate van kostenterugwinning moet plaatsvinden voor watergebruik en waterdiensten. Kostenterugwinning betekent dat de kosten van watergebruik of voor de levering van een waterdienst (bij voorbeeld riolering en afvalwaterzuivering) moeten worden betaald door de sectoren die daarvan gebruikmaken. Deze sectoren moeten tenminste worden onderverdeeld in huishoudens, landbouw en industrie.

In de KRW worden *waterdiensten* als volgt gedefinieerd (art. 1 lid 38):

Alle diensten die ten behoeven van huishoudens, openbare instellingen en andere actoren voorzien in:

- a) onttrekking, opstuwning, opslag, behandeling en distributie van oppervlaktewater of grondwater
- b) installatie voor de verzameling en behandeling van afvalwater, die daarna op het oppervlaktewater lozen.

In Nederland zijn als waterdiensten onderscheiden:

- *productie en levering van water*. KTW via drinkwatertarief of eigen financiering (self service);
- *inzameling en afvoer hemelwater en afvalwater* (inclusief wateroverlast in de stad): KTW via rioolretributie of eigen financiering;
- *zuivering afvalwater* (KTW via heffing of eigen financiering);
- *grondwaterbeheer*: KTW via provinciale grondwaterheffing, grondwaterbelasting of eigen financiering;
- *watersysteembeheer* (exclusief hoofdsysteem): KTW via deel verontreinigingsheffing en kwantiteits- en keringsomslag (na implementatie IBO via watersysteemheffing en heffing op directe lozingen) of eigen financiering.

Recreatie en scheepvaart worden niet als waterdienst gerapporteerd, voornamelijk worden beiden als watergebruik gezien. In Nederland wordt het door het Rijk gefinancierde hoofdsysteem, waaronder waterkering langs kust en grote rivieren, niet als waterdienst gedefinieerd.

Kostenterugwinning kan worden beschouwd als een soort prijsprikkel, maar ook als instrument om de bewustwording van mensen te bevorderen.

2.5.3 De economische karakterisering stroomgebieden

Voor 2004 gelden de volgende verplichtingen:

- economische analyse van het watergebruik;
- onderzoek naar trends in het stroomgebied en opstellen van *business-as-usual* scenario;
- rapportage over de huidige mate van kostenterugwinning;
- voorbereiding kosteneffectiviteitanalyse;
- In de periode 2003 – 2007 dient voor de kosteneffectiviteitanalyse een database ontwikkeld te worden, waarmee de benodigde gegevens verzameld en beschikbaar gemaakt worden. Middels onder andere het zogenaamde NAMWA¹⁴ bestand is hier reeds een begin mee gemaakt.

Afgesproken is de economische analyse landelijk uit te voeren, op het niveau van de vier stroomgebieden. Eind 2003 is, op verzoek van de regionale vertegenwoordigers, door de nationale werkgroep het besluit genomen de economische analyses ook uit te voeren op het niveau van de zeven deelstroomgebieden. Dit wordt belangrijk geacht, omdat er alleen op deze wijze een directe koppeling gemaakt kan worden tussen de economische analyse en de maatregelen die op regionale schaal zullen worden genomen. De naar Brussel te sturen rapportage blijft echter gemaakt worden op nationale schaal.

Eind 2003 is een tweetal rapporten in concept gereedgekomen:

- Economische karakterisering stroomgebieden;
- Uitwerking scenario's op nationaal stroomgebiedniveau ten behoeve van economische analyse Kaderrichtlijn Water.

Beide rapporten zijn uitgewerkt naar de zeven deelstroomgebieden Eems, Rijn-Noord, Rijn-Oost, Rijn-Midden, Rijn-West, Maas en Schelde. Uit beide rapporten blijkt een grote diversiteit tussen de verschillende deelstroomgebieden.

2.5.4 Kostenterugwinning van waterdiensten

De afgelopen maanden is de discussie gevoerd welke waterdiensten in Nederland worden onderscheiden en wat het huidige niveau is van kostenterugwinning (KTW; tabel 1).

Tabel 1. Kostenterugwinning (KTW) van waterdiensten in Nederland (voorlopig)

Nr	Waterdienst	KTW percentage	Aanbieder waterdienst	Gebruiker waterdienst ^a	KTW via ^b	
1	Productie en levering van water	100%	a. Drinkwater	Drinkwaterbedrijven	Huishoudens, bedrijven, landbouw	Tarief Euro/m ³ , vastrecht
			b. Proceswater	Bedrijven, landbouw	Bedrijven, landbouw	Eigen dienstverlening
			c. Koelwater	Bedrijven (inclusief elektriciteitsbedrijven)	Bedrijven (inclusief elektriciteitsbedrijven)	Eigen dienstverlening
			d. Beregening	Landbouw Gemeenten	Landbouw Huishoudens, bedrijven, landbouw	Eigen dienstverlening Rioolrecht (retributie)
2	Inzameling en afvoer van hemelwater en afvalwater	78% ^c				
3	Zuivering van afvalwater	99%		Waterschappen, bedrijven, landbouw	Huishoudens, bedrijven, landbouw	Verontreinigingsheffing, eigen dienstverlening
4	Grondwaterbeheer	98%		Provincie	Bedrijven, landbouw, natuur	Grondwaterheffing, grondwaterbelasting
5	Watersysteembeheer	86%		Rijk, waterschappen ^d	Huishoudens, bedrijven, landbouw, natuur	Verontreinigingsheffing, omslagheffing

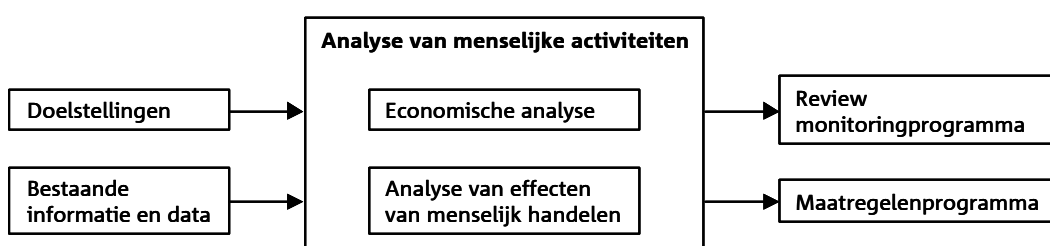
¹⁴ National Accounting Matrix including Water Accounts

- ^a Als gebruiker worden hier alleen bedrijven, huishoudens en landbouw onderscheiden. Overheden worden niet als gebruiker gezien.
- ^b Bij kostenterugwinning door middel van selfservice, worden de kosten door de aanbieder/gebruiker zelf gedragen.
- ^c Dit percentage heeft betrekking op de mate waarin de kosten die gemeenten maken voor riolering worden teruggewonnen door middel van rioolrecht. Een aantal gemeenten financiert deze kosten echter uit de algemene middelen. Ook wordt de Zalmsnip gebruikt om de lokale lasten, waaronder de kosten voor de riolering, voor een deel te financieren. Op deze manier wordt geprobeerd om de lokale lasten te drukken. De burgers betalen dan echter niet direct de kosten voor rioleringszorg. Dit komt tot uitdrukking in een KTW van minder dan 100%.
- ^d Bij de berekening van het kostenterugwinning percentage zijn Rijk en waterschappen samengenomen. Het onderscheid maken heeft geen praktische betekenis.

2.6 Effecten van menselijke belasting

2.6.1 Analyse van menselijk handelen en effecten: waarvoor en wat

Naast de economische analyse maakt ook de analyse van de effecten van de menselijke belasting op een waterlichaam onderdeel uit van het in het traject van een op te stellen stroomgebiedbeheersplan. Samen bepalen beide analyses de opzet en inhoud van de monitoring- en maatregelenprogramma's. Figuur 6 geeft de relatie van enkele elementen weer, die leiden tot het opstellen van een monitoringprogramma en een maatregelenprogramma.

Figuur 6. Overzicht van relatie tussen enkele elementen van het planning proces. Bron: naar EU – DG Milieu, 2002^a

Doel van analyse van de effecten van menselijk handelen is om aan de hand van inventarisaties van menselijke belasting van oppervlaktewater- en grondwaterlichamen in te schatten welke waterlichamen het gevaar lopen om in 2015 niet aan de doelstellingen te voldoen. De analyse van significante menselijke belastingen richt zich op chemie, stoffen en bronnen, wateronttrekkingen, waterregulering, inrichting & morfologie en overige belastingen. Tabel 2 geeft een indicatie van aan welke vormen van menselijke belasting gedacht moet worden.

Bij de analyse van de effecten van menselijk handelen wordt het analytische kader DPSIR (Driver, Pressure, State, Impact, Response) gebruikt, waarbij *Response* buiten beschouwing wordt gelaten. De volgende definities worden gehanteerd:

- Driver: drijvende kracht, een antropogene activiteit welke een effect kan hebben op het milieu bijvoorbeeld, landbouw, industrie)
- Pressure: belasting, het directe effect van de drijvende kracht (bijvoorbeeld een effect dat een verandering in stroming of waterchemie tot gevolg heeft)

State:	status, de toestand van het waterlichaam resulterend uit zowel natuurlijke als antropogene factoren (dat wil zeggen chemische en biologische kenmerken)
Impact:	effect, het effect op het milieu van de druk (bijvoorbeeld vissterfte, veranderd ecosysteem)
Response:	respons, de maatregelen die genomen worden om de status van het waterlichaam te verbeteren (bijvoorbeeld, beperken van onttrekkingen, beperken van puntbronlozingen, ontwikkeling van richtlijnen voor Goede Landbouw Praktijk)

De doelstellingen die gedefinieerd worden door de KRW zijn gerelateerd aan zowel de *status* als het *effect*. Immers, standaarden van andere Europese wetgeving ten aanzien van waterkwaliteit zijn vaak gerelateerd aan de concentratie van verontreinigende stoffen in het waterlichaam (oftewel: status), terwijl met de biologische elementen van de KRW effecten worden bedoeld.

Van belang is te beseffen dat, voor verschillende waterlichamen, het effect van verschillende soorten druk niet dezelfde ruimtelijke en tijdschaal heeft. Hiermee wordt bij de analyse dan ook rekening gehouden.

Tabel 2. Voorbeelden van menselijke belastingen. Bron: naar Handboek Kaderrichtlijn

Chemie, stoffen en bronnen	
Communaal afvalwater	Rioolwaterzuiveringsinstallaties, regenwaterlozingen, riooloverstorten, lozingen buitengebied
Industriële lozingen	Chemie, basismetaal, op- en overslag, voedingsindustrie etc.
Bodemverontreiniging	Oude stortplaatsen, bodemsaneringen
Landbouwlozingen	Uit- en afspoeling bemesting, mestopslag, perssapp voederplaatsen, bestrijdingsmiddelen toepassing, opslag, vulling & reiniging agrarische werktuigen, glastuinbouw, visteelt
Afvalverwerking	Op- en overslag, actuele stortplaatsen
Overig diffuus	Atmosferische depositie, scheepvaart, recreatie, verkeer, bouwmaterialen
Wateronttrekkingen	
	Agrarische watervoorziening, drainage Drinkwateronttrekkingen Industriële onttrekkingen Grondwateronttrekkingen Grondwateraanvulling (infiltratie effluenten/regenwater?)
Waterregulering	
Afvoer	Dammen Sluizen Normalisatie Kanaliseren Verdieping
Inrichting en morfologie	
Veiligheid	Dijken Polders Kustbeheer
Landbeheer	Inpoldering
Overig	
Waterbeheer	Onderhoud Oeververdediging

Water (www.kaderrichtlijnwater.nl)

De resultaten van de analyse worden gebruikt bij (EU – DG Milieu, 2002^b):

- Het opstellen van programma's voor de monitoring van de watertoestand (KRW-artikel 8), opdat de programma's passende informatie opleveren voor het valideren van de analyses en voor het bepalen van de effectiviteit van de maatregelenprogramma's;
- Het opstellen van de doelstellingen. De analyses helpen bij het opstellen van 'practicable' ('haalbare') doelstellingen en bij het identificeren van waterlichamen bedoeld onder KRW-artikel 4.3 tot en met 4.7;
- Het ontwerpen van doelgerichte en proportionele maatregelen om de KRW-doelstellingen te realiseren (KRW-artikel 11).

2.6.2 Uitvoering van de analyse: hoe en wanneer

Voor de analyse van belasting en effecten wordt in de *Guidance for the analysis of Pressures and Impacts In Accordance with the Water Framework Directive* (EU - DG Milieu, 2002^a) voorgesteld de volgende vier stappen te doorlopen (zie ook figuur 7):

Stap 1 Beschrijving van drijvende krachten en vormen van belasting

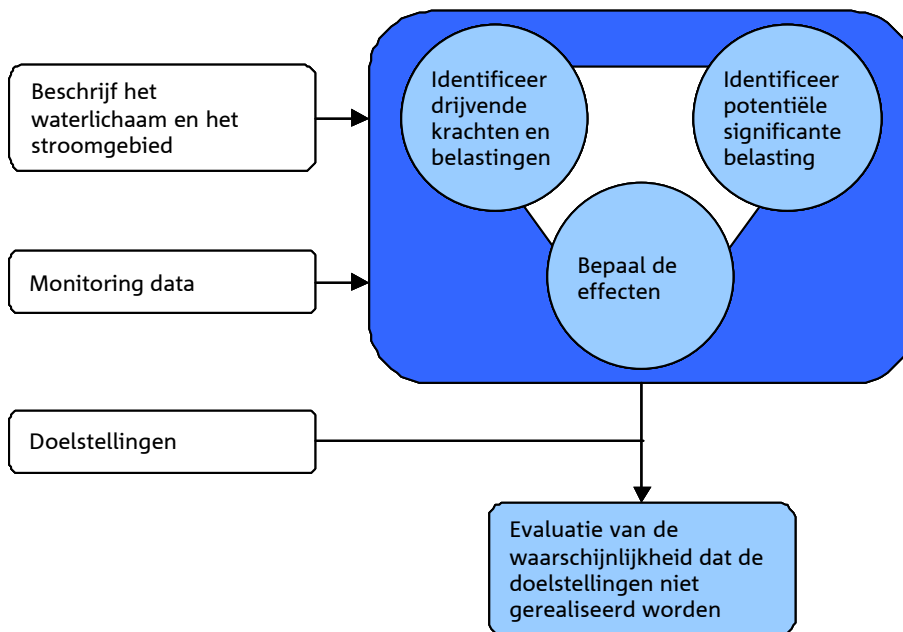
In het bijzonder landgebruik, stedelijke ontwikkeling, industrie, landbouw en andere activiteiten die leiden tot een bepaalde belasting, zonder hun actuele effect in ogenschouw te nemen.

Stap 2 Identificeren van significante vormen van belasting

Het gaat hierbij om vormen van belasting met potentieel effect op het waterlichaam en watergebruik. Bij deze stap dient rekening gehouden te worden met de omvang van de belasting en de gevoeligheid van het waterlichaam.

Stap 3 Bepalen van de effecten resulterend uit de belasting

Stap 4 Evalueren van de waarschijnlijkheid dat de doelstelling niet gerealiseerd wordt

Figuur 7. Schematische weergave van de hoofdelementen (in blauw) en de ondersteunende elementen (in wit) in de analyse van belastingen en effecten. Bron: naar EU – DG Milieu, 2002^a

In het Handboek Kaderrichtlijn Water geeft voor de Nederlandse invulling de volgende vier stappen:

1. screening: grove selectie op relevante bronnen, type belastingen, stoffen en effecten;

2. prioriteiten: nadere selectie relevantie op basis van huidig "probleemgehalte" (normoverschrijding, prioritair, feitelijk optredende effecten etc.);
3. analyse: inschatting risico (significant!) op overschrijding van doelen in toekomst (2015) (dus op basis van ontwikkelingen, trends, huidig beleid etc.)
4. aggregatie en rapportage: afstemming en clusteren van analyse op deelstroomgebiedniveau naar stroomgebieddistrict.

Het analyseren van de menselijke belasting en effecten is geen eenmalige actie, het is een van de belangrijkste, voortdurende processen binnen het traject op weg naar de stroomgebiedbeheersplannen. De eerste analyse moet eind december 2004 gereed zijn. Daarna moet de analyse actueel gehouden worden om tijdig, gepast en effectief waterbeheer mogelijk te maken.

Zoals gezegd, is voor waterlichamen die als kunstmatig of sterk veranderd zijn aangewezen de doelstelling het bereiken van de goede ecologische potentieel (GEP). Voor waterlichamen die voorlopig als sterk veranderd zijn aangewezen, moeten twee risico analyses gedaan worden:

1. een risico analyse met betrekking tot het niet realiseren van de GET vanwege hydromorfologische ingrepen; en
2. een risico analyse met betrekking tot het niet realiseren van de GEP.

Omdat de tijd om beide analyses uit te voeren slechts beperkt is, moet in ieder geval de eerste van de risico analyses voor eind december 2004 uitgevoerd zijn en dient de tweede zo snel als haalbaar daarop volgen.

Kader 2 Ontwikkelingen met betrekking tot werkgroep Economie en financiering en werkgroep Menselijke belasting en effecten

In kader 1 (paragraaf 2.4.3) is reeds aangegeven dat er een verandering gaande is in de landelijke Regiekolom Water, door het samengaan van de uitwerkingstrajecten van WB21 en KRW. Op deze plaats worden kort de laatste ontwikkelingen met betrekking tot de landelijke werkgroepen Economie en financiering en Menselijke belasting en effecten geschetst.

De voormalige landelijke werkgroep Economie en Financiën valt in de nieuwe landelijke Regiekolom Water onder cluster Institutionele Zaken. Werkgroep Menselijke belasting en effecten valt onder cluster Milieu.

Voormalige werkgroep Economie en financiën blijft de economisch-technische vraagstukken behandelen. De oude werkgroep Menselijke belasting en effecten blijft de gevolgen van economisch handelen inventariseren. De meer integrale vraagstukken (voor zover het voorgenoemde terreinen betreft) zullen in een soort gezamenlijke werkgroep worden behandeld. Op dit moment heeft deze gezamenlijke werkgroep nog geen formele naam, de vormgeving van de werk- en organisatiestructuur is nog in ontwikkeling. Beide werkgroepen blijven afzonderlijk bestaan, maar welke formele vorm dat zal aannemen is nu nog onduidelijk.

3 Ander relevant EU-beleid: Vogel- en Habitatrictlijn

Zoals beschreven in paragraaf 2.2.3 moet elke lidstaat een Register Beschermde Gebieden opstellen. In dit hoofdstuk worden twee relevante Europese richtlijnen beschreven die vooralsnog door Nederland in dit register zijn opgenomen. Achtereenvolgend worden de Vogelrichtlijn en de Habitatrictlijn behandeld.

3.1 De Vogelrichtlijn (Richtlijn 79/409/EEG)

Het doel van de Vogelrichtlijn (VRL) is het in standhouden van de populaties van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied, inclusief de migrerende vogelsoorten. De Lidstaten zijn ertoe verplicht om alle hiertoe benodigde maatregelen te treffen om de populaties op een niveau te houden dan wel te brengen dat beantwoordt aan de ecologische, wetenschappelijke en culturele eisen en tevens om rekening te houden met economische en recreatieve eisen. De VRL is van toepassing op vogels, hun eieren, hun nesten en hun leefgebieden. De te treffen maatregelen omvatten in de eerste plaats (artikel 3, lid 2):

- a) instelling van speciale beschermingszones (SBZ's) voor de (momenteel 181) soorten van bijlage I alsmede niet in bijlage I genoemde trekvogels;
- b) onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- c) herstel of weer aanleggen van vernietigde biotopen;
- d) aanleg van biotopen.

De VRL bevat algemene beschermingsmaatregelen voor alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten, bepalingen inzake de verkoop, het vervoer voor verkoop en het in bezit hebben van vogels. Ook de jacht of het doden van vogels wordt met de richtlijn gereguleerd. Alleen onder strikte voorwaarden mag een Lidstaat afwijken van deze maatregelen, bepalingen en regels.

Inhoud van de belangrijkste bijlage bij de VRL:

Bijlage I: vogelsoorten van communautair belang voor de instandhouding waarvan speciale beschermingszones moeten worden aangewezen. Het betreft een lijst van vogelsoorten in Europa zeldzaam of bedreigd zijn en trekvogels die Europese landen tijdens de migratie aandoen.

3.2 De Habitatrictlijn (Richtlijn 92/409/EEG)

Het doel van de Habitatrictlijn (HRL) is bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitattypen en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de Lidstaten waarop het Verdrag van toepassing is. De maatregelen die door de Lidstaten op basis van deze richtlijn genomen worden, beogen de natuurlijke habitattypen en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen (artikel 2). Hierbij dienen zij rekening te houden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden.

De bepalingen in artikel 6 van de HRL zijn gericht op instandhoudingsmaatregelen voor de zogenaamde Speciale Beschermingszones (SBZ's), die de vorm kunnen aannemen van beheersplannen (niet noodzakelijk) of wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen (verplicht). De SBZ's zijn gericht op de bescherming van in bijlage I genoemde habitattypen en van in bijlage II genoemde soorten. Samen vormen de SBZ's een coherent ecologisch netwerk, Natura 2000. Plannen en projecten die significante gevolgen kunnen hebben voor een SBZ worden beoordeeld in het licht van de instandhoudingdoelstellingen en kunnen bij een negatieve beoordeling slechts doorgang vinden in geval van dwingende redenen van groot openbaar belang, waarvoor dan wel compenserende maatregelen getroffen moeten worden.

Boven de eerder genoemde aanwijzing van SBZ's wordt door de HRL de specifieke bescherming van soorten geregeld. Hieronder valt zowel de strikte bescherming van dier- en plantensoorten in hun natuurlijke leefomgeving en op de groeiplaats, als de regulering van het aan de natuur onttrekken van specimens van soorten. Ook de voorwaarden onder welke mag worden afgeweken van deze bescherming worden in de richtlijn genoemd. Een voorbeeld hiervan is wildschade.

De bescherming van diersoorten wordt geregeld door artikel 12 van de HRL. Artikel 12 stelt dat de lidstaten de nodige maatregelen treffen voor de instelling van "een systeem van strikte bescherming van de in bijlage IV,a vermelde soorten" in hun natuurlijke verspreidingsgebied. Een aantal verboden maakt onderdeel uit van dit systeem:

- het opzettelijk vangen of doden van in het wild levende specimens van die soorten;
- het opzettelijk verstoren van die soorten, vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek;
- het opzettelijk vernielen of rapen van eieren in de natuur;
- de beschadiging of vernieling van de voortplantings- of rustplaatsen.

Het begrip "vernieling" (de Engelse tekst van de richtlijn spreekt van *deterioration*) in het laatste verbod is een ruim begrip. Hieronder vallen bijvoorbeeld ook migratiebarrières zoals stuwten of gemalen, waardoor (trek)vissen hun natuurlijke paaiplaatsen niet kunnen bereiken.

Ook geldt er voor exemplaren van de in HRL-bijlage IV,a vermelde soorten een verbod op bezitten, vervoeren, handelen of ruilen en te koop of in ruil aanbieden. Alle bovengenoemde verboden gelden ongeacht de levensfase waarin de dieren zich bevinden.

Naast het systeem van strikte bescherming, dienen lidstaten een "systeem van toezicht op het bij toeval vangen en doden van de diersoorten, genoemd in bijlage IV,a", op te stellen. De lidstaten dienen al het benodigde te doen om te kunnen verzekeren dat het bij toeval vangen en doden geen significante negatieve weerslag heeft op de betrokken soorten.

Vervolgens staat in artikel 16 een aantal redenen als gevolg waarvan lidstaten mogen afwijken van bovenstaande verboden. Strikte randvoorwaarde hiervoor is dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Lidstaten moeten nagaan of herintroductie van de inheemse soorten van bijlage IV wenselijk is, indien die kan bijdragen tot de instandhouding van die soorten. Ook moet het land er op toezien dat de opzettelijke introductie in de vrije natuur van een niet inheemse soort zodanig aan voorschriften wordt gebonden, dat daardoor geen schade wordt toegebracht aan de natuurlijke habitattypen in hun natuurlijke verspreidingsgebied of aan de inheemse wilde flora en fauna. Desnoods moet de Lidstaat een dergelijke introductie verbieden.

Inhoud van de belangrijkste bijlagen bij de HRL:

Bijlage I: Typen natuurlijke habitats van communautair belang voor de instandhouding waarvan aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is.

Bijlage II: Dier- en plantensoorten van communautair belang voor de instandhouding waarvan aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is.

Bijlage IV: Dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd.

Bijlage V: Dier- en plantensoorten van communautair belang waarvoor het onttrekken aan de natuur en de exploitatie aan beheersmaatregelen kunnen worden onderworpen.

3.3 Organisatiestructuur voor implementatie VHR

Voor de implementatie van de VHR is geen aparte formele nationale organisatiestructuur opgezet. Er wordt gebruik gemaakt van het reguliere overleg intern (de dossierstaf) en interdepartementaal (werkvloerniveau, RPC¹⁵ en RROM¹⁶). De minister van LNV is eindverantwoordelijke voor de implementatie van beide richtlijnen.

Zoals gezegd zijn er binnen de VHR twee sporen: bescherming van gebieden en de bescherming van soorten. Voor het eerste spoor is Martin Lok (Directie Natuur) verantwoordelijk, voor het tweede spoor is dat Jacob Jan Bakker (Directie Natuur).

Intern communicatie

Intern LNV vindt er overleg plaats tussen Directie Natuur, Directie Regionale Zaken en dJZ. Directie Visserij is niet structureel bij dit overleg betrokken; Directie Visserij is wel incidenteel betrokken (bijvoorbeeld bij het zeereservaat). Een Directie Natuur-interne werkgroep Communicatie VHR werkt momenteel een communicatiestrategie uit.

Externe communicatie

Naast de interne overleggen vindt er structureel interdepartementaal overleg plaats op werkvloerniveau met de ministeries van VROM, EZ, V&W, Fin, Def, BZ en soms AZ. Op dit interdepartementale overleg wordt gesproken over de implementatie van de VHR, de NB-wet en de Ff-wet. Indien nodig wordt op ad hoc basis overleg op MT-niveau georganiseerd (veelal bilateraal). Verder wordt een externe communicatiegroep (bedoeld voor overleg met andere overheden en sectoren) in 2004 ingesteld.

3.4 Tijdsplan voor implementatie VHR

Binnen het gebiedenspoor worden drie trajecten doorlopen:

1. het aanwijzen van beschermde gebieden;
2. het opstellen van beheerplannen;
3. het uitgeven van vergunningen aan gebruikers.

1. Het aanwijzen van beschermde gebieden

Voor de VRL zijn inmiddels 79 gebieden aangewezen (totaal circa 1 miljoen hectare, waarvan tweederde open water). De Europese Commissie heeft aangegeven dat Nederland hiermee aan zijn verplichtingen heeft voldaan, behoudens het mariene gebied (buiten de twaalf mijlszone). Hiervoor moet NL nog gebieden aanwijzen (inzet: uiterlijk in 2008 geregeld, conform OSPAR-verplichtingen). Voor de Vogelrichtlijngebieden zijn reeds aanwijzingsbesluiten geschreven. Deze zijn echter zeer beknopt en bevatten geen instandhoudingsdoelen. Dit betekent dat de aanwijzingsbesluiten voor de VRL-gebieden na inwerkingtreding van de NB-wet moeten worden geactualiseerd. Voor de HRL zijn 141 gebieden aangemeld bij de EU (totaal circa 660.000 hectare, tweederde oppervlakte water). Wederom heeft de EC geoordeeld dat NL behoudens de mariene gebieden aan zijn verplichtingen heeft voldaan. Voor de HRL-gebieden ontbreekt nog de aanwijzingsbesluiten.

¹⁵ Rijksplanologische Commissie

¹⁶ Raad voor Ruimtelijke Ordening en Milieu

Voor de aangemelde gebieden en soorten wordt onder leiding van Marion Pelk (Directie Natuur) gewerkt aan de instandhoudingdoelstellingen. Gepland is dat deze eind 2004 gereed zijn. De instandhoudingdoelstellingen dienen als basis voor de aanwijzingsbesluiten, die vanaf 2005 geschreven zullen worden. De aanwijzingsbesluiten voor de HRL-gebieden moeten volgens EU-wetgeving uiterlijk 6 jaar na vaststelling van de Atlantische lijst van HRL-gebieden (verwachting eind 2004) zijn opgesteld.

Een klein deel van de beschermde gebieden is alleen aangewezen voor de VRL, een groter deel is aangemeld voor de HRL en in verreweg het grootste deel van de beschermde gebieden overlappen de VRL- en HRL-gebieden. Directie Natuur mikt voor deze laatste categorie op het opstellen van een aanwijzingsbesluit per gebied.

2. Het opstellen van beheerplannen

Het opstellen van de beheerplannen voor de beschermde gebieden wordt gedaan door de provincies, met uitzondering van de Rijkswateren, de SBB-terreinen en de Defensie-terreinen. In de beheerplannen wordt opgenomen welke maatregelen nodig zijn voor herstel en/of ontwikkeling van de natuurwaarden waarvoor de gebieden zijn aangewezen of aangemeld. Ook wordt in de beheerplannen opgenomen welke mogelijkheden er zijn voor functiecombinaties. De beheerplannen dienen in 2008 gereed te zijn (officieel binnen drie jaar na inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet).

Directie Natuur zal proberen de deadlines voor traject 1 en 2 beide gelijk te schakelen.

3. Het uitgeven van vergunningen aan gebruikers

De vergunningen voor gebruik van een beschermd gebied worden verleend door de provincies, met ook hier de uitzondering voor Rijkswateren, SBB- en Defensie-terreinen. Criterium voor het al dan niet verkrijgen van een vergunning (het gaat hier om een NB-wet vergunning en dus om de nationale uitwerking van Europees beleid!) is het hebben van significant (negatief) effect op de waarden waarvoor een beschermd gebied is aangewezen. Voor visserij betekent dit, dat het mag plaatsvinden in beschermde gebieden, *mits* de visser over een NB-wet vergunning beschikt.

Gebruikers die soorten, die opgenomen zijn in de Ff-wet, wegnemen uit natuurlijke verspreidingsgebieden, dienen in het bezit te zijn van een Ff-wet ontheffing. Er wordt gewerkt aan een wijziging van het "Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten". Met de wijziging worden knelpunten opgelost die, als gevolg van de aanwezigheid van beschermde dier- en plantensoorten, bestaan bij regulier beheer, gebruik en onderhoud en bij ruimtelijke projecten. Het Besluit zal binnenkort worden gepubliceerd, waarna het ter beoordeling aan het Parlement wordt voorgelegd. Naar verwachting treedt het gewijzigde Besluit eind 2004 in werking. Vanaf dat moment gelden vrijstellingen voor dier- en plantensoorten voor regulier beheer, gebruik en onderhoud en ruimtelijke projecten onder de strikte voorwaarden van een door de door de sectoren opgestelde, door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Het voldoen van de gebruiker aan de gedragscode kan doorlopend met zekere regelmaat getoetst worden.

In de regel zal voor soorten uit HRL-bijlage IV en de overige soorten uit de Ff-wet slechts ontheffing verleend worden voor educatieve of wetenschappelijke doeleinden. In de praktijk zal het dan ook niet voorkomen dat aan een visser ontheffing op grond van de Ff-wet zal worden verleend voor het bevissen van soorten waarop die wet van toepassing is.

De Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet hebben eigenstandige afwegingskaders. Wanneer iemand iets wil in een NB-wetgebied, dan heeft deze persoon ontheffing of een vergunning op grond van de NB-wet nodig. Wanneer iemand iets wil met Ff-wetsoorten, dan heeft de persoon een ontheffing op grond van der Ff-wet nodig, ook wanneer de activiteiten plaatsvinden in een NB-wetgebied en reeds een ontheffing/vergunning op grond van de NB-wet is afgegeven.

4 KRW, VHR en vis(serij)

4.1 De KRW en vis

4.1.1 Raakvlakken KRW en vis

Zoals gezegd heeft de KRW tot doelstelling de goede ecologische toestand te bereiken van alle Nederlandse wateren. Vis is een van de kwaliteitselementen die meegenomen wordt bij de ecologische beoordeling van de oppervlaktewaterlichamen. In paragraaf 2.2.2 staat aangegeven, dat elke lidstaat maatlatten moet uitwerken voor fytoplankton, angiospermen, macrofyten en fythobenthos, macrofauna en visfauna. Verder maakt vis onderdeel uit van de referenties die opgesteld worden voor alle natuurlijke watertypen. “Vis” maakt dus direct onderdeel uit van de KRW.

Schaal- en schelpdieren, zoals garnaal, mossel, kokkel en oester, zijn niet opgenomen in de maatlatten. De Europese richtlijn die de waterkwaliteit voor schelpdieren waarborgt (de zogenoemde Schelpdierwaterrichtlijn, 79/923/EEG), is opgenomen in het Register van Beschermd Gebieden. De verwachting is echter dat de waterkwaliteit die met de KRW bereikt wordt hoger ligt dan die door de Schelpdierwaterrichtlijn vereist wordt.

Kortom, de aanwezige inhoudelijke raakvlakken tussen de KRW en “vis” komen direct voort uit de hoofddoelstelling van de richtlijn. De volgende raakvlakken kunnen worden onderscheiden:

1. Doelen
Voor de visfauna moeten doelstellingen worden geformuleerd, welke moeten worden verwerkt in de zogenoemde vismaatlatten;
2. Monitoring en rapportage
Om de ontwikkeling in de ecologische toestand van de waterlichamen te volgen (en daarmee ook direct die in de visfauna), schrijft de KRW voor dat de lidstaten regelmatig monitoren en rapporteren;
3. Maatregelen
De KRW verplicht elke lidstaat tot het nemen van alle benodigde maatregelen om te komen tot de goede ecologische toestand van waterlichamen. Deze maatregelen kunnen ook de visserij treffen, aangezien deze gebruiksfunctie direct ingrijpt in het ecosysteem.

Bijlage 4 geeft in meer detail aan waar vis en schelpdieren in de KRW genoemd worden.

4.1.2 Vis in referenties en maatlatten

Achtergronddocument vis

Zoals gezegd, vind sinds april 2003 de uitwerking van referenties en maatlatten plaats in expertgroepen. Dit gebeurt in opdracht van de landelijke werkgroep Doelstellingen Oppervlaktewateren. Op de website van de STOWA (www.stowa.nl) is het PDF-bestand “Achtergronddocument vis” te downloaden. Dit groeidocument is opgesteld door Witteveen + Bos, Alterra, OVB, RIZA, RIKZ en RIVO. Het geeft een toelichting op

de referenties en maatlatten voor negentien natuurlijke watertypen (één O-type, acht M-typen en tien R-typen) en voor vier kunstmatige watertypen (alle M-type). Het doel van het Achtergronddocument is te dienen als hulpmiddel bij de kwalitatieve ecologische beoordeling van de Nederlandse waterlichamen voor het kwaliteitselement vis.

Het Achtergronddocument is nog in concept en onvolledig:

1. de huidige versie dateert van najaar 2003;
2. het uitwerkingsniveau van de verschillende referenties en maatlatten is nog niet optimaal als gevolg van het gebrek aan goede data (algemeen probleem, maar in het bijzonder voor de brakke meren) en het gebrek aan tijd (de referenties en maatlatten zijn in enige maanden opgesteld, intercalibratie heeft bijvoorbeeld nog niet plaatsgevonden).

Volgens de planning zal het Achtergronddocument in juni 2004 worden aangevuld met de watertypen die nu nog niet zijn uitgewerkt en met verbeterde inzichten voor de typen die al wel gereed zijn. In verband met de rapportageverplichting aan de EU, wordt de beschrijving van de referenties in de eerste helft van 2004 bestuurlijk bekrachtigd.

Ondanks bovenstaande kanttekeningen zijn de schrijvers van het Achtergronddocument ervan overtuigd dat de gepresenteerde referenties en maatlatten bruikbaar zijn als vertrekpunt voor het opstellen van de MEP's/ GEP's en het analyseren van de ecologische toestand in de verschillende Nederlandse waterlichamen.

Uitwerking referenties en maatlatten

Voor het kwaliteitselement vis dienen binnen de KRW voor de ecologische beoordeling bepaald te worden (zie ook bovenstaande beschrijving van KRW-Bijlage V):

- Soortensamenstelling.
- Abundantie.
- Leeftijdsopbouw.

Voor de waardering van de kwaliteit van waterlichaam voor vis, wordt gebruikt gemaakt van de IBI-methodiek. IBI staat voor "Index voor Biologische Integriteit", het is een scoresysteem dat werkt met metrieken. Een metriek is een parameter die een of meerdere aspecten van de biologische samenstelling, functie of een gemeenschapscomponent meet, een soort indicator. In het algemeen zijn de metrieken voor de referenties en maatlatten nog niet volledig uitgewerkt. Die voor de soortensamenstelling zijn vaak al wel duidelijk, maar die voor abundantie en leeftijdsopbouw nog niet. In Bijlage 3 worden de beschikbare metrieken kort weergegeven.

4.1.3 Vis in de economische analyses

Visserij (als economische activiteit met betrekking tot vis) komt voor in de rapportage Economische Karakterisering Stroomgebieden.

In de economische analyse komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- een economische beschrijving van het stroomgebieddistrict;
- een analyse van de autonome ontwikkelingen tot en met 2015; en
- een beschrijving van de huidige mate van kostenterugwinning van waterdiensten.

De economische beschrijving gebeurt via het productieaandeel (in mln.€) van de (beroeps)visserij in de nationale en regionale economie. Daarbij wordt opgemerkt dat de cijfers terugslaan op de vestigingsplaats van de bedrijven. De gegevens zijn gebaseerd op CBS- en LEI-cijfers. Binnen de visserij worden de sectoren zee-, kust- en binnenvisserij en aquacultuur onderscheiden.

Kader 3	Voorbeeld weergaven visserij in economische analyse Rijn-Oost (rapportage 2004)
1. Productieaandeel:	
<u>Visserij</u>	
	In Rijn Oost zijn de (fysieke) visserij activiteiten beperkt tot binnenvisserij (200.000 Euro) en vis- en schelpdierkwekerij (1.000.000 Euro).
2. Autonome ontwikkeling:	
<u>Visserij</u>	
	De gemiddeld gerealiseerde groei in de visserij tussen 1990-2002 was negatief (-3,48% voor Nederland in totaal). Er wordt ingeschat dat de negatieve groei van de visserij doorzet met een gemiddelde afname van 2,25% per jaar.

4.2 De VHR en vis

4.2.1 Raakvlakken VHR en vis

Op zichzelf kent de KRW geen beschermde vissoorten. Wel is de HRL (en VRL), en daarmee de in dat verband beschermde vissoorten, opgenomen in het Register Beschermde Gebieden van de KRW.

Tabel 3 geeft een overzicht van alle inheemse beschermde vissoorten. Voor elke soort is aangegeven welke status deze heeft in het kader van de Flora- en Faunawet, de EU-Habitatrichtlijn en de EU-Basisverordening inzake internationale handel in bedreigde dier- en plantensoorten. Ook is in tabel 3 aangegeven of de soort voorkomt op de Rode Lijst omdat deze bedreigd of kwetsbaar is. Onder tabel 3 wordt een verklaring van de gebruikte symbolen gegeven.

Tabel 3 Overzicht van de beschermde inheemse vissoorten. Bron: aangepast van www.minlnv.nl

<u>Toelichting bij tabel 3</u>	
Flora- en faunawet	De soort is beschermd volgens de Flora- en faunawet. <i>NB: De soorten Steur en Houting worden als "niet in Nederland voorkomend" beschouwd. Toch zijn deze soorten in de Ff-wet opgenomen. Reden hiertoe is dat het niet uit te sluiten is dat de soorten terugkomen in de Nederlandse wateren: het zij op natuurlijke wijze na herstel van het natuurlijke verspreidingsgebied, het zij na uitzetting van de soort.</i>
Basisverordening 338/97	De soort staat op een bijlage van de Basisverordening inzake internationale handel in bedreigde dier- en plantensoorten. <ul style="list-style-type: none"> • Bijlage A: soorten die niet meer uit het wild mogen worden gehaald omdat ze met uitsterven zijn bedreigd door internationale handel. • Bijlage B: soorten die alleen met een speciale CITES vergunning mogen worden uitgevoerd. • Bijlage C: soorten waarvan het land, waar de soorten voorkomen, het belangrijk vindt dat de uitvoer in de gaten wordt gehouden en hierbij de hulp van andere landen vraagt. • Bijlage D: soorten waarvan men overtuigd is dat de internationale handel in Europa de gaten moet worden gehouden.
Habitatrichtlijn	De soort is beschermd volgens een of meerdere bijlagen van de Habitatrichtlijn. <i>NB: De Steur en de Houting worden beschouwd als 'niet in Nederland voorkomend'.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Bijlage II: dier- en plantensoorten van communautair belang voor de instandhouding waarvan aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is • Bijlage IV: dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd • Bijlage V: Dier- en plantensoorten van communautair belang waarvoor het onttrekken aan de natuur en de exploitatie aan beheersmaatregelen kunnen worden onderworpen
Rode lijst	De soort staat op een gepubliceerde lijst van in Nederland bedreigde dier- of plantensoorten, de zogenaamde Rode lijst.

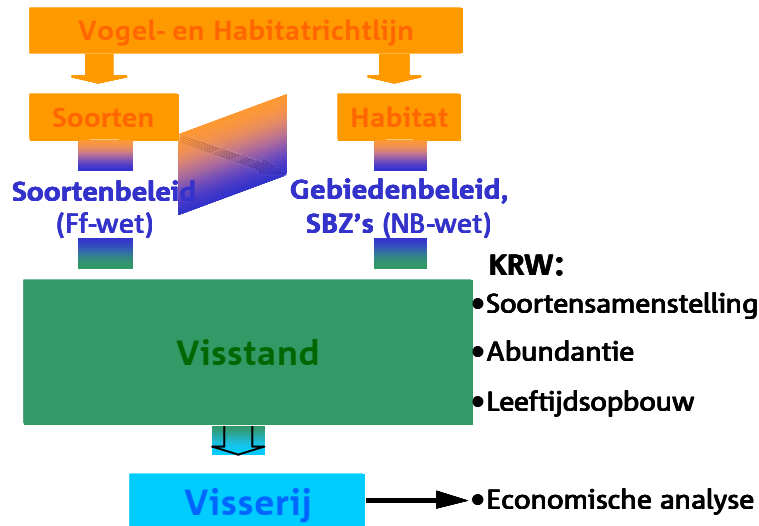
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Flora- en faunawet	Basisverordening	Habitatrichtlijn	Rode lijst
Aal (Paling)	<i>Anguilla anguilla</i>				x
Barbeel	<i>Barbus barbus</i>			V	x
Beekprik	<i>Lampetra planeri</i>	x		II	x
Bermpje	<i>Noemacheilus barbatulus</i>	x			
Bittervoorn	<i>Rhodeus sericeus amarus</i>	x		II	x
Elft	<i>Alosa alosa</i>			II,V	x
Elrits	<i>Phoxinus phoxinus</i>	x			x
Fint	<i>Alosa fallax</i>			II, V	x
Gestippelde alver	<i>Alburnoides bipunctatus</i>	x			x
Grote modderkruiper	<i>Misgurnus fossilis</i>	x		II	x
Houting	<i>Conegonus oxyrrhynchus</i>	x		II, IV	x
Kleine modderkruiper	<i>Cobitis taenia</i>	x		II	
Meerval	<i>Silurus glanis</i>	x			
Rivierdonderpad	<i>Cottus gobio</i>	x		II	
Rivierprik	<i>Lampetra fluviatilis</i>	x		II, V	x
Roofblei	<i>Aspius aspius</i>				
Steur	<i>Acipenser sturio</i>	x	A	II, IV	x
Vlagzalm	<i>Thymallus thymallus</i>			V	x
Zalm	<i>Salmo salar</i>			II, V	x
Zeeprik	<i>Petromyzon marinus</i>			II	x

Voor de Vogelrichtlijn zijn in Nederland 79 gebieden aangewezen als Speciale Beschermingszone (SBZ). Zo'n gebied is aangewezen om de functie die dat gebied heeft voor een bepaalde (trek)vogelsoort: foerageer-, broed-, rui-, overwinterings- of rustgebied. Ook indien er voor een vogelsoort geen SBZ is aangewezen, geniet de soort zelf (individueel/ populaties) nog de bescherming die voortkomt uit de VRL.

4.2.2 De VHR en visserij

De bescherming van de zogenoemde communautair belangrijke soorten vindt plaats langs twee sporen. Enerzijds via bescherming van habitattypen waar de soorten van nature voorkomen, gebiedsbescherming (HRL-bijlage II), anderzijds via bescherming van soort zelf (HRL-bijlage IV en V). Bijlage V van de HRL bevat dier- en plantensoorten waarvoor speciale beschermingsmaatregelen (ten aanzien van exploitatie en het onttrekken aan de natuur) kunnen worden getroffen indien de lidstaat hiertoe de noodzaak ziet. Bescherming van vogelsoorten vindt vanuit de VRL plaats via de bescherming van gebieden en via de bescherming van individuen/ populaties. Uit tabel 3 (paragraaf 4.2) blijkt dat tien vissoorten beschermd worden via aangewezen SBZ's en één soort via soortbescherming. Het betreft geen huidig commercieel interessante soorten, wel zijn er diverse soorten (Elft, Fint, Houting, Steur en Zalm) waar vroeger commercieel op werd gevestigd. In HRL-bijlage V worden ook Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*), Vlagzalm (*Thymallus thymallus*), Zalm (*Salmo salar*; alleen in zoet water), en *Barbus* spp. en *Alosa* spp. genoemd. Tot de laatste behoren in Nederland *Barbus barbus* (Barbeel), *Alosa alosa* (Fint) en *Alosa allax* (Elft).

Beide vormen van bescherming hebben mogelijk gevolgen voor de visstand, in termen van soortensamenstelling, abundantie en leeftijdsopbouw, en daardoor mogelijk ook voor de visserij. Figuur 8 geeft een en ander schematisch weer. Voor trekvisen zijn de belangrijkste paaigebieden en/of doortrek- en opgroeigebieden geselecteerd als SBZ. Voor de Bittervoorn en Kleine modderkruiper, die in Nederland wijd verspreid voorkomen, zijn geen afzonderlijke gebieden geselecteerd. Voor de Rivierdonderpad zijn alleen gebieden in beekdalen geselecteerd.

Figuur 8. Schematische weergave van wegen waarlangs de VHR mogelijke gevolgen heeft op de visserij.

Zowel voor de HRL als de VRL geldt dat in de voor bepaalde soorten aangewezen SBZ's die soorten niet mogen worden gestoord, voor zover deze storing van wezenlijke invloed is. Ook deze vorm van bescherming kan aan visserijactiviteiten beperkingen opleggen: visserij mag plaatsvinden, *mits* er geen sprake is van significante effecten op de gunstige staat van instandhouding van de soort.

Maatregelen, acties en/of projecten met mogelijk significante gevolgen voor *de waarden waarvoor het gebied is aangewezen*, worden onderworpen aan de "habitattoets". In feite werkt deze toets volgens de volgende lijn:

- In beginsel geen maatregelen/acties/projecten toegestaan als deze een significant effect hebben op de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen.
- Maatregelen/acties/projecten worden toegestaan indien er geen alternatieven (locaties of maatregelen) zijn of er sprake is van een groot maatschappelijk belang (onder andere sociaal-economische redenen of voor het milieu wezenlijk gunstige effecten).
- Indien de maatregelen/acties/projecten toch in het beschermde gebied zullen plaatsvinden moet hiervoor worden gecompenseerd.

Bij de laatste stap is strikte randvoorwaarde dat de gunstige staat van instandhouding van het betreffende habitat en/of soort in het natuurlijke verspreidingsgebied verzekerd wordt.

Een raakvlak vanuit het spoor van de soortbescherming is de bijvangst van beschermde soorten door de visserij. De soortbescherming van de VHR is in Nederland uitgewerkt in de Ff-wet. Hierin is opgenomen dat onopzettelijke bijvangst van beschermde soorten (HRL-bijlage IV en V, VRL-bijlage I) geen probleem is, *mits* het gaat om een bijvangst die kleiner is dan 1% van de natuurlijke sterfte van de populatie. Is de bijvangst groter dan 1% dan dient een lidstaat maatregelen te nemen. Indien er sprake is van bijvangst met voorwaardelijke opzet of zelfs opzet dan moet

een lidstaat maatregelen treffen om dergelijke bijvangst in de toekomst te voorkomen.

Een voorbeeld van voorwaardelijke opzet is de fuiken- en staand wantvisserij op het IJsselmeer: de visser is zich ervan bewust dat, wanneer hij de fuiken/ staand want gedurende een nacht laat staan, er bijvangst (bijvoorbeeld duikeenden of aalscholvers) zullen zijn. Beredeneerd vanuit de Ff-wet is de visser strafbaar als de bijvangst groter is dan 1% van de natuurlijke sterfte van de populatie.

Algemeen geldt dat, op de lange termijn, visserij gebaat is bij goed natuurbeleid: goed natuurbeleid zal een evenwichtiger opbouw van de visstand tot gevolg hebben dan in de huidige situatie het geval is. Samengevat zijn er vanuit de gebieds- en soortbescherming de volgende raakvlakken:

- Kust- en binnenvisserij mag plaatsvinden, *mits* er geen significant effect is van de visserij op het betreffende gebied (HRL-artikel 6.3) of soort (HRL-artikel 12). Er moet getoetst worden of er daadwerkelijk sprake is van een significant effect.
- Elke lidstaat heeft de verantwoordelijkheid voor het bevorderen van de verspreiding van soorten (HRL-artikel 10). Dit biedt kansen voor de terugkeer van diadrome soorten zoals Zalm, Zeeforel, Paling en Steur.
- Op grond van HRL-artikel 6.1, 6.2, 10 en 12, zal er strenger op worden toegezien dat er maatregelen worden getroffen die de gunstige staat van instandhouding behouden of herstellen (bijvoorbeeld de aanleg van effectieve visgeleidingssystemen bij waterkrachtcentrales). Dit biedt mogelijk kansen voor het herstel van de aalstand.
- Opzettelijke of voorwaardelijk opzettelijke bijvangst van alle beschermde soorten uit HRL-bijlage IV en V en VRL-bijlage I strafbaar volgens de Ff-wet (1%-regel), de nationale wettelijke implementatie van de VHR.

5 Kansen en bedreigingen

Alvorens een inschatting gemaakt kan worden van de kansen en bedreigingen die de KRW met zich meebrengt voor de visserij is het van belang te realiseren vanuit welke belangen Directie Visserij opereert.

De missie van Directie Visserij luidt: “De Directie Visserij staat voor een duurzame exploitatie van aquatische ecosystemen” (Directie Visserij, 2004). In het jaarplan voor 2004 staat deze missie uitgewerkt als het stellen van kaders aan en het stimuleren van een visserij, die:

- zich richt op een evenwichtig beheer van commerciële visbestanden;
- selectiever vist;
- er voor zorgt dat de gevolgen van haar activiteiten in overeenstemming zijn met de draagkracht van het ecosysteem;
- zorg draagt voor visproducten die voldoen aan de eisen van voedselveiligheid;
- rekening houdt met andere maatschappelijke waarden, zoals het welzijn van vis, milieu, etc.

De doelstelling van de KRW staat verwoord in paragraaf 2.1.1 en komt kortweg neer op het “duurzaam instandhouden van aquatische ecosystemen”. Hierbij richt de KRW zich op de abiotiek (waterkwaliteit), de biotiek (soorten, waaronder vissen) en het gebruik.

Door de oogharen beide doelstellingen aanschouwend, blijkt dat deze in grote mate met elkaar overeenstemmen; beide streven naar een duurzaam aquatisch ecosysteem van waaruit medegebruik duurzaam mogelijk is. Dit betekent dat de houding van Directie Visserij ten opzichte van de KRW positief kan zijn. In feite biedt de KRW de mogelijkheid voor Directie Visserij om haar missie te realiseren.

De kansen en bedreigingen van de KRW voor de Directie Visserij die verderop in dit hoofdstuk worden benoemd, zijn gebaseerd op bovenstaande missie van de directie en de belangen die daaruit voortkomen bij de implementatie van de KRW.

Dit hoofdstuk zet kansen en bedreigingen uiteen, die direct dan wel indirect (via Register Beschermde Gebieden: VHR) uit de implementatie van de KRW naar voren komen. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen inhoudelijke en procesmatige kansen en bedreigingen.

De inhoudelijke kansen en bedreigingen komen voort uit de veranderingen die zich in de leefomgeving van ‘vis’ voordoen als gevolg van visserij en implementatie van KRW en VHR.

De procesmatige kansen en bedreigingen komen voort uit de veranderingen die zich in de omgeving van de visserijsector en Directie Visserij voordoen als gevolg van de implementatie van KRW en VHR.

5.1 Kansen en bedreigingen: inhoudelijk

Zoals gezegd dient voor de categorieën meren, rivieren en overgangswateren aan de EU over de toestand van kwaliteitselement visfauna gerapporteerd te worden. Voor de kustwateren hoeft kwaliteitselement visfauna niet gerapporteerd te worden. Voor alle vier de categorieën moet een economische analyse gedaan worden.

Bodemberoerende visserij in de kustwateren (met name die met sleepnetten) is van invloed op de bodemfauna, waarvoor wel gerapporteerd moet worden.

Of iets een inhoudelijke kans of juist een bedreiging is, is sterk afhankelijk van het termijn waarnaar gekeken wordt. Veelal blijkt een bedreiging op de korte termijn (bijvoorbeeld een vangstbeperking voor een bepaalde vissoort) een kans te zijn op de lange termijn (bijvoorbeeld een evenwichtiger populatie-opbouw van de betreffende soort). Juist door de bedreiging op de korte termijn kan de situatie zich verbeteren, waardoor er een kans ontstaat op de langere termijn. In onderstaande paragrafen wordt om deze reden dan ook geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen kansen en bedreigingen, maar worden per onderwerp de kansen en bedreigingen in samenhang besproken.

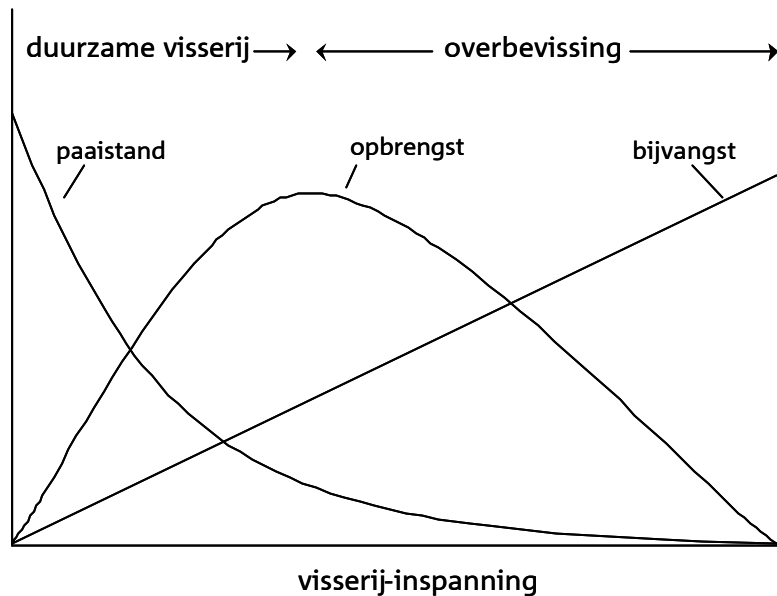
5.1.1 Visserij

Commerciële visserij op Rijkswateren vindt voornamelijk plaats op het IJsselmeer, Markermeer, de Randmeren en de grote rivieren. Verder vindt visserij plaats op de Friese boezemwateren en overige grote meren en plassen (veelal regionale wateren). Op het IJsselmeer en Markermeer wordt beroepsmatig gevist op Aal, Spiering, Baars, Snoekbaars, Brasem en in mindere mate op Bot en Blankvoorn. Op de overige wateren beperkt de visserij zich voornamelijk tot Aal en Snoekbaars. Voor de gehele beroepsbinnenvisserij geldt dat de fuikenvisserij op Aal een belangrijke rol speelt, welke een grote onbedoelde bijvangst van andere soorten met zich meebrengt. Met name de fuikenvisserij met schietfuiken, zoals die voornamelijk op het IJsselmeer/Markermeer plaatsvindt, kent een zeer hoog bijvangstpercentage. Ten behoeve van de commerciële aalvisserij wordt glasaal bij de intrekpunten weggevangen en uitgezet in de binnenwateren. Naast de beroepsvisserij beoefenen ongeveer anderhalf miljoen Nederlanders de hengelsport. Aangezien vanuit de meeste vis direct na de vangst wordt teruggezet, wordt aangenomen dat hierdoor de visstand nauwelijks wordt beïnvloed. Op kleine schaal zet de sportvisserij nog vis uit. Onnatuurlijke abundanties, leeftijdsamenstelling en soortensamenstelling (zeker indien het exotische soorten betreft) zijn het gevolg. Ten opzichte van vroeger zijn deze uitzettingen van geringe betekenis. Grootschalige uitzettingen zijn op de binnenwateren, met uitzondering van enkele wateren (bijvoorbeeld het Veerse Meer), nauwelijks meer van toepassing. Daarnaast vinden uitzettingen plaats die gericht zijn op het herstellen of verbeteren van de natuurwaarden die door menselijk handelen verdwenen waren, bij natuurherstelprojecten (bijvoorbeeld Zalm, Houting en verplaatsingen van Aal). Als onderdeel van herstelprojecten van aquatische ecosystemen wordt onder de noemer van *actief biologisch beheer* (ABB) ook de visstand (met name planktivore en bethivore vis zoals Brasem) uitgedund om daadwerkelijk een helder systeem te krijgen¹⁷.

5.1.2 Invloed visserij op visstand

De invloed van de beroepsmatige visserij op de visstand is uiteenlopend. Doordat de visserij zich richt op de wettelijk toegestane maten verandert de visserij de lengte- en leeftijdsopbouw. Indien de visserijdruk groot is, kan de visserij ook de paaistand (hoeveelheid geslachtsrijpe vissen) dusdanig beïnvloeden dat de reproductie afneemt. De visserij is vaak, naast groottespecifiek, ook gericht op bepaalde soorten. Gevolg hiervan is een mogelijke verschuiving van de soortensamenstelling van de visgemeenschap: beviste soorten nemen in abundantie af, waarbij onbeviste soorten soms de vrijkomende plekken vullen. Wanneer de populatie zodanig wordt bevestigd dat hierdoor de afname van de paaistand de reproductie gaat beïnvloeden (figuur 9), is er zelfs sprake van overbevissing. In een dergelijk geval wordt meestal besloten de visserij op de betreffende soort (tijdelijk) te beperken (bijvoorbeeld Kabeljauw) of zelfs te staken, opdat de populatie zich kan herstellen.

¹⁷ Bodemwoelende vissen als Brasem veroorzaken door hun foerageergedrag (ze zoeken naar voedsel in de bodem, waarbij ze sediment opzuigen en dit, ontdaan van de bodemorganismen, via de kieuwen weer het water in brengen) troebel water. Dit kan een versterkte nalevering van fosfaten uit de bodem veroorzaken, waardoor het systeem door algen gedomineerd blijft.

Figuur 9. Opbrengst van visserij, paaistand en bijvangst in relatie tot visserij-inspanning. Met een toename van de visserijdruk (visserij-inspanning) neemt de opbrengst eerst toe tot een optimum. Boven de optimale visserijdruk nemen de opbrengsten weer af (overbevissing). Bijvangsten nemen altijd toe met inspanningen de paaistand altijd af (uit: Van der Bolt et al, 2004).

Voor bepaalde soorten worden tevens herstelplannen opgesteld om weer een gezonde populatie te laten ontwikkelen (bijvoorbeeld het Aalherstelplan). Naast (over)bevissing van doelsoorten worden er vaak nog andere soorten in grote hoeveelheden als bijvangst gevangen. Deze soorten kunnen andere vissoorten zijn, maar het kunnen ook bodemdieren (sleepnetvisserij) zijn of zelfs vogels. De laatste groep wordt veelal het slachtoffer van visserij met vaste vistuigen (met name staand want) zoals is aangetoond in het IJsselmeer en Markermeer (Van Eerden *et al.* 1999; Van den Berk *et al.* 2000).

5.1.3 Visserij en de Kaderrichtlijn Water

De Nederlandse wateren zijn grotendeels geclassificeerd als sterk veranderd of kunstmatig. De KRW staat voor wateren met deze status een geringe afwijking in de visstand van de natuurlijke situatie toe. Van belang is dan ook hoe groot deze afwijking wordt vastgesteld in de doelstelling voor sterk veranderde en kunstmatige wateren, de GEP. Landelijk loopt er voor de Waddenzee, de Noordzeekust en de Voordelta nog een discussie of deze wateren de status sterk veranderd of natuurlijk krijgen.

De KRW heeft onder meer ten doel om duurzaam gebruik te maken van oppervlaktewateren op een ecologisch gezonde manier. Een duurzame visserij past in deze doelstelling. Voor de visserijsector kan de implementatie van de KRW dan ook zowel kansen als bedreigingen betekenen. Belangrijk hierbij is onderscheid te maken tussen effecten op korte termijn enerzijds en op lange termijn anderzijds; een effect dat op korte termijn een bedreiging voor de sector lijkt, kan juist op langere termijn kansen bieden. In de tekst hieronder zal op de bedreigingen en kansen voor zowel de beroeps- als de sportvisserij worden ingegaan.

Regelgeving

Continuïteit

De beperkingen op de activiteiten van de visserijsector *op korte termijn* die betrekking hebben op het bereiken van duurzame visbestanden kunnen net zo goed vertaald worden naar kansen voor dezelfde sector *op een langere termijn*. De KRW kan een

extra stok achter de deur zijn om overbevissing aan te pakken, waardoor er een voor de sector stabielere visstand gaat ontstaan.

De bestaande Europese richtlijnen voor schelpdierwater en viswater, die het doel hebben de bescherming en verbetering van de waterkwaliteit ten behoeve van schelpdieren en bepaalde vissoorten (zalmachtigen en karperachtigen), worden in 2013 opgenomen in de KRW (zie paragraaf 2.3). Vooralsnog rust er op deze richtlijnen geen resultaatsverplichting conform die van de KRW. De opname in de KRW biedt om die reden kansen voor de visserij, aangezien in 2015 de kwaliteitsdoelstellingen wel bereikt moeten zijn volgens de resultaatverplichting die de KRW wel kent.

Gebiedsbescherming

De beroepsvisserij wordt in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn als een versturende activiteit gezien. Dit kan tot gevolg hebben dat de beroepsvisserij niet kan uitbreiden in gebieden waarop de richtlijnen van toepassing zijn. Voor gebieden die momenteel onder de Natuurbeschermingswet vallen, moet door beroepsvissers een NB-wet vergunning worden aangevraagd. Door de implementatie van de KRW, zal naast deze vergunningen aan andere eisen (randvoorwaarden) moeten worden voldaan om de beoogde doelstellingen (GET of GEP) van de betreffende wateren te behalen en te behouden. Dit betekent veelal dat de beroepsvisser meer dan voorheen wordt beperkt in zijn of haar bedrijfsvoering en deze zal moeten ontwikkelen tot een duurzame visserij. Wanneer locaties met viswater vallen onder een Vogel- of Habitatrichtlijngebied (VHR-gebied) kunnen deze beperkter toegankelijk worden voor sportvissers, de bereikbaarheid van deze viswateren neemt af. De betreffende beschermde gebieden zijn reeds opgenomen in de Natuurbeschermingswet.

Soortenbescherming

Naast de wetgeving rond gebiedsbescherming gelden er strikte regels betreffende de (bij)vangst van beschermde soorten die zijn opgenomen in bijlage II, IV en V van de Habitatrichtlijn. Voor soorten uit bijlage V (6 vissoorten, waarvan 5 ook in de Visserijwet zijn opgenomen) kan middels een Ff-wet vergunning een vrijstelling verkregen worden voor regulier gebruik van de soort, onder strikte voorwaarde van een door de sectoren opgestelde en door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode (zie paragraaf 3.4). Het voldoen aan de gedragscode kan doorlopend met zekere regelmaat getoetst worden. Aangaande de beschermde soorten waarvoor geen vrijstelling verkregen kan worden, geldt dat de visserij mag plaatsvinden, mits er geen sprake is van significante effecten op de gunstige staat van instandhouding van die betreffende soorten.

Bijvangst, het uitzetten van (gebiedsvreemde) vissoorten en schelpdieren en (hieraan gerelateerde) veranderingen in soortengemeenschap, groottesamenstelling en reproductie passen niet in de doelstellingen van de VHR en de nationale implementatie daarvan, de Ff-wet. Het uitzetten van gebiedsvreemde soorten is tevens in geringe mate van toepassing op de sportvisserij. Aangezien verreweg het grootste deel van de sportvisserij plaatsvindt op basis van de principes 'catch and release' en 'wise use' is reeds sprake van een duurzame visserij die geen schade doet aan een natuurlijke, duurzame visstand (NVVS, 2004). In de kustwateren is de praktijk van vangen en terugzetten echter minder gebruikelijk; de gevangen Makreel of Kabeljauw (beide gequoteerde soorten) wordt veelal meegenomen. Het precieze effect van de sportvisserij op de visgemeenschap verdient nog onafhankelijk onderzoek, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen sportvisserij op binnen- en kustwateren.

Economische gevolgen

Duurzame visserij betekent in veel gevallen ook dat sommige huidige vismethoden of vistuigen niet meer geschikt zijn. Bijvangst van vis en andere diersoorten (vogels, zeezoogdieren) zouden bestreden kunnen worden via technische aanpassingen (aangepaste netten) terwijl bijvangst en beschadiging van de bodemfauna door boomkorvisserij met wekkerketteringen gereduceerd kunnen worden door het overstappen op een elektrokor of pulskor. Er kunnen zich situaties voordoen waarbij alleen een technische omschakeling van het ene naar het andere vistuig niet

voldoende is en er overgeschakeld moet worden op een andere vismethode. Dit betekent wel dat vissers zullen moeten investeren in dergelijke aanpassingen.

Verbetering waterkwaliteit

De KRW richt zich op het realiseren van een goede ecologische en chemische kwaliteit van het water. De nutriëntenconcentratie van de meeste Nederlandse oppervlaktewateren is momenteel aan de hoge kant. De KRW kan onder andere leiden tot een verdere vermindering van de voedingsstoffen (lagere nutriëntenconcentratie) in het water (ook Nitraatrichtlijn). Daarnaast zal de KRW leiden tot een afname van de ophoping van verontreinigende stoffen in water, waterbodem en dus ook in de gevangen vissen en schelpdieren. Dit zal weer bijdragen aan een gezond en schoon image van deze visserijproducten, wat gunstig is voor de beroepvisserij.

Vermindering productiviteit

Een gevolg van lagere nutriëntenconcentraties is dat de productiviteit van het systeem beperkt wordt. Dit heeft een negatief effect op de benuttingmogelijkheden voor de beroepvisserij (op bijvoorbeeld de Snoekbaars) en zal zich vertalen in een beperkte mogelijkheid voor economisch oogsten. Daarbij zijn het met name de commercieel interessante soorten (zoals Snoekbaars) die baat hebben bij hoge nutriëntenconcentraties, en slecht gedijen in helder water. Andere soorten, zoals zalmachtigen (een groep van vissoorten die voor huidige beroepvisserij niet interessant is en ook niet commercieel bevestigd mag worden), zijn juist gebaat bij lage nutriëntenconcentraties.

Ook voor de schelpdiervisserij vormt de afname in productiviteit een bedreiging, aangezien de afname in draagkracht van het systeem ook afname van de schelpdierenbestanden inhoudt (minder voedsel (algen) beschikbaar voor de schelpdieren). Daarbij komt dat er in de Waddenzee een voedselreservering gehandhaafd wordt ten behoeve van de voedselvoorziening van vogels, wat de mogelijkheden voor de schelpdiervisserij en wellicht ook de verplaatsing van schelpdieren naar onder andere de Oosterschelde extra zal beperken.

Kader 4 Relatie eutrofiëgraad, primaire productie en biomassa van schelpdieren

Een verminderde primaire productie heeft een negatief effect op de biomassa van bodemdieren, schelpdieren in het bijzonder. Onderzoeken die tot deze conclusie leidden, betreffen onderzoeken in binnen- en buitenland (Beukema & Cadee, 1977; Herman et al., 1999; Josefsen et al., 1993; Austen et al., 1991). Uit de resultaten van het EVA II project wordt geconcludeerd dat door teruglopende eutrofiëring er sprake is van verminderde draagkracht voor schelpdieren in de Waddenzee en Oosterschelde (Beleidsgroep EVA II, 2004). De relatie tussen eutrofiëgraad, primaire productie en biomassa van schelpdieren verloopt echter niet lineair; er zijn diverse feedback mechanismen. Filter-feeders kunnen nutriënten die in het fytoplankton opgeslagen zijn mineraliseren, wat leidt tot een grote nutriënten *turnover rate* (de snelheid waarmee de nutriënten weer terug in het systeem komen). Indien de primaire productie nutriënt gelimiteerd is, kunnen deze nutriënten vervolgens weer een belangrijke bron zijn voor het fytoplankton zelf (Prins & Smaal, 1994).

Verder is de relatie ook afhankelijk van het soort schelpdier/ filter-feeder; niet alle soorten filteren even actief. Bij eenzelfde primaire productie en/of biomassa fytoplankton zullen soorten die heel actief filteren bij lagere biomassa's gelimiteerd zijn dan soorten die minder actief filteren.

Ook speelt de plaatselijke hydrodynamiek een rol. Beukema & Cadee (1977) vonden dat de relatie tussen toename in primaire productie en daaropvolgende toename in biomassa van suspension-feeders (zoöplankton en schelpdieren) en deposit-feeders het sterkst was op locaties met een gemiddelde stroomsnelheid (waarbij het slibgehalte als maat voor de stroomsnelheid werd genomen). Op plaatsen met een lage of zeer hoge stroomsnelheid werd geen toename geconstateerd. Echter, de relatie tussen stroomsnelheid en groei is niet lineair.

Naast de activiteit van de dieren zelf en de kwantiteit van het organisch materiaal speelt ook de kwaliteit van het organisch materiaal een grote rol (Herman *et al.*, 1999).

Tenslotte speelt ook de klimaatsverandering een rol. Door Kröncke *et al.* (2001) is vastgesteld dat vooral temperatuurveranderingen de bodemdiergemeenschappen bij Norderney beïnvloedde.

Zowel de soortsaamenstelling als de totale biomassa veranderde. Een hogere temperatuur zou geleid hebben tot een hogere primaire productie.

Veranderingen in de bodemdiergemeenschappen worden toegeschreven aan hogere temperatuur, een hogere primaire productie als gevolg daarvan en aan veranderingen in de hydrodynamische omstandigheden.

Verschuiving visgemeenschap

In eerste instantie (op korte termijn) lijkt de beroepsvisserij niet gebaat te zijn met de verbeterende waterkwaliteit, vanwege een te verwachten verschuiving in de visgemeenschap. Hoewel zowel de beroepsbinnenvisserij als de beroepskustvisserij ten dele streven naar diversificatie kan de verschuiving binnen en het meer divers worden van de visgemeenschap voor de specialistische visserij een bedreiging vormen.

De sector vist veelal op soorten welke in geëutrofiëerde (vaak troebele) wateren voorkomen. Overigens behoren veel van de commercieel beviste soorten tot de ecologische gilde van eurytope soorten (soorten die geen specifieke eisen stellen aan het water), welke mogelijk ook bij verbeterde waterkwaliteit, meer heldere oppervlaktewateren, in grote hoeveelheden zullen voorkomen. Soms zal extra ingrijpen in de vorm van ABB nodig zijn om een watersysteem helder te krijgen. Mogelijk kan een aantal vissers hierin een rol hebben.

Op de langere termijn, wanneer de oppervlaktewaterlichamen helderder zullen worden, kunnen zalmachtigen weer commercieel interessant zijn. Overigens gaat het hier echt over de lange termijn, aangezien de zalmachtigen veelal trekvisserij zijn en de terugkeer van deze vissoorten ook in het bijzonder afhankelijk is van het opheffen van migratiebarrières (bijvoorbeeld het Aalherstelplan; LNV, 2002). Voor de sportvisserij kan een verbetering van de waterkwaliteit juist kansen bieden, aangezien er een voor de sportvisserij interessantere visgemeenschap ontstaat. Die kansen zijn vooral van toepassing op de 'generalistische sportvisserij' en gespecialiseerde sportvisserij¹⁸ op soorten die gebaat zijn bij water van hoge kwaliteit en helderheid (bijvoorbeeld Snoek). Net als voor de beroepsmatige visserij geldt ook voor de gespecialiseerde sportvisserij dat een meer diverse visgemeenschap een potentiële bedreiging is.

5.2 Kansen en bedreigingen: procesmatig

Meer dan bij de inhoudelijke kant van de Kaderrichtlijn Water (KRW) valt er voor de procesmatige kant van de KRW een onderscheid te maken tussen bedreigingen en kansen voor de visserijsector. Korte en lange termijn effecten spelen hier minder een rol, aangezien een gemiste kans op korte termijn niet waarschijnlijk een kans op langere termijn zal bieden.

5.2.1 Bedreigingen

Implementatie

Betrokkenheid Directie Visserij

De betrokkenheid bij de implementatie van de directie is van groot belang om haar belangen hierbinnen te verwezenlijken. Als voorbeeld van een gemiste kans kan de ambitienotitie van het kabinet worden genoemd (Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 2004). Hierin worden gevolgen van de KRW voor sectoren beschreven welke met hun beleid op de KRW moeten anticiperen. De visserijsector staat daarbij echter niet genoemd, terwijl dit wel op zijn plaats zou zijn. Gebrek aan betrokkenheid kan dus een bedreiging vormen voor de sector, waardoor geen sturing op het implementatieproces kan worden uitgevoerd, maar waarbij de sector alleen nog maar volgend kan zijn.

¹⁸ Onder generalistische sportvisserij wordt de niet-gespecialiseerde sportvisserij verstaan: de sportvisserij die zich niet specifiek op een bepaalde vissoort richt. Karpervissers, snoekvissers en vliegvisserij worden tot de gespecialiseerde sportvisserij gerekend.

Functie VBC's bij integraal waterbeheer

- Betrokkenheid waterbeheerder

De regionale wateren worden door de waterschappen beheerd. Vaak zijn deze ook vertegenwoordigd in de VBC's. De beheerder van de rijkswateren (RWS) houdt de boot af, zij wil over het geheel niet deelnemen aan de VBC's. Dit vormt op de rijkswateren (waar de meeste beroepsmatige visserij plaatsvindt) en ten dele ook op de regionale wateren een bedreiging voor de afstemming van het integraal waterbeheer (KRW) op het visstandbeheer en *vice versa*.

- Kleine beroepssector

De kleine beroepssector (de Combinatie van Beroepsbinnenvissers telt ongeveer 120 leden) ziet steeds meer beren op haar weg verschijnen: een terugtrekkende overheid, het wegvallen van de OVB als "onafhankelijke" partner in de VBC, geringe tegenwicht tegen grote sportvisserij (ongeveer anderhalf miljoen beoefenaars). De bedreiging die hier mogelijk uit voortkomt, is dat de beroepssector haar belangen in de VBC's onvoldoende kan waarborgen en ondersneeuwt. De aanwezigheid van de waterbeheerder in de VBC's kan hier mogelijk een oplossing bieden: zij gaat over de uitvoering van het integraal waterbeheer uit de KRW, waar visstandbeheer een onderdeel van uitmaakt. Op deze manier praat de beroepsvisser niet alleen met de sportvisser over het visstandbeheer, maar zit een belangrijke derde aan de tafel. Het optreden van de waterbeheerder als bemiddelende derde kan de beroepssector sterken in hun argumenten.

Organisatiestructuur in Nederland: lange lijnen

De landelijke organisatiestructuur voor de implementatie van de KRW is erg gelaagd (zie ook paragraaf 2.4.2 en 2.4.3). Dit heeft als gevolg dat de besluitvorming een lange weg heeft te gaan, door veel verschillende overlegstructuren. Vanuit een beleidsdirectie bij LNV is het lastig om direct inbreng te leveren in dit besluitvormingsproces van de KRW. LNV levert wel inbreng, maar bepaalt uiteindelijk niet; het ministerie van Verkeer en Waterstaat draagt immers de eindverantwoordelijkheid. De bedreiging is, dat de beleidsdirectie van LNV niet tijdig, of op de verkeerde plaats binnen de organisatiestructuur zijn inbreng levert, waardoor tijdige acceptatie van de besluitvormers moeilijk wordt. Het is voor LNV van belang een gestructureerde en gecoördineerde inzet te leveren in het proces. Deze afstemming moet plaatsvinden in de LNV Taskforce KRW.

Speelruimte in tijd en doelen is beperkt

De KRW stelt Nederland voor een aanzienlijk grotere opgave dan het bestaande nationale beleid. Het verschil zit met name in de vrijblijvendheid. Voor het nationale beleid geldt veelal een inspanningsverplichting, terwijl voor de KRW een resultaatverplichting geldt. Naast de resultaatverplichting vraagt de KRW om specifieke maatregelpakketten met voorgestelde maatregelen om de doelstelling te bereiken. Deze doelen zijn voor een aantal onderdelen hoger gesteld dan in het bestaande nationale beleid. Zo geldt voor de ecologische doelen (waaronder de visstand) dat de opgave vanuit de KRW haalbaar is met extra inspanning van de sectoren boven het huidige beleid. Een deel van het nationale beleid is alleen in streefbeelden verwoord en nog niet in concrete maatregelpakketten vertaald. Waar wél maatregelpakketten zijn vastgesteld, is veelal sprake van achterstanden in de uitvoering.

Aangezien er voor de implementatie van de KRW vanuit Europa een strikt tijdsregime is opgesteld, zullen de betrokken sectoren, dus ook de visserijsector, alles op alles moeten zetten om de extra opgaven van de KRW te kunnen realiseren (Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 2004). Daarnaast hebben de lidstaten slechts beperkte vrijheid in het vaststellen van de doelen. Het ambitieniveau (doel) moet voldoen aan een goede ecologische toestand of een goed ecologisch potentieel, die slechts een geringe afwijking van de referentie mag hebben. Een lager niveau wordt niet geaccepteerd. De beperkte vrijheid die de lidstaten hebben zijn te vinden in een verlenging van de realisatietermijn (twee keer 6 jaar) en het vaststellen van minder strenge doelstellingen (alleen wanneer aan een aantal strikte voorwaarden wordt voldaan).

Gezien het krappe tijdspad en de daarbinnen te bereiken hoge doelstellingen gaat de KRW in feite uit van de biologische maakbaarheid van watersystemen. Door zowel de beperkte tijd en vrijheid is de bedreiging voor de visserijsector dat, ondanks de maatregelen (veelal beperkingen van de bedrijfsvoering: “visserij als knop om aan te draaien om de doelen te realiseren”) het ambitieniveau niet op tijd wordt gerealiseerd. Dit betekent dat niet aan de resultaatsverplichting wordt voldaan, terwijl de rekening van de opgestelde (vergaande) maatregelen deels bij de visserijsector kan komen te liggen.

Top-down of Bottom-up?

Binnen de KRW-organisatie heersen verschillende zienswijzen over hoe de uitwerking van de KRW in de praktijk plaatsvindt. In de regio's wordt verondersteld dat zij degenen zijn die uiteindelijk bepalen hoe het er bij hen uit gaat zien, terwijl het LBOW veronderstelt dat zij uiteindelijk degene is die de knopen doorhakt. In het nationale document getiteld “Routes naar besluitvorming over rapportages KRW 2004/2005” (maart 2004 goedgekeurd door het LBOW) staat ieders verantwoordelijkheid formeel beschreven. Informeel wordt er echter veel in de regio besloten. In de regio vindt de uitwerking en uitvoering van de landelijke richtsnoeren plaats. Als gevolg van het krappe tijdspad van de KRW, kiezen de regio's ervoor om zelf het initiatief te nemen om de kaders van de KRW uit te werken, in plaats van te wachten op de nationale uitwerking. Informeel hebben de RBO's hierdoor meer zeggingskracht dan formeel op papier staat. Deze situatie schept onzekerheid over waar Directie Visserij (maar ook de visserij-organisaties) de meest effectieve inbreng kunnen leveren. De bedreiging die hieruit volgt, is dat iets op de verkeerde plaats in de organisatiestructuur wordt ingebracht.

Regelgeving

KRW en VHR

- Twee regimes met gevolgen voor de visserijsector

Zowel voor de KRW als voor de VHR moeten maatregelpakketten opgesteld en maatregelen genomen worden die op de een of andere manier invloed uitoefenen op de visserijsector. De instandhoudingdoelstellingen voor de VHR zijn nog niet bekend, de doelstellingen voor de KRW zijn ook nog niet vastgesteld. Daarbij zijn ook de eisen die aan die maatregelpakketten gesteld worden nog niet vastgesteld. Voor de visserijsector, die met beide richtlijnen te maken heeft, schept dit onduidelijkheid met betrekking tot de verwachtingen ten aanzien van te ondernemen activiteiten. Deze onduidelijkheid kan negatief uitwerken, waarbij de bereidheid van de sector om mee te denken en werken aan de uitvoering van KRW en VHR minder wordt tot zelfs wegebt. Het is de taak van Directie Visserij (in samenwerking met Directie Natuur) om richting de vissers (organisaties) duidelijkheid te scheppen over wat er precies van hen geëist wordt, liefst in de vorm van een eenduidige, heldere boodschap.

- Monitoringverplichtingen

Zowel voor de KRW als voor de VHR zullen beheersmaatregelen getroffen moeten worden om de doelstellingen te bereiken. Vervolgens moeten via monitoring de effecten gemeten worden. Aangezien V&W de eindverantwoordelijke is voor de implementatie van de KRW is zij ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de monitoring in dat kader. Een mogelijke bedreiging die hier uit voortkomt, is echter dat er naar Directie Visserij (LNV) gewezen wordt om voor de kosten die bij deze intensivering van de vismonitoring ontstaan op te draaien.

Geen van beide partijen (V&W of LNV) heeft een grote zak met geld voor de uitvoering van de monitoring. Gevaar is dat beide partijen een afwachtende houding aannemen. Vraag hierbij is of Directie Visserij (LNV) hiervoor de financiële verantwoordelijkheid ook daadwerkelijk op zich kan of zou moeten nemen. Een actieve houding van Directie Visserij richting V&W om gezamenlijk tot een oplossing te komen is wellicht noodzakelijk. Hierbij moet Directie Visserij zich wel realiseren dat naarmate zij zich meer bemoeit met de monitoring door V&W, naarmate zij meer wensen op tafel legt, zij logischerwijs ook eerder geacht wordt medefinancierder te zijn van de inspanningen.

Hiërarchie van regelgeving

Een andere bedreiging is te vinden in de hiërarchie van regelgeving. De Europese regelgeving gaat uit boven de nationale regelgeving en het private belang. Wanneer een waterbeheerder ten behoeve van haar eigen beleid beperkingen aan de visserij wil opleggen, of wil ingrijpen in het aquatisch systeem (bijvoorbeeld ABB), dan kan dat niet zonder toestemming van de visrechthebbenden verbonden aan de betreffende wateren. Ook wanneer de waterbeheerder maatregelen wil uitvoeren ten behoeve van het bereiken van de KRW-doelstelling ligt er een conflict in bevoegdheden voortkomend uit de KRW en bevoegdheden samenhangend met het bezit van de visrechten. Wanneer dit conflict vervolgens bij de rechter komt te liggen, zal deze waarschijnlijk oordelen dat het belang van de Europese regelgeving uitgaat boven het private belang verbonden aan het bezit van het visrecht. De visrechthebbende trekt dan dus aan het kortste eind.

5.2.2 Kansen

Regelgeving

KRW en VHR: doelstellingen

Zowel voor de KRW als voor de VHR dienen doelstellingen vastgesteld te worden (zie paragraaf 2.2.2 respectievelijk 3.4). Op dit moment zijn noch de ecologische doelstellingen van de KRW, noch de instandhoudingdoelstellingen voor de VHR gereed of vastgesteld. Afstemming tussen Directie Visserij en Directie Natuur over welke instandhoudingdoelstellingen voor de vissoorten uit de HRL zullen gelden, is voor Directie Visserij een kans om haar belangen (deels) te realiseren. Hetzelfde geldt voor de gelijkstroming van die instandhoudingdoelstellingen met de KRW-doelstellingen voor vis (verwerkt in de maatlatten).

Duurzame visserij

Duidelijkheid over ruimte voor duurzame benutting

In de Kaderrichtlijn Water is duidelijk aangegeven welke activiteiten met betrekking tot het water wel en niet toegestaan zijn en onder welke voorwaarden. Voor Directie Visserij biedt dit de mogelijkheid om met het bestaande/ voorgenomen beleid hierop aan te sluiten en in te spelen op ontwikkelingen in de verschillende visserijsectoren:

- Schelpdiervisserij wil / moet duurzaam worden;
- Kustvisserij streeft naar diversificatie (en speelt daarmee in op het diverser worden van de visgemeenschap);
- Binnenvisserij lijdt onder slechte systeem situatie (migratie, waterkwaliteit, habitatdiversiteit) diversificatie biedt hier mogelijkheden;
- De sportvisserij zit al op de lijn van duurzaam beheer.

Behalve de duidelijkheid die de KRW schept omtrent de mogelijkheden voor benutting, kan de KRW ook dienst doen als stok achter de deur om de ontwikkeling naar duurzame benutting in gang te zetten of gaande te houden. Hierbij kan Directie Visserij een actieve rol op zich nemen. Zij kan bezien of de randvoorwaarden voor het verkrijgen van het visrecht of een visvergunning aangepast zouden kunnen (moeten?) worden. Dit kan bijvoorbeeld door niet alleen deelname aan een VBC te verplichten, maar door ook het in samenwerking met de waterbeheerder opstellen van een KRW-proof visstandbeheersplan te verplichten.

Ontwikkeling naar schaalvergroting

De KRW zal waarschijnlijk leiden tot een professionalisering van het visstandbeheer (een nadrukkelijker betrokkenheid van de waterbeheerder bij het visstandbeheer; minder vrijblijvendheid; een duidelijker relatie met de ecologische doelstellingen). Een professioneler en meer effectief visstandbeheer is makkelijker vorm te geven met grotere (meer professionele) beroepsbinnenvisserijbedrijven die ook een substantieel areaal aan viswater bezitten (versnippering maakt het lastiger om effectief visstandbeheer te voeren). De consequentie hiervan is dat er een druk zal gaan ontstaan vanuit de waterbeheerder naar schaalvergroting in de binnenvisserijsector. Dit zal waarschijnlijk nog eens worden versterkt doordat (mede) als gevolg van de

KRW-doelstellingen het voor de bestaande kleine bedrijven moeilijk zal zijn om te overleven. Deze schaalvergroting biedt kansen voor de binnenvisserijsector. Een kleiner aantal professionelere en economisch gezonde bedrijven is waarschijnlijk het enige reële en levensvatbare toekomstperspectief voor de sector.

Nevenactiviteiten/ verbreding:

- Bijdragen in gegevensvoorziening

Voor een aantal vissers zijn kansen te vinden in de monitoring. De KRW schrijft voor dat de ecologische toestand van de oppervlaktewateren gemonitord moeten worden. Voor de toestand- en trendmonitoring van kwaliteitselement vis geldt dat de oppervlaktewateren in de categorieën rivieren, meren en overgangswateren elke drie jaar dient te plaatsvinden (zie ook KRW bijlage V, paragraaf 1.3). Monitoringactiviteiten in het kader van de KRW zou een belangrijke nevenactiviteit voor een aantal vissers op de binnenwateren kunnen zijn; vis maakt voor de KRW geen onderdeel uit van de biologische kwaliteitselementen voor kustwateren.

Behalve voor de KRW moet ook voor de HRL vis gemonitord worden, gericht op (beschermde) soorten. Zoals eerder gezegd maken gebieden die aangemeld zijn in het kader van de HRL (bijlage I, II en IV; zie HRL artikel 4 en 12) onderdeel uit van het Register Beschermde Gebieden, wat onderdeel uitmaakt van de uitwerking van de KRW. In Nederland betreft het monitoring van Zeeprik, Rivierprik, Beekprik, Steur, Fint, Elft, Houting, Zalm, Grote modderkruiper, Kleine modderkruiper, Elrits, Bittervoorn, Rivierdonderpad en Roofblei. Belangrijke parameters zijn verspreiding, populatiegrootte, dichtheden en trends in de HRL-gebieden. Monitoring in het kader van de HRL zou voor de visserij in zowel kust- als binnenwateren een belangrijke nevenactiviteit kunnen zijn.

- Verbreding

Met alle ontwikkeling op het gebied van waterkwaliteit en waterkwantiteit is een kans voor de beroepssector mogelijk ook te vinden in een verbreding van bedrijfsactiviteiten. Die verbreding kan zijn in de richting van recreatie: wrakvissen, toeristen meenemen enzovoorts.

Gezamenlijk belang

Samenwerking visstandbeheerder en waterbeheerder

Het visstandbeheer krijgt vorm in de Visstandbeheercommissies (VBC's), waar visstandbeheerplannen en visplannen opgesteld (dienen te) worden. Met de KRW wordt een integrale aanpak van het waterbeheer nagestreefd. Visserij is een van de gebruiksfuncties van het watersysteem, "vis" maakt zelf onderdeel uit van het aquatische ecosysteem. Doel en noodzaak van visstandbeheermaatregelen kunnen dan ook onder de grotere noemer van integraal waterbeheer in het kader van de KRW gevoerd worden. De doelstellingen van de visstandbeheerplannen kunnen in de VBC's, in bijzijn van de waterbeheerder, afgestemd worden op de doelstellingen die vanuit de KRW gelden. Immers, in de VBC's zijn waterbeheerders, beroepvisserij en sportvisserij vertegenwoordigd, partijen die alle baat hebben bij een gezonde duurzame visstand als onderdeel van een gezond functionerend aquatisch ecosysteem.

6 Beïnvloeding

6.1 De positie van Directie Visserij

Welke mogelijkheden zijn er voor Directie Visserij om het beleidsproces van de Kaderrichtlijn Water (KRW) direct of indirect te beïnvloeden? Dit is uiteindelijk de belangrijkste vraag om te beantwoorden waarbij de informatie uit de voorgaande hoofdstukken over de inhoud van de KRW, de relatie tot het visserijbeleid van LNV en het beleidsproces van de KRW wordt benut.

Enkele conclusies uit het voorgaande zijn goed om hierbij in gedachten te houden:

- Ten eerste betreft het lopende beleidsproces van de KRW een 'implementatie' of beter 'uitwerkingsproces' van de in Europese en vervolgens Nederlandse wetgeving vastgelegde regels. Het voornaamste is, dat het in de komende periode (tot en met 2006) vooral gaat om het opstellen van (internationale) (deel)stroomgebiedbeheersplannen voor de stroomgebieden Schelde, Maas, Rijn en Eems. De inhoud van deze plannen is op hoofdlijnen voorgeschreven, de precieze invulling alleen nog niet.
- Ten tweede is vastgelegd langs welke organisatorische structuren aan de totstandkoming en vaststelling van deze stroomgebiedbeheersplannen (en afzonderlijke bouwstenen hiervoor) wordt gewerkt: de landelijke werkgroepen, regionale productteams, het regionaal ambtelijk en bestuurlijk overleg en het landelijke bestuurlijk overleg.
- Ten derde staat ook het tijdschema implementatie op hoofdlijn vast.
- Ten slotte is van belang te weten dat Nederland op twee manieren niet geheel op eigen houtje haar plannen inhoudelijk kan vorm geven. In de eerste plaats is Nederland onderdeel van internationale stroomgebieden en de beheersplannen hiervoor moeten internationaal zijn afgestemd. Soms wordt zelfs gewerkt aan een gezamenlijk internationaal plan (Schelde en Eems). Daarnaast is er los van de stroomgebieden ook een vorm van overleg om hiermee te verzekeren dat de stroomgebiedbeheersplannen 'op elkaar lijken': de intercalibratie van de inhoudelijke bouwstenen zoals de maatlatten voor de ecologische kwaliteit en de toedeling van watertypen aan waterlichamen.

De implementatie van de KRW is in Nederland vanaf 2000 in gang gezet. Er zijn ondertussen al de nodige inhoudelijke bouwstenen (in concept) klaar, zoals de beschrijvingen van de referenties voor de verschillende watertypen en de toedeling van de watertypen en status aan de diverse waterlichamen. Voor het stroomgebied van de Eems is een pilotstudie afgerond. Ook wordt inmiddels hard gewerkt aan de stroomgebiedbeschrijvingen die 22 december 2004 aan de EU gepresenteerd moet worden.

Kortom: de speelruimte is formeel en informeel al behoorlijk ingeperkt. Hierop nog invloed uitoefenen zal erg moeilijk zijn. Hierbij komt ook nog dat de Directie Visserij en ook haar directe partners zoals vissersorganisaties en natuurbeschermers, nauwelijks betrokken zijn geweest in het beleidsproces (Directie Visserij is alleen op departementaal niveau lid van de Taskforce KRW) maar ook het aspect 'vis' in al zijn breedte is nauwelijks onderdeel van de inhoud van de implementatie. Een sprekend voorbeeld hiervan is dat visserij als sector noch in de LNV-positionpaper (LNV, 2003),

noch in het hoofdstuk over de financieel economische gevolgen voor sectoren, zoals die in de nationale Ambitienotitie (Min. V&W, 2004) staat, (apart) is opgenomen. Omdat 'vis' nauwelijks eigen, aanvullende en noodzakelijke instrumenten biedt en ook geen grote hindermacht lijkt te vormen, is de strategie voor Directie Visserij om alsnog invloed te krijgen op het beleidsproces gelegen in een inhoudelijke benadering.

6.2 'Zorgen voor én zorgen dat'

Als rijksoverheid is er een trend ingezet die gaat van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'. De beïnvloedingsmanieren die Directie Visserij kan gebruiken om haar belangen ingebracht te zien in het uitwerkingstraject van de KRW liggen op beide vlakken: 'zorgen voor en zorgen dat'.

Momenteel wordt er gewerkt aan de nationale wettelijke inbedding van de KRW. De Tweede Kamer heeft het voorstel tot wijziging van de Wet op de waterhuishouding en de Wet milieubeheer ten behoeve van de implementatie van de KRW in de nationale wetgeving eind juni 2004 goedgekeurd. De formele invoering wacht nu op akkoord van de Eerste Kamer en publicatie in het Staatsblad. In de KRW en de daarop gebaseerde Nederlandse wetgeving zijn belangrijke taken toegewezen aan de overheid: planvorming (het stroomgebiedbeheersplan), de uitvoering (maatregelenprogramma) en de verantwoording (monitoring en rapportage aan de EU). Het betreft hier enerzijds de rijksoverheid en anderzijds de provincies en waterschappen. Maar binnen dit kader is er ook een rol voor andere betrokkenen weggelegd. In het geval van visserij zijn het bijvoorbeeld visstandbeheerders die voor een deel van het waterbeheer concrete uitvoerende verantwoordelijkheden hebben: het beheer van de visstand. In de afgelopen periode zijn voor zover het de (zoete) binnenwateren betreft visstandbeheercommissies opgericht en zijn er visbeheersplannen gemaakt.

Kortom: vanuit het perspectief van de rijksoverheid is het zowel een kwestie van 'zelf doen' als 'anderen laten doen'. Vanuit dit vertrekpunt maken we voor de rol van de rijksoverheid een onderscheid tussen 'sturen' (zorgen voor) en 'steunen' (zorgen dat). Sturen betreft die elementen in de implementatie van de KRW die veelal bij regels vastgelegd de verantwoordelijkheid zijn van LNV (Directie Visserij). Steunen betreft die stappen in de implementatie waar anderen (andere overheden en/of belangenorganisaties) de verantwoordelijkheid hebben, maar waarbij LNV (Directie Visserij) kan helpen. De activiteiten die de Directie Visserij onder beide sporen kan ondernemen worden hieronder kort aangeduid.

6.2.1 Sturen

Grofweg kunnen de mogelijkheden voor sturing uiteengezet worden in drie sporen, te weten:

1. sturing op korte termijn (2004 – 2005) en landelijk niveau;
2. sturing op middellange en lange termijn (2005 - 2009) en regionaal niveau;
3. sturing op lange termijn (2005 – 2015) door ontwikkelen en uitdragen van een algemene visie.

1. sturing op korte termijn (2004 – 2005) en landelijk niveau

Deze manier van sturen is het invloed uitoefenen op de betreffende besluitvormingsmomenten op de voor vis en visserij relevante aspecten zoals:

- de *vismaatlaten* die onderdeel vormen van de referentiebeschrijvingen van de diverse verschillende watertypen;
- de *economische analyses* van het belang van water voor enerzijds de beroepsvisserij en anderzijds de recreatieve visserij, deze analyses worden gemaakt op het niveau van de deelstroomgebieden;

2. sturing op middellange en lange termijn (2005 - 2009) en regionaal niveau
Sturing kan ook plaatsvinden op de wat langere termijn. Hiermee kan Directie Visserij de grootste bedreigingen voor de visserij afwenden en kansen benutten. Voorbeelden van deze vorm van sturing zijn:

- de stroomgebiedbeheersplannen waarin naast de beschrijving ook de maatregelen en de monitoring worden aangegeven;
- in de uitvoering van de vismonitoring de rol van de sector een concrete plek bieden;
- het opnemen van de bestaande kwaliteitsnormen voor vis- en schelpdierwater in de KRW-doelstelling voor de sterk veranderde en kunstmatige watertypen.

3. sturing op lange termijn (2005 – 2015) door ontwikkelen en uitdragen van een algemene visie

Tot slot kan Directie Visserij sturen door de ontwikkeling en verspreiding van een eigen visie over hoe om te gaan met de KRW. Voorbeelden van zaken die hierin opgenomen kunnen worden, zijn:

- KRW inzetten als ‘stok achter de deur’ richting de sector om ecologisch duurzaam te produceren;
- een breder kader ontwikkelen waarbinnen de visstandbeheersplannen een specifieke functie kunnen hebben.

6.2.2 Steunen

Andere overheden (provincies en waterschappen), maar ook de sectororganisaties in de visserij, spelen in de implementatie een grotere rol dan LNV of Directie Visserij. De indirecte beïnvloeding via deze actoren zal dan ook een zeker zo belangrijke plaats moeten hebben in de aanpak van de directie.

De organisaties van de beroepsvissers spelen overigens in het zoete water tot dusver niet of een marginale rol; alleen op het IJsselmeer kan gesproken worden van een relatief sterke organisatie. In de sportvisserij betreft het de Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVVS). Deze organisatie is groot en heeft kennis en een professioneel apparaat. Directie Visserij heeft in hoofdzaak twee samenhangende mogelijkheden ter beschikking:

- a. de sectororganisaties daar waar mogelijk stimuleren om actief deel te nemen aan de klankbordgroepen die in de totstandkoming van de stroomgebiedbeheersplannen invloed kunnen hebben tot en met de officiële fase van inspraak op de stroomgebiedbeheersplannen;
- b. met de sectororganisaties ten behoeve van deze klankbordfuncties communiceren over de inhoud van de KRW (zoals hiervoor uiteengezet) en hen op basis daarvan op hoofdlijn adviseren over hun inbreng.

6.3 Instrumenten

Om de in de voorgaande paragraaf genoemde twee vormen van beïnvloeding van enerzijds het beleid en anderzijds het gedrag van betrokkenen doorwerking te kunnen geven, kan Directie Visserij bepaalde instrumenten/ middelen inzetten. Gegeven de nog inhoudelijk te ontwikkelen visie en het nog enkele jaren durende proces van implementatie is nu alleen een lijstje van potentiële instrumenten te benoemen en zal een specifieke uitwerking gaandeweg pas mogelijk zijn.

6.3.1 Sturen

- Geld: financiële compensatie

In het landbouwbeleid bestaat de mogelijkheid boeren die hun bedrijfsvoering aanpassen ten gunste van de natuur financieel te compenseren. Op dit moment kent het visserijbeleid dergelijke regelingen nog niet. In opdracht van Directie Visserij is door het Expertisecentrum LNV door middel van een literatuurstudie en het raadplegen van deskundigen nagegaan in hoeverre dergelijke compensatieregelingen ook voor de visserij op te zetten zijn (Van Dam & Janssen, 2004). De studie richtte zich met name op het IJsselmeer (gemene weide visserij, staand want). Conclusie van de

studie is dat de beperkingen van de binnenvisserij ten gunste van de natuur slechts ten dele te vergelijken zijn met dergelijke beperkingen in de landbouw die voor vergoeding in aanmerking komen, wat maakt dat er onvoldoende aanleiding is voor het opzetten van vergelijkbare compensatieregelingen.

Mogelijk dat invoering van compensatieregelingen wel mogelijk is op wateren met perceelgebonden visserij, bijvoorbeeld de visserij met fuiken in de grote rivieren of meren. Wanneer het echter gaat om het behalen van een doelstelling van de VHR, doet zich de vraag voor in hoeverre een juridische verplichting op nationaal niveau zich verhoudt tot het compenseren van een “schadelijke” activiteit.

Naast bovengenoemde vorm van financiële compensatie is ook nog de financiële compensatie in de vorm van sanering mogelijk.

- **Regels**

De KRW is kaderstellend voor alles wat er de komende jaren gebeuren moet op het gebied van waterkwaliteit. Bij het vaststellen van de ecologische doelstellingen worden zowel impliciet als expliciet eisen gesteld aan de medegebruikers van de watersystemen, waaronder de visserij. Specifieke regelgeving voor de visserij wordt mogelijk ‘overtroefd’ door de KRW. Het naast of in het verlengde van de KRW stellen van nog meer regels gericht op het waterbeheer, waarvan het visstandbeheer deel gaat uitmaken, lijkt niet erg veel meerwaarde te hebben en behoort ook nu niet tot de politieke lijn. De KRW is kaderstellend. In dat verband is al in het vooruitzicht gesteld dat de specifieke regels voor ‘vis- en schelpdierwater’ op termijn (vanaf 2013) verdwijnen.

- **Herstelplannen: Aal, Zalm**

Herstelplannen voor de Aal en de Zalm zijn initiatieven vanuit Europees niveau, enerzijds vanuit een perspectief van algemene verbetering van de rivieren en anderzijds specifiek gericht op de visfauna en dan met name de trekmogelijkheden voor vis. Deze plannen passen goed in de stroomgebiedbenadering (juist deze trekvissen zijn afhankelijk van een heel stroomgebied) van de KRW en kunnen heel goed als deelplannen van de stroomgebiedbeheersplannen functioneren. In dit perspectief zijn succesvolle plannen voor herstel van aal en zalm een bijdrage aan het succes van de KRW en tegelijk een bevestiging van de rol van vis en visserij in deze aanpak. Voor Directie Visserij zou inzet op deze plannen dan ook een wezenlijke bijdrage zijn aan de implementatie van de KRW en door Directie Visserij zou dit ook op die manier moeten worden gepresenteerd (in plaats van als sectorale plannen).

- **Visrechten**

De visrechten vormen een belangrijk sturend middel voor de benutting en het beheer van de visstand. De huidige verdeling daarvan (waarin het onderscheid aal en schubvis een rol speelt) is naast economische afwegingen, gebaseerd op de in de afgelopen periode aanwezige visstand (soorten en de hoeveelheden). Naar verwachting zal door het schoner worden van het water (onder invloed van de doorwerking van de KRW) in de visstand verschuivingen gaan voordoen veelal ten nadele van de ‘bulkvis’ die voor de beroepsvisserij van belang is. De vraag doet zich dus voor of in de verhuur van visrechten een nadere herverdeling tussen Aal en schubvis en/of tussen de verschillende soorten schubvissen noodzakelijk is.

6.3.2 Steunen

- **Informatie en communicatie: congres, website (extern)**

Directie Visserij kan de visserijsector wijzen op allerlei soorten informatiebronnen zoals het internet en de grote KRW-congressen die door onder andere de STOWA georganiseerd worden. Via deze vormen van informatie kan de sector zichzelf actief op de hoogte houden van de ontwikkelingen rondom de implementatie van de KRW. Ook kan Directie Visserij, de sector wijzen op hun eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van het communiceren van hun belangen naar ‘de wereld’. Hiervoor kunnen zij ook gebruik maken van internetsites of hun aanwezigheid bij congressen.

- **Visstandbeheersplannen**

In het beleid voor de binnenvisserij is een aanpak voorzien van visstandbeheercommissies (VBC's) en visstandbeheersplannen voor regio's die bestaan uit met elkaar samenhangende wateren. De VBC's, regio's en plannen kennen een aanpak (zij het alleen op vis gericht) parallel aan de RBO's, stroomgebieden en beheersplannen (integraal van karakter) zoals in de KRW is voorzien. Gegeven de specifieke positie van 'vis' en visserij in het waterbeheer is een specifieke lijn niet bezwaarlijk (en wat betreft de verdeling van visrechten een blijvende noodzaak) als deze wordt afgestemd op de wettelijk voorgeschreven aanpak van de KRW. De eerste stap zou dus zijn om de indeling in regio's af te stemmen op de KRW-stroomgebieden en de VBC's een rol te geven in het KRW-proces. Daarnaast zal de indeling en de inhoud van de visstandbeheersplannen KRW-proof gemaakt moeten worden. Directie Visserij, als verstrekker van de visvergunningen en verhuurder van de visrechten, kan de sector mogelijk een extra verplichting opleggen voor het verkrijgen van de vergunning/ visrechten; de sector kan verantwoordelijkheid gegeven worden om in de VBC's plaats te nemen en daar in samenwerking met de waterbeheerder een KRW-proof visstandbeheerplan op te stellen.

- **Onderzoek**

Zoals uit een analyse van het effect van de KRW op de visstand blijkt, zullen verschuivingen in soorten en in voorkomen van soorten optreden. Hiermee staat de economische basis van de beroepsvisserij, die met name afhankelijk is van Aal en Snoekbaars, onder druk. Hoewel het potentieel aan vissoorten toeneemt zullen de vangsthoeveelheden afnemen. Er is daarom meer specifiek onderzoek nodig naar de mate van benutting die op de korte en lange termijn mogelijk is, zowel vanuit ecologisch als economisch oogpunt.

6.4 Waar beïnvloeden?

Op welke plekken kan de Directie Visserij haar invloed uitoefenen en/of instrumenten inzetten? Gegeven de complexe structuur van de organisatie kan dat op veel verschillende plekken. Een belangrijk onderscheid is daarbij te maken tussen het departementale, het landelijke en het regionale niveau.

6.4.1 Departementaal

Taskforce KRW

Op departementaal niveau binnen het ministerie is de LNV Taskforce KRW (onder leiding van de Directie Platteland) dé groep waar alle departementale lijnen en onderwerpen over de KRW samenkomen en dus ook hét gremium waar de basale (ambtelijke) afstemming binnen LNV plaatsvindt.

Alle LNV-directies met bemoeienis met de KRW (onder meer Directie Platteland, Directie Landbouw, Directie Natuur en Directie Regionale Zaken) zijn hier lid van. De vertegenwoordigers van deze directies zijn namens hun directie weer lid van andere relevante overleggen zoals de regionale ambtelijke overleggen of landelijke werkgroepen. Aanwezigheid van Directie Visserij bij de Taskforce, zoals dat nu ook plaatsvindt, is de manier om de dynamiek van het implementatieproces op de voet te kunnen volgen en als LNV te zorgen voor een integratie van belangen op departementaal niveau maar ook op regionaal niveau.

Invloed uitoefenen in de Taskforce betekent niet alleen formeel lid zijn maar vooral ook aanwezig zijn en actieve inbreng verzorgen door agendering, notities inbrengen, becommentariëring en dergelijke; kortom, gezien en gehoord worden.

Een vraag die gesteld moet worden is in hoeverre de in 2003 door LNV opgestelde 'positionpaper' nog voldoende leidend kan zijn gegeven de door Directie Visserij ontwikkelde visie en de ontwikkelingen sindsdien buiten LNV. Directie Visserij zou een discussie kunnen starten over een herijking van deze notitie.

6.4.2 Landelijk

Landelijk Bestuurlijk Overleg Water

Op landelijk niveau is het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW) het besluitvormende orgaan over a) de richtlijnen voor de vorm en inhoud van de stroomgebiedbeheersplannen en b) de finale versies van die plannen. In het LBOW is het Rijk vertegenwoordigd in de persoon van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. LNV is dus niet direct vertegenwoordigd, waardoor invloed uitoefenen op de besluitvorming in het LBOW voor de Directie Visserij, zoals voor elke afzonderlijke LNV-directie, lastig is. De hoogste landelijke laag waarin LNV is vertegenwoordigd, is de Regiegroep. In dit overleg wordt het LBOW op ambtelijk niveau voorbereid en is inbreng vanuit LNV (Directie Visserij) mogelijk.

Landelijke werkgroepen

Op landelijk niveau, maar ook internationaal, zijn diverse inhoudelijke werkgroepen actief met de uitwerking van de KRW. Het betreft hier landelijk de diverse referentiedocumenten en bijvoorbeeld een methodiek voor de economische analyse. Op landelijk niveau vallen geen inhoudelijke besluiten. Een methodiek waarin ook vis en visserij een volwaardige plek hebben, is echter wel in het belang van diezelfde vis en visserij. De Directie Visserij zou van sommige werkgroepen lid kunnen worden of kan via de Taskforce KRW de inbreng van haar belangen voorleggen aan de LNV-vertegenwoordigers 'in de regio'.

Overig

Invloed op de hoofdkeuzen die op politiek niveau worden gemaakt kan verlopen via de minister van LNV. Deze is geen lid van het LBOW maar kan natuurlijk wel overleg voeren met de wél verantwoordelijke bewindspersoon, de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Dit is in het recente verleden ook gebeurd zoals over de afstemming VHR en KRW en over de statustoewijzing van de Waddenzee. Het EU-voorzitterschap biedt Nederland de kans EU-brede kwesties rond de implementatie van de KRW aan de orde te stellen. De minister van LNV is de tweede helft van 2004 én de eerste helft van 2005 voorzitter van de Visserijraad en kan vanuit die hoede aan de KRW gerelateerde visonderwerpen agenderen of tot besluitvorming brengen. Het Aalherstelplan, dat model zou kunnen staan voor herstel van stroomgebieden vanuit visperspectief, zou hiervan een voorbeeld kunnen zijn.

6.4.3 Regionaal niveau

Op regionaal niveau spelen achtereenvolgens productteams (PT's), regionaal ambtelijk overleg (RAO) en regionaal bestuur overleg (RBO) een rol. LNV wordt door Directie Regionale Zaken vertegenwoordigd in het RAO/RBO en via deze vertegenwoordigers kan Directie Visserij haar inbreng respectievelijk mening leveren. Dit zal, evenals voor de inbreng in de landelijke werkgroepen, vaak vooraf in de Taskforce KRW besproken moeten worden.

De in de regio werkzame Visserijkundige ambtenaren kunnen met hun specifieke visserij kennis een goede informant zijn van de RAO's.

Stakeholders

De sectororganisaties in de visserij hebben hun eigen verantwoordelijkheid om hun belangen te behartigen en hiermee de beleidsvorming, vooral op regionaal niveau (de stroomgebiedbeheersplannen), te beïnvloeden (daar waar Directie Visserij dat op landelijk niveau doet). Op landelijk niveau betreft het dan het Productschap Vis (deze heeft vooral een landelijke taak in deze), de diverse Producentenorganisaties zoals voor mossels, kokkels, IJsselmeervisserij en de binnenvisserij, de Nederlandse Vereniging van Sportvisserijfederaties (NVVS) en de Organisatie ter Verbetering Binnenvisserij (OVV). Deze laatste heeft voorlopig nog een rol als kennisleverancier. Met de fusie van NVVS en OVV verandert de taak van beide organisaties.

Belangrijk is dat bovengenoemde organisaties ook in staat zijn een rol van betekenis te spelen in de KRW. Hierover bestaat waar het de binnenvisserij betreft (gezien de ontwikkelingen rond de VBC's) de nodige zorg; professionalisering van de sector en daarmee van de organisatie is hier nodig.

Directie Visserij voert in allerlei verbanden overleg met deze organisaties en zal in dat verband ook de implementatie van de KRW aan de orde kunnen stellen. In deze contacten of formele overleggen zullen dan, in het verlengde van het voorgaande, steeds een aantal elementen een rol spelen:

- het benadrukken van hun eigen verantwoordelijkheid;
- de (optimistische) visie van Directie Visserij op de KRW en dus naast de concrete bedreigingen vooral ook de kansen op verduurzaming en bredere maatschappelijke acceptatie van de sector beklemtonen;
- de rol benoemen die zij kunnen spelen op regionaal niveau.

De rol van de visserijorganisaties op regionaal niveau is:

- daadwerkelijk oprichten van en deelnemen aan de visstandbeheercommissies (VBC's), zoals ook in het beleid voor de binnenvisserij is voorzien. Deze VBC's kunnen de afzonderlijke vissers vertegenwoordigen en het visnetwerk in de regio gaan vormen. Ook kunnen de VBC's zich 'melden' bij de regionale KRW-organisatie (RAO en/of de RBO's) voor hun betrokkenheid bij de beheersplannen;
- vissers kunnen bijdragen aan monitoring.

7 Aanbevolen acties

In de twee voorgaande hoofdstukken is een beeld geschetst van de kansen en bedreigingen (hoofdstuk 5) en de mogelijkheden voor beïnvloeding (hoofdstuk 6). Deze informatie gecombineerd, leiden tot een aantal aanbevolen acties, die in dit hoofdstuk zijn uiteengezet.

In paragraaf 2.2 zijn het tijdspad van en de acties voor de KRW besproken. Bijlage 1 geeft een overzicht van de acties die in de periode 2002 tot 2009 gedaan moeten worden. De gedetailleerde agenda van de KRW wordt nationaal vastgesteld. Op dit moment (november 2004) is er nog geen werk- en/of vergaderschema voor 2005 en 2006 (en verder) beschikbaar. Het is dan ook niet mogelijk een tijdvolgorde in de aanbevolen acties aan te geven. Een dergelijke weging naar prioriteit en posterioriteit zou na het vaststellen van de agenda voor 2005 en verder plaats moeten vinden. Op dit moment wordt volstaan met een onderscheid tussen acties die voortkomen uit het benutten van kansen en acties die voortkomen uit het afwenden van bedreigingen.

7.1 Kansen benutten

Taskforce Kaderrichtlijn Water

Zoals reeds eerder is aangegeven is de Taskforce Kaderrichtlijn Water de aangewezen plek om op de hoogte te blijven van alle ontwikkelingen in het implementatieproces van de KRW. Voortzetten van de aanwezigheid en het leveren van een actieve bijdrage in deze groep wordt dan ook gezien als een cruciale actie om de belangen van de visserij uit te dragen en mee te nemen in het implementatieproces op de diverse organisatieniveaus van de KRW.

Verduurzamen sector

Een van de doelstellingen van de KRW is het duurzaam medegebruik van het watersysteem. De visserijsector geldt als een van de gebruikers en zal daarom een verduurzamingsslag moeten ondergaan. Aanbevolen wordt om te inventariseren hoe het gebruik van de sector verduurzaamd kan worden, rekening houdend met de eisen vanuit de KRW en de eis om de doelstellingen voor alle Nederlandse wateren te bereiken.

Visstandbeheercommissies: belangen en begrenzingen

Met visfauna als biologisch kwaliteitselement in de referenties en maatlaten neemt het belang van gedegen visstandbeheer toe. Ook neemt het belang van de afstemming tussen visstandbeheer en (integraal) waterbeheer toe. De rol van de VBC's is het opstellen van visstandbeheerplannen. Om de afstemming van visstandbeheer en waterbeheer te realiseren is goed functioneren van de VBC's van groot belang. Ook de aanwezigheid van de waterbeheerder in de VBC's is belangrijk. Beide partijen hebben elkaar nodig om tot goede resultaten te komen: de visserijsector is relatief onbekend met het waterbeheer, de waterbeheerder is relatief onbekend met visstandbeheer. Nog lang niet alle VBC's functioneren goed (Van den Berk *et al.*, 2004^a; Van den Berk *et al.*, 2004^b). Directie Visserij wordt aanbevolen een meer stimulerende rol te spelen bij het instellen van VBC's om het goed functioneren te bevorderen. Om de VBC's een rol te geven bij de uitwerking van de KRW, wordt Directie Visserij daarnaast aanbevolen de visserijsector te informeren over de betekenis van de KRW voor de visserij-activiteiten. Verder wordt aanbevolen om de ecosysteembenadering (KRW-proof) bij het opstellen van visstandbeheerplannen door VBC's te stimuleren.

De aanwezigheid van de waterbeheerder is nog niet in alle VBC's vanzelfsprekend, met name op de Rijkswateren houdt de waterbeheerder de boot af. Van belang is om de waterbeheerder te overtuigen van het nut van zijn aanwezigheid in de VBC's: het afstemmen van de visbenutting op de ecologische doelstellingen van de KRW. Voor het innemen van een belangrijke rol bij het afstemmen van visstandbeheer en waterbeheer volgens de eisen van KRW is het van belang de begrenzings van de beheersgebieden van de VBC's af te stemmen op de stroomgebieden of waterlichamen zoals die bij de implementatie van de KRW zijn vastgesteld. Directie Visserij wordt aanbevolen om na te gaan in hoeverre de begrenzings van beide gebieden op elkaar zijn afgestemd en in hoeverre de begrenzings op elkaar afgestemd kunnen worden.

Sanering IJsselmeervisserij

De situatie voor de IJsselmeervisserij verslechtert. Met de toenemende eisen vanuit de KRW kan de situatie voor visserijbedrijven verder verslechteren. Directie Visserij wordt aanbevolen de sanering van de bedrijven met gering toekomstperspectief voortvarend op te pakken.

Schaalvergroting

Schaalvergroting in de binnenvisserij, met name die op het IJsselmeer, biedt mogelijk het enige reële toekomstperspectief voor de visserijsector. Een kleiner aantal professionelere en economisch gezonde bedrijven heeft een groter vooruitzicht dan een groot aantal kleine bedrijven. Visstandbeheer is eenvoudiger vorm te geven met een kleiner aantal bedrijven die een groot visareaal bezitten. Ook de afstemming van het integrale waterbeheer, voortkomend uit de KRW, op het visstandbeheer verloopt mogelijk gemakkelijker.

Het wordt Directie Visserij aanbevolen om, in samenhang met voorgaande aanbevolen actie, de ontwikkeling van schaalvergroting in de binnenvisserij te stimuleren, met het oog op een levensvatbare binnenvisserijsector.

Aanwezigheid bij KRW-congressen en -symposia

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat de KRW een effect heeft wat ook zal doorwerken naar de visserijsector. Het is dan ook van groot belang dat de sector weet wat er op haar afkomt. Directie Visserij wordt aanbevolen om de sector te stimuleren aanwezig te zijn bij congressen of symposia die voor de KRW georganiseerd worden. Daarnaast wordt het Directie Visserij aanbevolen dezelfde congressen en symposia te benutten om enerzijds zich te laten informeren, maar anderzijds ook haar belangen uit te dragen.

Monitoring

Vis maakt deel uit van zowel de KRW als de VHR. Voor beide richtlijnen heeft Nederland een monitoringverplichting. De precieze invulling van de monitoring staat nog niet vast.

Ten aanzien van de monitoring wordt Directie Visserij aanbevolen om de huidige monitoring te handhaven, mogelijk kan een aantal binnenvissers een bijdrage leveren aan de monitoringactiviteiten. Verder wordt aanbevolen om snel tot afspraken te komen met Directie Natuur en het ministerie van Verkeer en Waterstaat en met deze partijen gezamenlijk een monitoringplan op te stellen waarbij de monitoringverplichtingen van KRW en VHR worden nagekomen.

Actief Biologisch Beheer

Er zijn situaties denkbaar waarin alleen een verbetering van de waterkwaliteit niet voldoende is om een verschuiving van de visgemeenschap in de door de KRW gewenste richting (doelstelling) te realiseren. Actief biologisch beheer, waarbij de visstand (met name planktivore en bethivore vis) actief wordt uitgedund, is een mogelijke maatregel om de doelstelling alsnog te bereiken.

Het wordt Directie Visserij aanbevolen om vissers te stimuleren een rol op zich te nemen bij het ABB en zo tevens bij te dragen aan het realiseren van de doelstelling voor de visfauna.

Onderzoek naar effecten sportvisserij

De NVVS schrijft in een brief aan de minister van LNV (NVVS, 2004) dat verreweg het grootste deel van de sportvisserij plaatsvindt op basis van de principes 'catch and release' en 'wise use'. Hierdoor zou de sportvisserij geen schade toedienen aan een natuurlijke, duurzame visstand. Er is geen literatuur gevonden die deze opvattingen bevestigt nog ontkent. Van de sportvisserij in de kustwateren is bekend dat gevangen Makreel en Kabeljauw veelal wordt meegenomen.

Directie Visserij wordt aanbevolen onderzoek uit te zetten naar de werkelijke effecten van de sportvisserij op een natuurlijke, duurzame visstand. Hierbij dient onderscheid gemaakt te worden naar sportvisserij op de binnenwateren en die op de kustwateren.

Regelingen voor financiële compensatie

Om duurzame visserij, die inpasbaar is in de doelstellingen van zowel KRW als VHR, te stimuleren, kan Directie Visserij nagaan in hoeverre het in de landbouw gangbare systeem van financiële compensatie ook in de kust- en binnenvisserij (buiten het IJsselmeer) toepasbaar gemaakt kan worden of in hoeverre er een nieuw, specifiek op visserij gericht systeem ontwikkeld kan worden. Verder kan gekeken worden naar de mogelijkheid van sanering van visserijbedrijven.

7.2 Bedreigingen afwenden

Vooruitdenken, meedenken en meewerken

Wil Directie Visserij op de visserijsector afkomende bedreigingen afwenden dan is het van belang vooruit te denken in het proces. Hiervoor worden in dit rapport handreikingen gegeven in de vorm van een tijdpad met mijlpalen en een tijdpad met acties. Een gedetailleerder werkschema voor de komende jaren is nog niet beschikbaar. Zodra dit wel het geval is, zou Directie Visserij zich van tevoren moeten beraden op welke acties er voor haar uit voortkomen. De acties zullen veelal de vorm van meedenken in en meewerken aan het proces moeten aannemen (bijvoorbeeld via de Taskforce KRW).

Directie Visserij wordt aanbevolen namens LNV lid te worden van een landelijke werkgroep, zodat zij, naast de andere LNV-belangen, er op kan toezien dat haar belangen in het KRW-proces worden ingebracht. De eerste voorkeur zou hierbij uitgaan naar werkgroep Economie en financiering. Echter, zowel in de werkgroep Economie en financiering als in de werkgroep Menselijke belasting en effecten is LNV reeds vertegenwoordigd (zie bijlage 3). Directie Visserij kan er daarom ook voor kiezen om, in afstemming met de betreffende LNV-vertegenwoordigers, zich aan te melden als agendalid van beide werkgroepen en onderling af te stemmen wie welke bijeenkomst zal bijwonen. Met het oog op de eerder genoemde ontwikkelingen omtrent de beide werkgroepen (kader 2, paragraaf 2.6.2), lijkt dit de meest voor de hand liggende keuze. Aanbevolen wordt om de verdere ontwikkelingen nauwgezet te volgen en in een later stadium eventueel de keuze te herzien (bijvoorbeeld deelname aan de nog te ontwikkelen gezamenlijke werkgroep).

Ook wordt aanbevolen om nauwe betrokkenheid te zoeken bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen voor de vissoorten uit de HRL. Ook de afstemming van de KRW-doelstellingen voor vis moeten worden afgestemd op de instandhoudingsdoelstellingen van de VHR. Directie Visserij wordt aanbevolen om zelf actief aan deze afstemming mee te werken, maar minimaal op de hoogte te zijn van de doelstellingen voor VHR en KRW.

Opstellen van maatlatten: vinger aan de pols

In 2005 en 2006 worden in de deelstroomgebieden de maatlatten voor sterk veranderde en kunstmatige wateren opgesteld. LNV is in alle RAO's en RBO's vertegenwoordigd. Van belang is dat Directie Visserij de LNV-vertegenwoordigers in de regio's goed voedt met informatie over haar belangen bij de bandbreedtes die in de maatlatten terug zullen komen. Daarnaast wordt aanbevolen om er bij de LNV'ers in de RAO's en RBO's op aan te dringen nauw te worden betrokken bij het opstellen van de maatlatten.

Internationaal oriënteren

Nederland is niet de enige lidstaat van de EU waar visserij te maken krijgt met de (aanvullende) eisen uit de KRW. Aanbevolen wordt om actief na te gaan hoe visserijdirecteuren van andere EU-lidstaten omgaan met de KRW. Een voorbeeld van een uitwerking van deze actie is de bijeenkomst van plattelandsdirecteuren die voor najaar 2004 door Directie Platteland in samenwerking met het EC-LNV georganiseerd wordt.

Herziening visrechtensysteem

In paragraaf 6.3.1 worden vraagtekens gezet bij de werkzaamheid van het huidige visrechtensysteem in de met de komst van de KRW 'veranderde wereld'. Directie Visserij wordt aanbevolen na te gaan in hoeverre het huidige visrechtensysteem kan worden herzien in het licht van de KRW. Hoe kan het werkzaam gemaakt worden binnen de kaderstellende regels van de KRW? Moeten en kunnen de eisen voor het verkrijgen van het visrecht of een visvergunning aangepast worden op de regels van de KRW?

Onderzoek naar productiviteit en diversiteit

Algemeen wordt verondersteld dat met de ecologische en fysisch-chemische kwaliteitsverbetering van de Nederlandse oppervlaktewatersystemen de productiviteit van deze systemen zal afnemen. Tegelijkertijd wordt verondersteld dat de diversiteit aan soorten zal toenemen. Hoewel beide veronderstellingen door enkele onderzoeken gestaafd worden, verdient het aanbeveling om de relatie tussen waterkwaliteitsverbetering en productiviteit en diversiteit nader te laten onderzoeken. De resultaten van dergelijk onderzoek maken inzichtelijk in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van een bedreiging ten aanzien van afnemende productiviteit en toenemende diversiteit. Indirect kunnen de resultaten ook meer duidelijkheid geven omtrent de daadwerkelijke bedreiging of kansen voor beroeps- en sportvisserij.

Inzetten op Aalherstelplan

Tussen zee en rivier migrerende soorten, die vroeger commercieel bevestigd werden, kunnen en/of mogen door hun sterke achteruitgang of zelfs verdwijnen uit de rivieren in de huidige situatie niet meer bevestigd worden (bijvoorbeeld Zalm, Steur, Fint, Elft en Houting). Algemeen bekend en erkend is de achteruitgang van de aalstand. Inmiddels is op EU-niveau overeengekomen een actieplan voor het herstel van de Aal op te stellen.

Directie Visserij wordt aanbevolen om in te zetten op herstel van deze soorten opdat op de lange termijn de soorten weer commercieel (maar duurzaam!) bevestigd kunnen worden. Met name nationaal uitvoering geven aan het herstelplan voor de Aal verdient prioriteit.

Samenwerking met Directie Natuur (instandhoudingsdoelstellingen VHR) en RWS (KRW en migratiebarrières) wordt sterk aangeraden.

Ambities voor visserij

In de laatste versie van de positionpaper van LNV ten aanzien van de KRW (LNV, 2003) staat geen ambitie genoemd voor de visserijsector. Wel wordt het belang van afstemming van nationaal visserijbeleid met de KRW onderstreept. In de ambitiesnotitie van het Rijk (Min. V&W, 2004) wordt de sector visserij niet genoemd. Directie Visserij wordt aanbevolen na te gaan of het mogelijk is de ambitiesnotitie te herzien en visserij als sector op te nemen.

Consequenties VHR, NB-wet en Ff-wet

Naast de KRW hebben ook de VHR en de nationale inbedding daarvan (de Natuurbeschermingswet en de Flora en faunawet) consequenties voor de visserijsector. In principe hebben beide Europese richtlijnen een afzonderlijk implementatietraject. Beide richtlijnen formuleren doelstellingen voor 'vis', die mogelijk gevolgen hebben voor de visserijactiviteiten op kust- en binnenwateren. Het wordt Directie Visserij aanbevolen om afstemming te zoeken met Directie Natuur over de instandhoudingsdoelstellingen en het resultaat daarvan te communiceren naar de sector.

7.3 Communicatie naar de stakeholders

Diverse van de aanbevolen acties in de vorige paragrafen betreffen communicatie naar de sector: over de KRW, over de VHR (en NB- en Ff-wet) en over de gevolgen daarvan voor de visserij. Maar hoe kan Directie Visserij deze communicatie vormgeven? Bijvoorbeeld in de vorm van een door de directie georganiseerd congres. Een andere mogelijkheid kan een regelmatig terugkomende “Visserij-nieuwsbrief” zijn, waarin onder andere de positie van Directie Visserij ten aanzien van de KRW wordt toegelicht en een actualisatie wordt gegeven van de laatste relevante ontwikkelingen in de wereld op het raakvlak van KRW, VHR en visserij.

Afkortingen- en woordenlijst

Afkortingen

ABB	Actief Biologisch Beheer
CRM	Coördinatiebureau Rijn en Maas
DGW	Directoraat Generaal Water (onderdeel min. V&W)
HRL	Europese Habitatrichtlijn
IBI	Index voor Biologische Integriteit
ICES	International Council for the Exploration of the Sea
KRW	Europese Kaderrichtlijn Water
LBOW	Landelijk Bestuurlijk Overleg Water
NVVS	Nederlandse Vereniging Van Sportvisserfederaties
OVB	Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij
PO	Productorganisatie
RAO	Regionaal Ambtelijk Overleg
RBO	Regionaal Bestuurlijk Overleg
RPC	Rijksplanologische Commissie
RROM	Raad voor Ruimtelijke Ordening en Milieu
RWS	Rijkswaterstaat
STOWA	Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer
SWR	Europese Schelpdierwaterrichtlijn
VBC	Visstandbeheercommissie
VHR	Europese Vogel- en Habitatrichtlijn
VRL	Europese Vogelrichtlijn
VWR	Europese Viswaterrichtlijn
WTECV	Wetenschappelijk, Technisch en Economisch Comité voor de Visserij

Definities

Benthivore vis	bodemvoedsel-etende vis, die in de bodem woelen op zoek naar voedsel, zoals muggenlarven. Het benthivoor zijn van een vis is niet strikt soortafhankelijk, eerder is het afhankelijk van het levensstadium: Karper en Brasem zijn de bekendste soorten
Black fish	verzamelnaam voor vissoorten die kenmerkend zijn voor verlanding, de naam 'black fish' is afgeleid van de (relatief) donkere kleur van de vissen. Samenhangend met verlanding zijn systeemkenmerken als ondiep water en fluctuaties in zuurstofgehalte: Zeelt, Grote modderkruiper, Kroeskarper
Deposit-feeders	bij de deposit-feeders wordt onderscheid gemaakt tussen: <i>Surface deposit feeders</i> : bodemdieren die zijn gespecialiseerd in het detritus (dood organisch materiaal) dat op de bodem ligt; en <i>Subsurface deposit feeders</i> : bodemdieren die leven van detritus dat in de bodem begraven is. Meestal passeert bij deze dieren een grote hoeveelheid sediment de darm.

Diadrome vis	vis die migreert tussen zee en rivier, kenmerkend voor overgangswateren: Bot, Dik- en Dunlipharder, Elft, Fint, Paling, Rivierprik, Spiering, Steur, Zalm, Zeeforel, Zeeprik en houtingachtigen
Eurytope vis	vis die “geen specifieke eisen stelt aan het water”, komt voornamelijk in “kale” wateren (weinig structuur in de vorm van water- en oevervegetatie) voor. Alle levensstadia komen zowel voor in stromende als stilstaande wateren: Baars, Blankvoorn, Brasem, Karper, Kolblei, Meerval, Paling, Pos, Snoekbaars
Exoot	vissoort die van oorsprong niet inheems in Nederland is, maar door menselijk handelen (bewust of onbewust) in de Nederlandse wateren terecht is gekomen: Beekforel, Graskarper, Regenboogforel, Roofblei, etc.
Filter-feeder Limnofiele vis	organisme dat zijn voedsel uit het water filtert vis die gedurende verschillende levensstadia gebonden is aan ondergedoken- en emergente vegetatie, met name in stilstaande wateren: Bittervoorn, Giebel, Grote modderkruiper, Kleine Modderkruiper, Kroeskarper, Ruisvoorn, Snoek, Tiendoornige stekelbaars, Vetje en Zeelt
Mariene vis	vis die alle levensstadia in de zee leeft. Hiertoe behoren Bot, Zeebaars, Dikkopje, Haring, Kleine koornaarvis, etc.
Metriek	Een metriek is een parameter die een of meerdere aspecten van de biologische samenstelling, functie of een gemeenschapscomponent meet, een soort indicator.
Piscivore vis	visetende vis. Het piscivoor zijn van een vis is niet strikt soortafhankelijk, het is eerder afhankelijk van het levensstadium: Snoek (m.u.v. 0+), Baars en Snoekbaars (> 14cm)
Planktivore vis	plankton etende vis, naast soortafhankelijk ook leeftijdsafhankelijk binnen soorten.
Reofiele vis	vis die voor alle of tenminste één levensstadium afhankelijk is van stromend water: <i>Reofiel a</i> (obligaat reofiel): vissoort die voor alle levensstadia afhankelijk is van stromend water inclusief de oeverzone: Barbeel, Beekprik, Gestippelde alver, Kopvoorn, Serpeling, Sneep <i>Reofiel b</i> (partieel reofiel): vissoort die voor tenminste één levensstadium gebonden is aan stromend water, sommige levensstadia zijn gebonden aan zijwateren die permanent in open verbinding met de rivier staan: Kwabaal, Riviergrondel, Winde <i>Reofiel c</i> (zoet-zout reofiel): vissoort die tenminste één levensstadium is gebonden (bv. groei of acclimatisatie) aan langzaam stromend brak water dat permanent in open verbinding staat met estuarium en zee. Tot deze groep behoren de tussen rivier, estuarium en zee migrerende vissen: Elft, Fint, Houting, Rivierprik, Steur, Zalm, Zeeforel, Zeeprik
Residente brakwatervis	vis die zijn hele levenscyclus in matig-sterk brak water kan volbrengen: Driedoornige stekelbaars, Brakwater-, Zwarte-, Glas- en Lozano's grondel, Paling

Suspension-feeders	bodemdieren die zich voeden met gesuspendeerd materiaal, dus in het water zwevend. Dit gebeurt met filtersystemen of met tentakels, waaiers, armen of een slijmnet.
Zoetwatervissen met hoge chloridetolerantie	Pos, Blankvoorn, Baars, Brasem, Snoekbaars, Kwabaal, Winde
Zoetwatervissen met lage chloridetolerantie	Kroeskarper, Riviergrondel, Roofblei, Meerval, Tiendoornige stekelbaars, Rivierdonderpad
Zoetwatervissen met matige chloridetolerantie	Karper, Zeelt, Ruisvoorn, Alver, Kolblei, Snoek, Graskarper

Bronnen

Internet

<http://europa.eu.int/comm/environment>
<http://www.kaderrichtlijnwater.nl>
<http://www.minlnv.nl>
<http://www.stowa.nl>

Literatuur

Austen *et al*, 1991. Comparison of long-term trends in benthic and pelagic communities of the North Sea. *J. mar. Biol. Assoc. UK* 71: 179-190

Beleidsgroep EVA II, 2004. Duurzaam en dynamisch. Advies van de Beleidsadviesgroep EVA II inzake het toekomstig beleid voor de schelpdiervisserij, Juni 2004

Beukema & Cadee, 1977. Local differences in macrozoobenthic response to enhanced food supply by mild eutrophication in a Wadden Sea area: food is only locally a limiting factor. *Limnol. Oceanogr.* 42: 1424-1435

Elbersen, J.W.H., P.F.M. Verdonschot, B. Roels & J.G. Hartholt, 2003. Definitiestudie KaderRichtlijn Water (KRW). I. Typologie Nederlandse Oppervlaktewateren. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen. Alterra-rapport 669

EU – DG Milieu, 2004. Economics and the Environment. The implementation Challenge of the Water Framework Directive. Policy Summary to the Guidance Document

EU – DG Milieu, 2002^a. Guidance for the analysis of Pressures and Impacts In Accordance with the Water Framework Directive

EU – DG Milieu, 2002^b. Analyses of Pressures and Impacts. The Key Implementation Requirements of the Water Framework Directive. Policy Summary to the Guidance Document

Herman P.M.J., Middelburg J.J., van de Koppel J., Heip C.H.R. (1999) Ecology of estuarine macrobenthos. *Advances in Ecological Research* 29:195-240

Herman P.M.J., Scholten H. (1990) Can suspension feeders stabilise estuarine ecosystems? In: Barnes M, Gibson RN (eds) *Trophic relationships in the marine environment*. Aberdeen University Press, Aberdeen, p 104-116

Josefson A.B., Jensen J.N., Aertebjerg G. (1993) The benthos community structure anomaly in the late 1970s and early 1980s – a result of a major food pulse? *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology* 172:31-45

Kröncke I., Zeiss B., Rensing C. (2001) Long-term variability in macrofauna species composition off the Island of Norderney (East Frisia, Germany) in relation to changes in climate and environmental conditions. *Senckenbergiana maritima* 31:65-82

LNV, 2002. Aal, de stand van zaken. Knelpunteninventarisatie. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag. Zie ook: <http://www.minlnv.nl/infomart/parlemnt/2002/par02138.pdf>

LNV, 2003. Met de Europese Kaderrichtlijn Water naar een vitaal platteland. LNV-positionpaper.

Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 2004. Pragmatische Implementatie Europese Kaderrichtlijn Water in Nederland; Van beelden naar betekenis. 23 april 2004

NVVS. 2004. Brief 12 mei 2004 bestuur NVVS aan Minister van LNV, de heer C.P. Veerman. Kenmerk JB/05.026

Prins & Smaal 1994. The role of the blue mussel in the cycling of nutrients in the oosterschelde estuary. In: Nienhuis PH, Smaal AC (1994) The Oosterschelde estuary: a case study of a changing ecosystem, Vol. Kluwer Academic Publishers

Van Dam, C. & T. Janssen, 2004. Natuur en binnenvisserij. Een vergelijking tussen landbouw en visserij met specifieke aandacht voor de IJsselmeervisserij. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rapport EC-LNV nr. 2004/313

Van den Berk V.M., Dirksen S. & Poot M.J.M. 2000. Sterfte onder eidereenden in de Waddenzee 1999-2000. Een zoektocht naar de oorzaak van massale sterfte van eidereenden in de Waddenzee. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Werkdocument nr. 186, Wageningen

Van den Berk, V., T. Brandwijk, C. van Dam, M. Fellingier, A. Hagendoorn, A. Lassche, M. Lof, V. van der Meij, J. Olink & W. Schaap, 2004^a. Vis à Vis: Evaluatie Beleidsbesluit Binnenvisserij. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rapport EC-LNV nr. 2004/296

Van den Berk, V., T. Brandwijk, C. van Dam, M. Fellingier, A. Hagendoorn, A. Lassche, M. Lof, V. van der Meij, J. Olink & W. Schaap, 2004^b. Vis à Vis: Achtergrondrapport Evaluatie Beleidsbesluit Binnenvisserij. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rapport EC-LNV nr. 2004/296a

Van der Bolt F.J.E., Van den Bosch H., Brock Th.C.M., Hellegers P.J.G.J., Kwakernaak C., Leendres T.P., Schoumans O.F., Verdonschot P.F.M. 2003. SQUAREIN; gevolgen van de Europese Kaderrichtlijn Water voor landbouw, natuur, recreatie en visserij. Wageningen, Alterra-rapport 835. 152 blz. 16 fig.; 36 tab.; 56 ref.

Van Eerden, M.R., W. Dubbeldam & J. Muller, 1999. Sterfte van watervogels door visserij met staand netten in het IJsselmeer en Markermeer. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) rapport 99.060, Lelystad

Bijlage 1: Acties voor KRW 2002 – 2009

Onderstaande figuur geeft een overzicht van de acties die door Nederland gedaan dienen te worden in de periode van 2002 tot 2009. Bron: Handboek Kaderrichtlijn Water (www.kaderrichtlijnwater.nl).

Acties	Artikel KRW	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Een samenvatting van de stroomgebiedsdistrictbeschrijving, een analyse van de menselijke belasting en een economische analyse naar Brussel sturen.	15.2									
Bij afwezigheid van Europese overeenstemming ontwikkelt Nederland zelf criteria voor strategieën om grondwatervervuiling te voorkomen en beheersen.	17.4									
De intercalibratie wordt afgerond.	Annex V 1.4.1									
Monitoringsprogramma's voor oppervlaktewater, grondwater en beschermde gebieden zijn operationeel.	8.2									
Publicatie van een tijd- en werkplanning voor de productie van stroomgebiedbeheersplannen ten behoeve van publieke consultatie.	14.1a									
Herziening van de toekenning van de status 'sterk veranderde wateren'.	4.3									
In afwezigheid van Europese overeenstemming formuleert Nederland kwaliteitsnormen voor prioritaire stoffen en beheersing van belangrijke emissies.	16.8									
Samenvatting van monitoringsprogramma's naar Brussel sturen.	15.2									
Een overzicht van belangrijke waterbeheerthema's wordt gepubliceerd ten behoeve van publieke consultatie.	14.1b									
Een conceptversie van de stroomgebiedbeheersplannen wordt gepubliceerd ten behoeve van publieke consultatie.	14.1c									
Formulering van het programma van maatregelen voor stroomgebiedsdistricten.	11.7									
Publicatie van de stroomgebiedbeheersplannen.	13.6									
In afwezigheid van Europese overeenstemming neemt Nederland zelf actie ten aanzien van waterkwaliteit en prioritaire stoffen en beheersing van belangrijke emissies.	16.8									
De definitieve stroomgebiedbeheersplannen worden naar Brussel en andere betrokken Lidstaten gestuurd.	15.1									

Bijlage 2: Elementen stroomgebiedbeheersplan

Bron: Europese Kaderrichtlijn Water (Bijlage VII)

A. Stroomgebiedbeheersplannen dienen de volgende elementen te omvatten:

1. Een algemene beschrijving van de kenmerken van het stroomgebieddistrict zoals voorgeschreven in artikel 5 en bijlage II. Deze moet bevatten:
 - 1.1. voor oppervlaktewateren:
 - kaarten met de ligging en de grenzen van de waterlichamen,
 - kaarten van de ecoregio's en typen oppervlaktewaterlichamen in het stroomgebied,
 - bepaling van de referentieomstandigheden voor de typen oppervlaktewaterlichamen;
 - 1.2. voor grondwater:
 - kaarten met de ligging en de grenzen van de grondwaterlichamen;
2. een overzicht van de significante belastingen en effecten van menselijke activiteiten op de toestand van oppervlakte- en grondwater, met inbegrip van:
 - een raming van de verontreiniging door puntbronnen;
 - een raming van de verontreiniging door diffuse bronnen, met inbegrip van een overzicht van het bodemgebruik;
 - een raming van de druk op de kwantitatieve toestand van het water, met inbegrip van onttrekkingen;
 - een analyse van de andere gevolgen van menselijke activiteiten op de watertoestand;
3. vermelding en kaarten van beschermde gebieden zoals voorgeschreven in artikel 6 en bijlage IV;
4. een kaart van de voor de doeleinden van artikel 8 en bijlage V gevormde monitoringsnetwerken en een presentatie in kaartvorm van de resultaten van de monitoringsprogramma's die uit hoofde van die bepalingen zijn uitgevoerd voor de toestand van:
 - 4.1. oppervlaktewater (ecologisch en chemisch);
 - 4.2. grondwater (chemisch en kwantitatief);
 - 4.4. beschermde gebieden;
5. een lijst van de overeenkomstig artikel 4 vastgestelde milieudoelstellingen voor oppervlaktewateren, grondwater en beschermde gebieden, met inbegrip van in het bijzonder aanduiding van de gevallen waarin gebruik is gemaakt van artikel 4, leden 4, 5, 6 en 7, en de overeenkomstig dat artikel voorgeschreven, daarmee verband houdende informatie;

6. een samenvatting van de economische analyse van het watergebruik zoals voorgeschreven in artikel 5 en bijlage III;
7. een samenvatting van het overeenkomstig artikel 11 vastgestelde maatregelenprogramma, met inbegrip van de wijze waarop de overeenkomstig artikel 4 vastgestelde doelstellingen daardoor moeten worden bereikt;
 - 7.1. een samenvatting van de maatregelen die vereist zijn om de communautaire waterbeschermingswetgeving toe te passen;
 - 7.2. een verslag over de praktische stappen en maatregelen die zijn genomen om het beginsel van de terugwinning van de kosten van watergebruik in overeenstemming met artikel 9 toe te passen;
 - 7.3. een samenvatting van de maatregelen die zijn genomen om aan de voorschriften van artikel 7 te voldoen;
 - 7.4. een samenvatting van de beheersingsmaatregelen voor wateronttrekking en -opstuwning, met inbegrip van een verwijzing naar de registers en vermelding van de gevallen waarin vrijstelling is verleend overeenkomstig artikel 11, lid 3, onder e);
 - 7.5. een samenvatting van de beheersingsmaatregelen welke zijn vastgesteld voor puntbronlozingen en andere activiteiten die de watertoestand beïnvloeden, in overeenstemming met artikel 11, lid 3, onder g) en i);
 - 7.6. aanduiding van de gevallen waarin toestemming is verleend voor directe lozing in grondwater, in overeenstemming met artikel 11, lid 3, onder j));
 - 7.7. een samenvatting van de in overeenstemming met artikel 16 in verband met prioritair stoffen genomen maatregelen;
 - 7.8. een samenvatting van de ter voorkoming of beperking van de gevolgen van accidentele verontreiniging genomen maatregelen;
 - 7.9. een samenvatting van de maatregelen volgens artikel 11, lid 5, voor waterlichamen die waarschijnlijk de doelstellingen van artikel 4 niet kunnen bereiken;
 - 7.10. nadere gegevens over de bijkomende maatregelen die noodzakelijk worden geacht om de vastgestelde milieudoelstellingen te bereiken;
 - 7.11. nadere gegevens over de maatregelen in overeenstemming met artikel 11, lid 6, om toename van de verontreiniging van mariene wateren te voorkomen;
8. een register van alle meer gedetailleerde programma's en beheersplannen voor het stroomgebieddistrict, die betrekking hebben op specifieke deelstroomgebieden, sectoren, aangelegenheden of watertypen, alsmede een samenvatting daarvan;
9. een samenvatting van de maatregelen inzake voorlichting en raadpleging van het publiek, de resultaten daarvan alsmede de planwijzigingen die daarvan het gevolg zijn;
10. een lijst van de bevoegde autoriteiten in overeenstemming met bijlage I;
11. de contactpunten en procedures om de achtergronddocumentatie en de in artikel 14, lid 1, bedoelde informatie te verkrijgen, met name nadere gegevens over de in overeenstemming met artikel 11, lid 3, onder g) en i), vastgestelde

beheersingsmaatsregelen en de in overeenstemming met artikel 8 en bijlage V verzamelde concrete monitoringsgegevens.

B. De eerste bijwerking van het stroomgebiedbeheersplan en alle volgende bijwerkingen dienen daarenboven in te houden:

1. een samenvatting van alle veranderingen of actualiseringen sinds de publicatie van de vorige versie van het stroomgebiedbeheersplan, met een samenvatting van de herzieningen die overeenkomstig artikel 4, leden 4, 5, 6 en 7, dienen te gebeuren;
2. een beoordeling van de vooruitgang die is geboekt bij het bereiken van de milieudoelstellingen, met een presentatie in kaartvorm van de monitoringsresultaten voor de door het vorige plan bestreken periode, en een verklaring voor de milieudoelstellingen die niet zijn bereikt;
3. een samenvatting en verklaring van eventuele maatregelen die waren opgenomen in de vroegere versie van het stroomgebiedbeheersplan en die niet zijn uitgevoerd;
4. een samenvatting van alle aanvullende tussentijdse maatregelen die overeenkomstig artikel 11, lid 5, zijn vastgesteld sedert de publicatie van de vorige versie van het stroomgebiedbeheersplan.

Bijlage 3: LNV-vertegenwoordiging in KRW-organisatiestructuur

	Groep	LNV-persoon
Internationaal	Vooroverleg Waterdirecteuren	Esmé Eikenaar
	Vooroverleg Strategische coördinatiegroep	Esmé Eikenaar
	Vooroverleg WG 2a Ecologie	DN; DL
	WG 2b Stroomgebiedbeheer	Harry Weijer; DRZ
	WG 2c Grondwater	Esmé Eikenaar
	Vooroverleg WG 2d Rapportage	-
Nationaal	Bewindslieden	-
	Regiegroep Water	Jolinda van der Endt
	Coördinatiegroep Water	Elze Hemke
	WG Doelstelling Oppervlaktewater	Mariken Fellingier; DN
	WG Grondwater	Esmé Eikenaar; Elze Hemke; Joop van Bodengraven; Bart Crijns
	WG Menselijk belasting en effecten	Nancy Meijers
	WG Economie en financiering	Anja Hagendoorn
	WG Monitoring-informatievoorziening-rapportage	Jan Huinink
	WG Wetgeving	Jolanda van Steenis
	WG Communicatie	-
	WG Register Beschermd Gebieden	Siep Groen; Vincent van der Meij; DN; Nancy Meijers
Regionaal	RBO Nedereems	Kees van Es
	RBO Eems-Dollard	Hendrik Oosterveld/ Kees van Es
	RBO Rijn-Noord	Kees van Es
	RBO Rijn-West	Maarten Kool
	RBO Rijn-Oost	Wim Janssen/ Lilian van den Aarsen
	RBO Rijn-midden	Maarten Kool
	RBO Maas	Therese Gasser
	RBO Schelde	Therese Gasser
	RAO Nedereems	Cees van de Brand
	RAO Eems-Dollard	Cees van den Brand
	RAO Rijn-Noord	Cees van de Brand
	RAO Rijn-West	Harry Weijer
	RAO Rijn-Oost	Siep Groen
	RAO Rijn-midden	Ruud Stam
	RAO Maas	Chris Tönissen
	RAO Schelde	Chris Tönissen
	Productteams	Jacco Maissan; Sjaak Basting Harry Weijer Harry Bulten; Helawis Gast

Bijlage 4: Vis en schelpdieren in KRW

Onderstaand zijn alleen de voor vis en schaal- en schelpdieren relevante delen van de KRW-tekst opgenomen. Zie voor de volledige artikelen de tekst van de KRW zelf.

(Overweging 16)

Er is behoefte aan een verdere integratie van de bescherming en het duurzame beheer van water in andere communautaire beleidsterreinen, zoals het energie-, het vervoer-, het landbouw-, het **visserij**-, het regionale en het toeristische beleid. Deze richtlijn biedt een blauwdruk voor een aanhoudende dialoog en voor de ontwikkeling van strategieën met het oog op een verdere integratie van beleidsterreinen en kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan andere gebieden van samenwerking tussen lidstaten, onder meer aan de “Perspectieven voor de ruimtelijke ontwikkeling van de Gemeenschap” (ESDP).

(Overweging 17)

Een doelmatig en coherent waterbeleid moet oog hebben voor de kwetsbaarheid van aquatische ecosystemen aan de kust en riviermondingen of in een golf of relatief gesloten zeeën; want hun evenwicht staat in hoge mate onder de invloed van de kwaliteit van het binnenlandse water dat erin uitmondt. Bescherming van de toestand van het water binnen stroomgebieden is economisch gesproken rendabel, want zij komt ten goede aan het **visbestand**, met inbegrip van het **visbestand** aan de kustlijn.

Artikel 22

Intrekkingen en overgangsbepalingen [...]

- De volgende communautaire wetgeving wordt 13 jaar na de datum van inwerkingtreding van deze richtlijn ingetrokken:
- Richtlijn 78/659/EEG van de Raad van 18 juli 1978 betreffende de kwaliteit van zoet water dat bescherming of verbetering behoeft teneinde geschikt te zijn voor het leven van **vissen** (28),
- Richtlijn 79/923/EEG van de Raad van 30 oktober 1979 inzake de vereiste kwaliteit van **schelpdierwater** (29),

Bijlage II

1.111 OPPERVLADEWATEREN

1.4. Beoordeling van de belasting van wateren

De lidstaten verzamelen informatie over soort en omvang van de significante antropogene belastingen waaraan oppervlaktewaterlichamen in elk stroomgebieddistrict onderhevig kunnen zijn, en houden die informatie bij. Het betreft met name: [...]

- schatting en identificatie van significante wateronttrekking voor stedelijk, industrieel, agrarisch en ander gebruik, met inbegrip van seizoenschommelingen en de totale vraag per jaar, en van het waterverlies in de distributiestelsels;
- schatting en identificatie van de effecten van significante regulering van de waterstroming, met inbegrip van overbrenging en omleiding van water, op de stromingskenmerken en waterbalansen in hun geheel;
- identificatie van significante morfologische veranderingen van waterlichamen;
- schatting en identificatie van andere significante antropogene invloeden op de toestand van oppervlaktewateren, en
- schattingen van bodemgebruikspatronen, waaronder de identificatie van de belangrijkste stedelijke, industriële en agrarische gebieden en, voorzover relevant, **visgronden** en bossen.

Bijlage V

1. OPPERVLAKTEWATERTOESTAND

1.1. Kwaliteitselementen voor de klasse-indeling naar ecologische toestand

Voor rivieren, meren, overgangswateren:

- Biologische elementen
 - Samenstelling en abundantie van de waterflora
 - Samenstelling en abundantie van de bentische ongewervelde fauna
 - Samenstelling, abundantie en leeftijdsopbouw van de **visfauna**
- [...]

1.2 Normatieve definities van ecologische toestandsklassen

Visfauna is een van de biologische kwaliteitselementen voor de zeer goede, goede en matige toestand in rivieren, meren en overgangswateren. Daarnaast worden in de KRW ook hydromorfologische en fysisch-chemische kwaliteitselementen genoemd. Met betrekking tot vis en schaal- en schelpdieren zijn de volgende tabellen zijn gebruikt.

Rivieren:

Element	Zeer goed	Goed	Matig
Visfauna	<p>Samenstelling en abundantie van de soorten komen geheel of vrijwel geheel overeen met de onverstoorde staat.</p> <p>Alle typespecifieke voor verstoring gevoelige soorten zijn aanwezig.</p> <p>De leeftijdsopbouw van de visgemeenschappen vertoont weinig tekenen van antropogene verstoring en wijst niet op een verstoring in de voortplanting of ontwikkeling van een bepaalde soort.</p>	<p>Er zijn lichte veranderingen in samenstelling en abundantie van de soorten ten opzichte van de typespecifieke gemeenschappen ten gevolge van antropogene invloeden op de fysisch-chemische en hydromorfologische kwaliteitselementen.</p> <p>De leeftijdsopbouw van de visgemeenschappen vertoont tekenen van verstoring ten gevolge van antropogene invloeden op de fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen en wijst in enkele gevallen op een zodanige verstoring in de voortplanting of een ontwikkeling van een bepaalde soort dat sommige leeftijdsklassen kunnen ontbreken.</p>	<p>Samenstelling en abundantie van vissoorten verschillen matig van die van typespecifieke gemeenschappen ten gevolge van antropogene invloeden op de fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen.</p> <p>De leeftijdsopbouw van de visgemeenschappen vertoont duidelijke tekenen van zodanige antropogene verstoringen dat een matig deel van de typespecifieke soorten ontbreekt of een zeer lage abundantie heeft.</p>

Meren:

Element	Zeer goed	Goed	Matig
Visfauna	<p>Samenstelling en abundantie van de soorten komen geheel of vrijwel geheel overeen met de onverstoorde omstandigheden.</p> <p>Alle typespecifieke voor verstoring gevoelige soorten zijn aanwezig.</p> <p>De leeftijdsstructuur van de visgemeenschappen vertoont weinig tekenen van antropogene verstoring en wijst niet op een storing in de voortplanting of ontwikkeling van een bepaalde soort.</p>	<p>Er zijn lichte veranderingen in samenstelling en abundantie van de soorten ten opzichte van de typespecifieke gemeenschappen ten gevolge van antropogene invloeden op de fysisch-chemische en hydromorfologische kwaliteitselementen.</p> <p>De leeftijdsstructuur van de visgemeenschappen vertoont tekenen van verstoring ten gevolge van antropogene effecten op de fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen en wijst in enkele gevallen op een zodanige verstoring in de voortplanting of een ontwikkeling van een bepaalde soort dat sommige leeftijdsklassen kunnen ontbreken.</p>	<p>Samenstelling en abundantie van vissoorten verschillen matig van die van typespecifieke gemeenschappen ten gevolge van antropogene invloeden op de fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen.</p> <p>De leeftijdsstructuur van de visgemeenschappen vertoont op fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen duidelijke tekenen van zodanige antropogene verstoringen dat een matig deel van de typespecifieke soorten ontbreekt of een zeer lage abundantie heeft.</p>

Overgangswateren:

Element	Zeer goed	Goed	Matig
Visfauna	Samenstelling en abundantie van de soorten komen overeen met de onverstoorde staat.	De abundantie van de voor verstoring gevoelige soorten vertoont lichte tekenen van verstoring ten opzichte van de typespecifieke omstandigheden ten gevolge van antropogene effecten op de fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen.	Een matig deel van de typespecifieke voor verstoring gevoelige soorten ontbreekt ten gevolge van antropogene effecten op fysisch-chemische of hydromorfologische kwaliteitselementen.

1.2.6. Procedure voor de vaststelling van chemische kwaliteitsnormen door de lidstaten

Bij de afleiding van milieukwaliteitsnormen voor de in de punten 1-9 van bijlage VIII bedoelde verontreinigende stoffen ten behoeve van de bescherming van aquatische biota handelen de lidstaten overeenkomstig de volgende bepalingen. Er kunnen normen worden vastgesteld voor water, sedimenten of biota.

Waar mogelijk moeten zowel acute als chronische gegevens worden verzameld voor de onderstaande taxa die relevant zijn voor het betrokken type waterlichaam, en voor elk ander watertaxon waarvoor gegevens beschikbaar zijn. De “standaardreeks” van taxa zijn:

- algen en/of macrofyten;
- daphnia of voor zout water representatieve organismen;
- vis.

1.3.6. Normen voor de monitoring van kwaliteitselementen

De voor de monitoring van systeemp parameters gebruikte methoden moeten in overeenstemming zijn met de hieronder vermelde internationale normen of met andere nationale of internationale normen die waarborgen dat wetenschappelijk gelijkwaardige en even vergelijkbare gegevens worden verkregen.

[...]

Monsternamen voor **vissen**

Desbetreffende CEN/ISO-normen na ontwikkeling.

[...]

Bijlage 5: Vis in referenties en maatlatten; metrieken

Metrieken zoete M-typen: meren (M14, M20, M21, M23, M27)

Soortensamenstelling:

- Aandeel limnofielen (en Snoek)
- Aandeel 'black fish'
- Aandeel Baars en Blankvoorn als % van eurytopen
- Aandeel benthivoren
- Aandeel piscivoren

Abundantie:

- Alle bovenstaande metrieken

Leeftijdsopbouw:

Aandeel/aanwezigheid 0+ of vis < 15cm (nog niet uitgewerkt)

Metrieken brakke M-typen: meren (M30, M31, M32)

Soortensamenstelling:

- Aantal zoetwatervissen met lage chloridetolerantie
- Aantal zoetwatervissen met matige chloridetolerantie
- Aantal zoetwatervissen met hoge chloridetolerantie
- Aantal residente brakwatersoorten en Paling
- Aantal mariene soorten

Leeftijdsopbouw:

- Aanwezigheid 0+

Optioneel/ nader onderzoeken:

- Aandeel limnofielen
- Diversiteit (Shannon)
- Biomassa (totaal kg/ha)
- Aandeel exoten

Metrieken kunstmatige M-typen: sloten (M1, M2, M8, M9)

Voor deze watertypen is gekozen voor een kwalitatieve benadering: de trefkans (%) of klasse (kans van voorkomen). Dit is gedaan voor de volgende 'soortgroepen':

- Gevoelige soorten
- Begeleidende soorten
- Ongevoelige soorten

Metrieken R-typen: beken (R5, R6, R10, R12, R14, R15, R18)

Soortensamenstelling:

- Aantal typekenmerkende reofiele soorten
- Aantal typekenmerkende limnofiele soorten (en Snoek)
- Aantal typekenmerkende eurytope soorten
- Aantal soorten met migratie regionaal/zee
- Aantal negatief indicerende soorten

Abundantie:

- Aantalpercentage van alle bovenstaande metrieken

Leeftijdsopbouw:

Per op te stellen maatlat wordt een aantal soorten genoemd waarvan in ieder geval individuen uit onderstaande leeftijdsgroepen aanwezig moeten zijn:

- 0+
- Juveniel
- Adult

Metrieken R-typen: rivieren (R7, R8, R16)

Soortensamenstelling:

- Aantal inheemse diadrome soorten
- Aantal inheemse reofiele (a,b) soorten
- Aantal inheemse limnofiele soorten

Abundantie:

- Relatieve abundantie reofiel (a,b) soorten
- Relatieve abundantie limnofiele soorten

Leeftijdsopbouw:

- Relatieve abundantie karakteristieke 0+ reofiel

Metrieken O-typen: overgangswateren (O2)

Soortensamenstelling:

- Aantal diadrome soorten
- Aantal estuarien residente soorten
- Aantal marien juveniele soorten ("kinderkamersorten")
- Aantal soorten seizoensgasten

Abundantie:

- Dichtheid diadrome soorten (bijvoorbeeld Spiering)
- Dichtheid estuarien residente soorten (bijvoorbeeld Puitaal)
- Dichtheid marien juveniele soorten (bijvoorbeeld Schol en Haring)

Gezondheidstoestand:

- Percentage huidzweren bij bot
- 1-OH pyreen botgal (ng/ml)